නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

සංයුත්තනිකායෙ

ඛන්ධවග්ගටීකා

1. ඛන්ධසංයුත්තං

1. නකුලපිතුවග්ගො

1. නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා

1. භග්ගා නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා. තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීවසෙන ‘‘භග්ගා’’ත්වෙව වුච්චතීති කත්වා වුත්තං **‘‘එවංනාමකෙ ජනපදෙ’’**ති, එවං බහුවචනවසෙන ලද්ධනාමෙ’’ති අත්ථො. **තස්මිං වනසණ්ඩෙ**ති යො පන වනසණ්ඩො පුබ්බෙ මිගානං අභයත්ථාය දින්නො, තස්මිං වනසණ්ඩෙ. යස්මා සො ගහපති තස්මිං නගරෙ ‘‘නකුලපිතා’’ති පුත්තස්ස වසෙන පඤ්ඤායිත්ථ, තස්මා වුත්තං **‘‘නකුලපිතා’’**ති නකුලස්ස නාම දාරකස්ස පිතාති අත්ථො. භරියාපිස්ස ‘‘නකුලමාතා’’ති පඤ්ඤායිත්ථ.

ජරාජිණ්ණොති ජරාවසෙන ජිණ්ණො, න බ්‍යාධිආදීනං වසෙන ජිණ්ණො. **වයොවුඩ්ඪො**ති ජිණ්ණත්තා එව වයොවුඩ්ඪිප්පත්තියා වුඩ්ඪො, න සීලාදිවුඩ්ඪියා. ජාතියා මහන්තතාය චිරරත්තතාය **ජාතිමහල්ලකො. තියද්ධගතො**ති පඨමො මජ්ඣිමො පච්ඡිමොති තයො අද්ධෙ ගතො. තත්ථ පඨමං දුතියඤ්ච අතික්කන්තත්තා පච්ඡිමං උපගතත්තා **වයොඅනුප්පත්තො. ආතුරකායො**ති දුක්ඛවෙදනාපවිසතාය අනස්සාදකායො. ගෙලඤ්ඤං පන දුක්ඛගතිකන්ති **‘‘ගිලානකායො’’**ති වුත්තං. තථා හි **සච්චවිභඞ්ගෙ** (විභ. 190 ආදයො) දුක්ඛසච්චනිද්දෙසෙ දුක්ඛග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා බ්‍යාධි න නිද්දිට්ඨො. **නිච්චපග්ඝරණට්ඨෙනා**ති සබ්බදා අසුචිපග්ඝරණභාවෙන. සො පනස්ස ආතුරභාවෙනාති ආහ – **‘‘ආතුරංයෙව නාමා’’**ති. **විසෙසෙනා**ති අධිකභාවෙන. ආතුරතීති ආතුරො. සඞ්ගාමප්පත්තො සන්තත්තකායො. ජරාය ආතුරතා **ජරාතුරතා**. කුසලපක්ඛවඩ්ඪනෙන මනො භාවෙන්තීති **මනොභාවනීයා**. මනසා වා භාවනීයා සම්භාවනීයාති **මනොභාවනීයා. අනුසාසතූ**ති අනු අනු සාසතූති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ – **‘‘පුනප්පුනං සාසතූ’’**ති. **අපරාපරං** පවත්තිතං හිතවචනං. **අනොතිණ්ණෙ වත්ථුස්මිං** යො එවං කරොති, තස්ස අයං ගුණො දොසොති වචනං. **තන්තිවසෙනා**ති තන්තිසන්නිස්සයෙන අයං අනුසාසනී නාම. **පවෙණී**ති තන්තියා එව වෙවචනං.

අණ්ඩං විය භූතොති අධිකොපමා කායස්ස අණ්ඩකොසතො අබලදුබ්බලභාවතො. තෙනාහ **‘‘අණ්ඩං හී’’**තිආදි. **බාලොයෙව** තාදිසත්තභාවසමඞ්ගී මුහුත්තම්පි ආරොග්‍යං පටිජානන්තො.

විප්පසන්නානීති පකතිමාකාරං අතික්කමිත්වා විසෙසෙන පසන්නානි. තෙනාහ – **‘‘සුඨු පසන්නානී’’**ති. පසන්නචිත්තසමුට්ඨිතරූපසම්පදාහි තාහි තස්ස මුඛවණ්ණස්ස පාරිසුද්ධීති ආහ – **‘‘පරිසුද්ධොති නිද්දොසො’’**ති. තෙනෙවාහ **‘‘නිරුපක්කිලෙසතායා’’**තිආදි. එතෙනෙවස්සින්ද්‍රියවිප්පසන්නතාකාරණම්පි සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. **එස** මුඛවණ්ණො. **නයග්ගාහපඤ්ඤා කිරෙසා**ති ඉදං අනාවජ්ජනවසෙනෙව වුත්තභාවං සන්ධායාහ.

යං නෙව පුත්තස්සාතිආදි ‘‘ඔවදතු නො, භන්තෙ, භගවා යථා මයං පරලොකෙපි අඤ්ඤමඤ්ඤං සමාගච්ඡෙය්‍යාමා’’ති වුත්තවචනං සන්ධාය වුත්තමෙව. **මධුරධම්මදෙසනායෙව** සත්ථු සම්මුඛා පටිලද්ධා, තස්ස අත්තනො පෙමගාරවගහිතත්තා **‘‘අමතාභිසෙකො’’ති වෙදිතබ්බො.**

ඉදං පදද්වයං. **ආරකත්තා කිලෙසෙහි** මග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා. **අනයෙ**ති අවඩ්ඪියං, අනත්ථෙති අත්ථො. **අනයෙ** වා අනුපායෙ. **න ඉරියනතො** අවත්තනතො. **අයෙ**ති වඩ්ඪියං අත්ථෙ උපායෙ ච. **අරණීයතො**ති පයිරුපාසිතබ්බතො. නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා පුරිමෙසු අත්ථවිකප්පෙසු , පච්ඡිමෙ පන සද්දසත්ථවසෙනපි. යදිපි අරියසද්දො ‘‘යෙ හි වො අරියා පරිසුද්ධකායකම්මන්තා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.35) විසුද්ධාසයපයොගෙසු පුථුජ්ජනෙසුපි වට්ටති, ඉධ පන අරියමග්ගාධිගමෙන සබ්බලොකුත්තරභාවෙන ච අරියභාවො අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො ආහ – **‘‘බුද්ධා වා’’**තිආදි. තත්ථ **පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ච සප්පුරිසා**ති ඉදං ‘‘අරියා සප්පුරිසා’’ති ඉධ වුත්තපදානං අත්ථං අසඞ්කරතො දස්සෙතුං වුත්තං. යස්මා පන නිප්පරියායතො අරියසප්පුරිසභාවා අභින්නසභාවා, තස්මා **‘‘සබ්බෙව වා’’**තිආදි වුත්තං.

එත්තාවතා හි බුද්ධසාවකො වුත්තො, තස්ස හි එකන්තෙන කල්‍යාණමිත්තො ඉච්ඡිතබ්බො පරතො ඝොසමන්තරෙන පඨමමග්ගස්ස අනුප්පජ්ජනතො. විසෙසතො චස්ස භගවාව “කල්‍යාණමිත්තො”ති අධිප්පෙතො. වුත්තඤ්හෙතං “මමඤ්හි, ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතිධම්මා සත්තා ජාතියා පරිමුච්චන්තී”තිආදි (සං. නි. 1.129; 5.2). සො එව ච අවෙච්චපසාදාධිගමෙන දළ්හභත්ති නාම. වුත්තම්පි චෙතං “යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්තී”ති (උදා. 45; චූළව. 385). **කතඤ්ඤුතාදීහි පච්චෙකබුද්ධබුද්ධාති** එත්ථ කතං ජානාතීති කතඤ්ඤූ. කතං විදිතං පාකටං කරොතීති කතවෙදී. පච්චෙකබුද්ධා හි අනෙකෙසුපි කප්පසතසහස්සෙසු කතං උපකාරං ජානන්ති, කතඤ්ච පාකටං කරොන්ති සතිජනනආමිසපටිග්ගහණාදිනා. තථා සංසාරදුක්ඛදුක්ඛිතස්ස සක්කච්චං කරොන්ති කිච්චං, යං අත්තනා කාතුං සක්කා. සම්මාසම්බුද්ධො පන කප්පානං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යසහස්සෙසුපි කතං උපකාරං මග්ගඵලානං උපනිස්සයඤ්ච ජානන්ති, පාකටඤ්ච කරොන්ති. සීහො විය ච එවං සබ්බත්ථ සක්කච්චමෙව ධම්මදෙසනං කරොන්තෙන බුද්ධකිච්චං කරොන්ති. යාය පටිපත්තියා අරියා දිට්ඨා නාම හොන්ති, තස්සා අප්පටිපජ්ජනං, තත්ථ ච ආදරාභාවො **අරියානං අදස්සනසීලතා, න ච දස්සනෙ සාධුකාරිතාති** වෙදිතබ්බා. **චක්ඛුනා අදස්සාවීති** එත්ථ චක්ඛු නාම න මංසචක්ඛු එව, අථ ඛො දිබ්බචක්ඛුපීති ආහ **“දිබ්බචක්ඛුනා වා”**ති. **අරියභාවොති** යෙහි යොගතො “අරියා”ති වුච්චන්ති, තෙ මග්ගඵලධම්මා දට්ඨබ්බා.

තත්‍රාති ඤාණදස්සනස්සෙව දස්සනභාවෙ. **වත්ථූති** අධිප්පෙතත්ථඤාපනකාරණං. **එවං වුත්තෙපීති** එවං අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්ථුපනායිකං කත්වා වුත්තෙපි. **ධම්මන්ති** ලොකුත්තරධම්මං, චතුසච්චධම්මං වා. **අරියකරධම්මා** අනිච්චානුපස්සනාදයො, විපස්සියමානා වා අනිච්චාදයො, චත්තාරි වා අරියසච්චානි.

අවිනීතොති න විනීතො අධිසීලසික්ඛාදීනං වසෙන න සික්ඛිතො. යෙසං සංවරවිනයාදීනං අභාවෙන අයං “අවිනීතො”ති වුච්චති, තෙ තාව දස්සෙතුං **“දුවිධො විනයො නාමා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **සීලසංවරොති** පාතිමොක්ඛසංවරො වෙදිතබ්බො, සො ච අත්ථතො කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො. **සතිසංවරොති** ඉන්ද්‍රියාරක්ඛා, සා ච තථාපවත්තා සතියෙව. **ඤාණසංවරොති** “සොතානං සංවරං බ්‍රූමී”ති (සු. නි. 1041) වත්වා “පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ”ති (සු. නි. 1041) වචනතො සොතසඞ්ඛාතානං තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතඅවිජ්ජාඅවසිට්ඨකිලෙසානං සංවරො පිදහනං සමුච්ඡෙදඤාණන්ති වෙදිතබ්බං. **ඛන්තිසංවරොති** අධිවාසනා, සා ච තථාපවත්තා ඛන්ධා, අදොසො වා, “පඤ්ඤා”ති කෙචි වදන්ති. **වීරියසංවරො** කාමවිතක්කාදීනං විනොදනවසෙන පවත්තං වීරියමෙව. තෙන තෙන අඞ්ගෙන තස්ස තස්ස අඞ්ගස්ස පහානං **තදඞ්ගප්පහානං**. වික්ඛම්භනවසෙන පහානං **වික්ඛම්භනප්පහානං**. සෙසපදත්තයෙපි එසෙව නයො.

ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙනාතිආදි සීලසංවරාදීනං විවරණං. තත්ථ **සමුපෙතොති ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන “උපගතො”තිආදිනා **විභඞ්ගෙ** (විභ. 511) ආගතං සංවරවිභඞ්ගං දස්සෙති. **කායදුච්චරිතාදීනන්ති** දුස්සීල්‍යසඞ්ඛාතානං කායවචීදුච්චරිතාදීනං මුට්ඨසච්චසඞ්ඛාතස්ස පමාදස්ස, අභිජ්ඣාදීනං වා අක්ඛන්තිඅඤ්ඤාණකොසජ්ජානඤ්ච. **සංවරණතොති** පිදහනතො, **විනයනතොති** කායවාචාචිත්තානං විරූපපවත්තියා විනයනතො, කායදුච්චරිතාදීනං වා අපනයනතො, කායාදීනං වා ජිම්හපවත්තිං විච්ඡින්දිත්වා උජුකනයනතොති අත්ථො. පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනාරහානං කායදුච්චරිතාදීනං තථා තථා අනුප්පාදනමෙව සංවරණං විනයනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

යං පහානන්ති සම්බන්ධො. **“නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු විපස්සනාඤාණෙසූ”**ති කස්මා වුත්තං? නනු නාමරූපපරිච්ඡෙදපච්චයපරිග්ගහකඞ්ඛාවිතරණානි න විපස්සනාඤාණානි සම්මසනාකාරෙන අප්පවත්තනතො? සච්චමෙතං, විපස්සනාඤාණස්ස පන අධිට්ඨානභාවතො එවං වුත්තං. නාමරූපමත්තමිදං, “නත්ථි එත්ථ අත්තා වා අත්තනියං වා”ති එවං පවත්තඤාණං **නාමරූපවවත්ථානං**. සති විජ්ජමානෙ ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතෙ කායෙ, සයං වා සතී තස්මිං කායෙ දිට්ඨී **සක්කායදිට්ඨී,** සා ච “රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී”ති එවං පවත්තා අත්තදිට්ඨී. තස්ස නාමරූපස්ස කම්මාවිජ්ජාදිපච්චයපරිග්ගණ්හනඤාණං **පච්චයපරිග්ගහො**. “නත්ථි හෙතු, නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා”තිආදිනයප්පවත්තා **අහෙතුදිට්ඨී**. “ඉස්සරපුරිසපජාපතිපකතිඅණුකාලාදීහි ලොකො පවත්තති නිවත්තති වා”ති තථා තථා පවත්තා දිට්ඨී **විසමහෙතුදිට්ඨී. තස්සෙවාති** පච්චයපරිග්ගහස්සෙව. **කඞ්ඛාවිතරණෙනාති** යථා එතරහි නාමරූපස්ස කම්මාදිපච්චයතො උප්පත්ති, එවං අතීතෙ අනාගතෙපීති තීසු කාලෙසු විචිකිච්ඡාපනයනඤාණෙන. **කථංකථීභාවස්සාති** “අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන”න්තිආදිනයපවත්තාය (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) සංසයප්පවත්තියා. **කලාපසම්මසනෙනාති** “යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්න”න්තිආදිනා (සං. නි. 3.48-49) ඛන්ධපඤ්චකං එකාදසසු ඔකාසෙසු පක්ඛිපිත්වා සම්මසනවසෙන පවත්තෙන විපස්සනාඤාණෙන. **අහං මමාති ගාහස්සාති** “අත්තා අත්තනිය”න්ති ගහණස්ස. **මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙනාති** මග්ගාමග්ගඤාණවිසුද්ධියා. **අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤායාති** අමග්ගෙ ඔභාසාදිකෙ “මග්ගො”ති උප්පන්නසඤ්ඤාය. යස්මා සම්මදෙව සඞ්ඛාරානං උදයං පස්සන්තො “එවමෙතෙ සඞ්ඛාරා අනුරූපකාරණතො උප්පජ්ජන්ති, න පන උච්ඡිජ්ජන්තී”ති ගණ්හාති, තස්මා වුත්තං **“උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා”**ති. යස්මා පන සඞ්ඛාරානං වයං “යදිපිමෙ සඞ්ඛාරා අවිච්ඡින්නා වත්තන්ති, උප්පන්නුප්පන්නා පන අප්පටිසන්ධිකා නිරුජ්ඣන්තෙවා”ති පස්සතො කුතො සස්සතග්ගාහො. තස්මා වුත්තං **“වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා”**ති. **භයදස්සනෙනාති** භයතූපට්ඨානඤාණෙන. **සභයෙති** සබ්බභයානං ආකරභාවතො සකලදුක්ඛවූපසමසඞ්ඛාතස්ස පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛභාවතො ච සභයෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ. **අභයසඤ්ඤායාති** “අභයං ඛෙම”න්ති උප්පන්නසඤ්ඤාය. **අස්සාදසඤ්ඤා** නාම පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙසු අස්සාදනවසෙන පවත්තසඤ්ඤා, යො “ආලයාභිනිවෙසො”තිපි වුච්චති. **අභිරතිසඤ්ඤා** තත්ථෙව අභිරමණවසෙන පවත්තසඤ්ඤා, යා “නන්දී”තිපි වුච්චති.

අමුච්චිතුකාමතා ආදානං. **අනුපෙක්ඛා** සඞ්ඛාරෙහි අනිබ්බින්දනං, සාලයතාති අත්ථො. **ධම්මට්ඨිතියං** පටිච්චසමුප්පාදෙ. **පටිලොමභාවො** සස්සතුච්ඡෙදග්ගාහො, පච්චයාකාරපටිච්ඡාදකමොහො වා. **නිබ්බානෙ ච පටිලොමභාවො** සඞ්ඛාරෙසු නති, නිබ්බානපටිච්ඡාදකමොහො වා. **සඞ්ඛාරනිමිත්තග්ගාහොති** යාදිසස්ස කිලෙසස්ස අප්පහීනතා විපස්සනා සඞ්ඛාරනිමිත්තං න මුඤ්චති, සො කිලෙසො, යො ''සංයොගාභිනිවෙසො''තිපි වුච්චති, **සඞ්ඛාරනිමිත්තග්ගාහස්ස,** අතික්කමනමෙව වා **පහානං**.

පවත්ති එව **පවත්තිභාවො,** පරියුට්ඨානන්ති අත්ථො. **නීවරණාදිධම්මානන්ති ආදි**-සද්දෙන නීවරණපක්ඛියා කිලෙසා විතක්කවිචාරාදයො ච ගය්හන්ති. චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා අච්චන්තං අප්පවත්තිභාවෙන යං පහානන්ති සම්බන්ධො. කෙන පන පහානන්ති? ''අරියමග්ගෙහෙවා''ති විඤ්ඤායමානොයමත්ථො තෙසං භාවිතත්තා අප්පවත්තිවචනතො. **''සමුදයපක්ඛිකස්සා''**ති එත්ථ චත්තාරොපි මග්ගා චතුසච්චාභිසමයාති කත්වා තෙහි පහාතබ්බෙන තෙන තෙන සමුදයසඞ්ඛාතෙන ලොභෙන සහ පහාතබ්බත්තා සමුදයසභාවත්තා ච. **සච්චවිභඞ්ගෙ** ච සබ්බකිලෙසානං සමුදයභාවස්ස වුත්තත්තා ''සමුදයපක්ඛිකා''ති දිට්ඨිආදයො වුච්චන්ති. **පටිපස්සද්ධත්තං** වූපසන්තතා.

සඞ්ඛතනිස්සටතා සඞ්ඛාරසභාවාභාවො. **පහීනසබ්බසඞ්ඛතන්ති** විරහිතසබ්බසඞ්ඛතං, විසඞ්ඛාරන්ති අත්ථො. පහානඤ්ච තං විනයො චාති **පහානවිනයො** පුරිමෙන අත්ථෙන. දුතියෙන පන පහීයතීති පහානං, තස්ස විනයොති යොජෙතබ්බො.

භින්නසංවරත්තාති නට්ඨසංවරත්තා, සංවරාභාවතොති අත්ථො. තෙන අසමාදින්නසංවරොපි සඞ්ගහිතොව හොති. සමාදානෙන හි සම්පාදෙතබ්බො සංවරො, තදභාවෙ න හොතීති. **අරියෙති** අරියො. පච්චත්තවචනඤ්හෙතං. **එසෙසෙති** එසො එසො, අත්ථතො අනඤ්ඤොති අත්ථො. **තජ්ජාතෙති** අත්ථතො තංසභාවො, සප්පුරිසො අරියසභාවො, අරියො ච සප්පුරිසභාවොති අත්ථො.

සො අහන්ති අත්තනා පරිකප්පිතං අත්තානං දිට්ඨිගතිකො වදති. ''අහංබුද්ධිනිබන්ධනො අත්තා''ති හි අත්තවාදිනො ලද්ධි. **අද්වයන්ති** ද්වයතාරහිතං. අභින්නං වණ්ණමෙව ''අච්චී''ති ගහෙත්වා ''අච්චීති වණ්ණො එවා''ති තෙසං එකත්තං පස්සන්තො විය යථාපරිකප්පිතං අත්තානං ''රූප''න්ති, යථාදිට්ඨං වා රූපං, ''අත්තා''ති ගහෙත්වා තෙසං එකත්තං පස්සන්තො දට්ඨබ්බො. එත්ථ ච ''රූපං අත්තා''ති ඉමිස්සා පවත්තියා අභාවෙපි රූපෙ අත්තග්ගහණං පවත්තමානං අච්චියං වණ්ණග්ගහණං විය ''අද්වයදස්සන''න්ති වුත්තං. උපමායො ච අනඤ්ඤත්තාදිගහණනිදස්සනවසෙනෙව වුත්තා, න වණ්ණාදීනං විය අත්තනො විජ්ජමානදස්සනත්ථං. න හි අත්තනි සාමිභාවෙන රූපඤ්ච සකිඤ්චනභාවෙන සමනුපස්සති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අත්තානං රූපස්ස සභාවතො ආධාරණභාවෙන. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** රූපස්ස අත්තනො ආධාරණභාවෙන දිට්ඨිපස්සනාය පස්සති. **පරියුට්ඨට්ඨායීති** පරියුට්ඨානප්පත්තාහි දිට්ඨිතණ්හාහි ''රූපං අත්තා, රූපවා අත්තා''තිආදිනා බන්ධපඤ්චකං මිච්ඡා ගහෙත්වා තිට්ඨනතො. තෙනාහ **''පරියුට්ඨානාකාරෙනා''**තිආදි. **එසෙව නයොති** යො ''ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිනා රූපක්ඛන්ධෙ වුත්තො සංවණ්ණනානයො, වෙදනාක්ඛන්ධාදීසුපි එසො එව නයො වෙදිතබ්බො.

සුද්ධරූපමෙවාති අරූපෙන අමිස්සිතං කෙවලං රූපමෙව. **අරූපන්ති** සුද්ධඅරූපං රූපස්ස අග්ගහිතත්තා. **චතූසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙනාති** චතූසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං ගහණවසෙන රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො තස්මිං තස්මිං ගහණෙ වෙදනාදිවිනිමුත්තඅරූපධම්මෙ කසිණරූපෙන සද්ධිං සබ්බරූපධම්මෙ ච එකජ්ඣං ගහණසිද්ධිතො. **පඤ්චසු ඨානෙසු උච්ඡෙදදිට්ඨි කථිතා,** තෙ තෙ එව ධම්මෙ ''අත්තා''ති ගහණතො තෙසඤ්ච උච්ඡෙදභාවතො. අවසෙසෙසු පන පන්නරසසු ඨානෙසු රූපං ''අත්තා''ති ගහෙත්වාපි දිට්ඨිගතිකො තත්ථ නිච්චසඤ්ඤං න විස්සජ්ජෙති කසිණරූපෙන තං මිස්සෙත්වා තස්ස ච උප්පාදාදීනං අදස්සනතො, තස්මාස්ස තත්ථපි හොතියෙව **සස්සතදිට්ඨි** එකච්චසස්සතගාහවසෙනපි. **මග්ගාවරණා** විපරීතදස්සනතො. **න සග්ගාවරණා** අකම්මපථප්පත්තතාය. අකිරියාහෙතුකනත්ථිකදිට්ඨියො එව හි කම්මපථදිට්ඨියො.

කායොති රූපකායො. සො **ආතුරොයෙව** අසවසභාවතො. **රාගදොසමොහානුගතන්ති** අප්පහීනරාගදොසමොහසන්තානෙ පවත්තං. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **දස්සිතං** ආතුරභාවෙන. **නික්කිලෙසතායාති** සයං පහීනකිලෙසසන්තානගතතාය. **සෙඛා නෙව ආතුරචිත්තා** පහීනකිලෙසෙ උපාදාය, අප්පහීනෙ පන උපාදාය ආතුරචිත්තා. **අනාතුරචිත්තතංයෙව භජන්ති** වට්ටානුසාරිමහාජනස්ස විය තෙසං චිත්තස්ස කිලෙසවසෙන ආතුරත්තාභාවතො.

නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දෙවදහසුත්තවණ්ණනා

2. දෙවා වුච්චන්ති රාජානො ‘‘දිබ්බන්ති කාමගුණෙහි කීළන්ති ලළන්ති, අත්තනො වා පුඤ්ඤානුභාවෙන ජොතන්තී’’ති කත්වා. තෙසං දහොති **දෙවදහො.** සයංජාතො වා සො හොති, තස්මාපි **‘‘දෙවදහො’’**ති වුත්තො. **තස්ස අවිදූරෙ නිගමො ‘‘දෙවදහ’’න්ත්වෙව සඞ්ඛං ගතො** යථා ‘‘වරණානගරං, ගොධාගාමො’’ති. පච්ඡාභූමියං අපරදිසායං නිවිට්ඨජනපදො පච්ඡාභූමං, තං ගන්තුකාමා **පච්ඡාභූමගමිකා. තෙ සභාරෙති** තෙ භික්ඛූ ථෙරස්ස වසෙන සභාරෙ කාතුකාමතාය. යදි ථෙරො තෙසං භාරො, ථෙරස්සපි තෙ භාරා එවාති **‘‘තෙ සභාරෙ කාතුකාමතායා’’**ති වුත්තං. එවඤ්හි ථෙරො තෙ ඔවදිතබ්බෙ අනුසාසිතබ්බෙ මඤ්ඤතීති. ඉදානි තමත්ථං විවරන්තො **‘‘යො හී’’**තිආදිමාහ. **අයං නිබ්භාරො නාම** කඤ්චි පුග්ගලං අත්තනො භාරං කත්වා අවත්තනතො.

චතුබ්බිධෙනාති ධාතුකොසල්ලං ආයතනකොසල්ලං පටිච්චසමුප්පාදකොසල්ලං ඨානාට්ඨානකොසල්ලන්ති එවං චතුබ්බිධෙන.

තෙ මහල්ලකාබාධිකාතිදහරපුග්ගලෙ ගණ්හිත්වාව ගච්ඡති. තෙ හි දිවසද්වයෙන වූපසන්තපරිස්සමා එව. **හත්ථිවානරතිත්තිරපටිබද්ධං වත්ථුං කථෙත්වා. ‘‘එළකාළගුම්බෙති** කාළතිණගච්ඡමණ්ඩපෙ’’තිපි වදන්ති.

විවිධං නානාභූතං රජ්ජං විරජ්ජං, විරජ්ජමෙව **වෙරජ්ජං,** තත්ථ ගතං, පරදෙසගතන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘එකස්සා’’**තිආදි. **චිත්තසුදත්තාදයොති** චිත්තගහපතිඅනාථපිණ්ඩිකාදයො. **වීමංසකාති** ධම්මවිචාරකා. **කින්ති** කීදිසං. **දස්සනන්ති** සිද්ධන්තං. **ආචික්ඛති** කීදිසන්ති අධිප්පායො. **ධම්මස්සාති** භගවතා වුත්තධම්මස්ස. **අනුධම්මන්ති** අනුකූලං අවිරුජ්ඣනධම්මං. සො පන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපදෙසනාවිත්ථාරොති ආහ – **‘‘වුත්තබ්‍යාකරණස්ස අනුබ්‍යාකරණ’’**න්ති. ධාරෙති අත්තනො ඵලන්ති **ධම්මො,** කාරණන්ති ආහ – **‘‘සහධම්මිකොති සකාරණො’’**ති. **ඉමිනාපි** පාඨන්තරෙන **වාදො එව දීපිතො,** න තෙන පකාසිතා කිරියා.

තණ්හාවසෙනෙව ඡන්නම්පි පදානං **අත්ථො වෙදිතබ්බො.** යස්මා රාගාදයො තණ්හාය එව අවත්ථාවිසෙසාති. තෙනාහ **‘‘තණ්හා හී’’**තිආදි. විහනන්ති කායං චිත්තඤ්චාති **විඝාතො,** දුක්ඛන්ති ආහ – **‘‘අවිඝාතොති නිදුක්ඛො’’**ති. උපායාසෙති උපතාපෙතීති උපායාසො, උපතාපො. තප්පටිපක්ඛො පන **අනුපායාසො නිරුපතාපො** දට්ඨබ්බො. **සබ්බත්ථාති** සබ්බවාරෙසු.

දෙවදහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. හාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා

3. ‘‘අවන්තිදක්ඛිණාපථෙ’’ති අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු ආගතත්තා ආහ **‘‘අවන්තිදක්ඛිණාපථසඞ්ඛාතෙ’’**ති. මජ්ඣිමදෙසතො හි දක්ඛිණදිසාය අවන්තිරට්ඨං. පවත්තයිත්ථ එත්ථ ලද්ධීති **පවත්තං,** පවත්තිතබ්බට්ඨානන්ති ආහ ‘‘ලද්ධිපවත්තට්ඨානෙ’’ති. රුප්පනසභාවො ධම්මොති කත්වා **රූපධාතූති රූපක්ඛන්ධො** වුත්තො. **රූපධාතුම්හි** ආරම්මණපච්චයභූතෙන **රාගෙන** සහජාතෙනපි අසහජාතෙනපි උපනිස්සයභූතෙන අප්පහීනභාවෙනෙව **විනිබද්ධං** පටිබද්ධං **කම්මවිඤ්ඤාණං. ඔකසාරීති** වුච්චති – ‘‘තස්මිං රූපධාතුසඤ්ඤිතෙ ඔකෙ සරති පවත්තතී’’ති කත්වා. අවති එත්ථ ගච්ඡති පවත්තතීති **ඔකං,** පවත්තිට්ඨානං. තෙනාහ – **‘‘ගෙහසාරී ආලයසාරී’’**ති.

උගච්ඡති වා එත්ථ වෙදනාදීහි සද්ධිං සමවෙතීති **ඔකො,** චක්ඛුරූපාදි. **පච්චයොති** ආරම්මණාදිවසෙන පච්චයො. **පච්චයො හොතීති** අනන්තරසමනන්තරාදිනා චෙව කම්මූපනිස්සයආරම්මණාදිනා ච. ‘‘විඤ්ඤාණධාතු ඛො, ගහපතී’’ති එවං වුත්තෙ ‘‘කම්මවිඤ්ඤාණවිපාකවිඤ්ඤාණෙසු කතරං නු ඛො’’ති **සම්මොහො භවෙය්‍ය. තස්ස** සම්මොහස්ස **විඝාතත්ථං** අපගමනත්ථං. **අසම්භින්නාවාති** අසංකිණ්ණාව දෙසනා කතා. **ආරම්මණවසෙන චතස්සො අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො වුත්තා** – ‘‘රූපුපයං වා, භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨෙය්‍ය, රූපාරම්මණ’’න්තිආදිනා (සං. නි. 3.53). **තා** විඤ්ඤාණට්ඨිතියො **දස්සෙතුම්පි.**

දළ්හං අභිනිවෙසවසෙන ආරම්මණං උපෙන්තීති **උපයා,** තණ්හාදිට්ඨියො. **අධිට්ඨානභූතාති** පතිට්ඨානභූතා. **අභිනිවෙසභූතාති** තං තං ආරම්මණං අභිනිවිස්ස අජ්ඣොසාය පවත්තියා කාරණභූතා. **අනුසයභූතාති** රාගානුසයදිට්ඨානුසයභූතා. **උපරිමකොටියාති** පහානස්ස උපරිමකොටියා . බුද්ධානඤ්ඤෙව හි තෙ සවාසනා පහීනා. පුබ්බෙ අග්ගහිතං විඤ්ඤාණං අග්ගහිතමෙවාති කත්වා කස්මා ඉධ දෙසනා කතාති චොදෙති – **‘‘ඉධ විඤ්ඤාණං කස්මා ගහිත’’**න්ති. පුබ්බෙ ‘‘විඤ්ඤාණධාතුරාගවිනිබන්ධඤ්ච විඤ්ඤාණ’’න්ති වුච්චමානෙ යථා යථා සම්මොහො සියා පච්චයපච්චයුප්පන්නවිභාගස්ස දුක්කරත්තා, ඉධ පන සම්මොහස්ස ඔකාසොව නත්ථි අවිසෙසෙන පඤ්චසු ඛන්ධෙසු කිලෙසප්පහානවසෙනාති. තෙනාහ **‘‘කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථ’’**න්තිආදි. **කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔකං අසරන්තෙනා’’**ති ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං. **අසරන්තෙනාති** අනුපගච්ඡන්තෙන.

පච්චයට්ඨෙනාති ආරම්මණාදිපච්චයභාවෙන. **නිමිත්තං** උප්පත්තිකං. **ආරම්මණ…පෙ…. නිකෙතන්ති** ආරම්මණකරණසඞ්ඛාතෙන නිවාසට්ඨානභූතෙන රූපමෙව නිකෙතන්ති රූපනිමිත්තනිකෙතං.

ඡන්දරාගස්ස බලවදුබ්බලතායාති අජ්ඣත්තබන්ධපඤ්චකෙ ඡන්දරාගස්ස බලවභාවෙන තං ‘‘ඔකො’’ති, බහිද්ධා ඡසු ආරම්මණෙසු තස්ස දුබ්බලතාය තානි ‘‘නිකෙත’’න්ති වුත්තානි. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘සමානෙපි හී’’**තිආදි වුත්තං. **ඔකොති වුච්චති** ගෙහමෙව රත්තිට්ඨානභාවතො. **නිකෙතන්ති වුච්චති** උය්‍යානාදි දිවාට්ඨානභාවතො. **තතො දුබ්බලතරො හොති** ඡන්දරාගො.

ගෙහස්සිතසුඛෙනාති ගෙහනිස්සිතෙන චිත්තස්ස සුඛෙන **සුඛිතො** සුඛප්පත්තො **හොති. කිච්චකරණීයෙසූති** ඛුද්දකෙසු චෙව මහන්තෙසු ච කත්තබ්බත්ථෙසු. **සයන්ති** අත්තනා. **අන්තොති** චිත්තජ්ඣාසයෙ.

එවංරූපොති ඊදිසරූපො. වණ්ණසද්දො විය රූපසද්දො රූපායතනස්ස විය සණ්ඨානස්සපි වාචකොති අධිප්පායෙන **‘‘දීඝරස්ස කාළොදාතාදීසු රූපෙසූ’’**ති වුත්තං. **සුඛාදීසූති** සොමනස්සාදීසු. තත්ථ හි ‘‘අභිණ්හං සොමනස්සිතො භවෙය්‍යා’’න්ති පත්ථනා සියා. **එවංසඤ්ඤො නාමාති** විසයවසෙන සඤ්ඤාවිසෙසපත්ථනමාහ. **එවංවිඤ්ඤාණොති** පන ඉධ විසයමුඛෙන විඤ්ඤාණවිසෙසපත්ථනං වදති – ‘‘එවංනිපුණරූපදස්සනසමත්ථං, එවංපඤ්චපසාදපටිමණ්ඩිතනිස්සයඤ්ච මෙ විඤ්ඤාණං භවෙය්‍යා’’ති.

වට්ටං පුරතො අකුරුමානොති ලොකෙ චිත්තං අපත්ථෙන්තො. **අසිලිට්ඨං** පුබ්බෙනාපරං අසම්බද්ධං. වදන්ති එතෙනාති **වාදො,** දොසොති ආහ – **‘‘තුය්හං දොසො’’**තිආදි. **ඉධෙව** ඉමස්මිංයෙව සමාගමෙ. **නිබ්බෙඨෙහි** දොසතො අත්තානං මොචෙහි.

හාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියහාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා

4. **චූළසක්කපඤ්හෙති** මූලපණ්ණාසෙ චූළතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තෙ (ම. නි. 1.390 ආදයො). **මහාසක්කපඤ්හෙපීති** මහාතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තෙපි (ම. නි. 1.396 ආදයො). **එතන්ති** ‘‘යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා’’තිආදිසුත්තපදං. තණ්හා සම්මදෙව ඛීයති එත්ථාති **තණ්හාසඞ්ඛයො,** අසඞ්ඛතා ධාතූති ආහ **‘‘තණ්හාසඞ්ඛයෙ නිබ්බානෙ’’**ති. **අන්තං අතික්කන්තනිට්ඨාති** අන්තරහිතනිට්ඨා. තෙනාහ **‘‘සතතනිට්ඨා’’**ති. **සෙසපදෙසූති** ‘‘අච්චන්තයොගක්ඛෙමිනො’’තිආදීසු.

දුතියහාලිද්දිකානිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

5. **සමාධීති** අප්පනාසමාධි, උපචාරසමාධි වා. **කම්මට්ඨානන්ති** සමාධිපාදකං විපස්සනාකම්මට්ඨානං. ‘‘එතිං ගමිස්සතී’’ති පාඨො. **පත්ථෙතීති** ‘‘අහො වත මෙ ඊදිසං රූපං භවෙය්‍යා’’ති. **අභිවදතීති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනිවෙසං වදති. තෙනාහ **‘‘තාය අභිනන්දනාය’’**තිආදි. ‘‘අහො පියං ඉට්ඨ’’න්ති වචීභෙදෙ අසතිපි තථා ලොභුප්පාදෙ සති අභිවදතියෙව නාම. තෙනාහ **‘‘වාචං අභින්දන්තො’’**ති. ‘‘මම ඉද’’න්ති අත්තනො පරිණාමෙත්වා අනඤ්ඤගොචරං විය කත්වා ගණ්හන්තො **අජ්ඣොසාය තිට්ඨති** නාමාති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘ගිලිත්වාති පරිනිට්ඨපෙත්වා ගණ්හාතී’’**ති. ‘‘අභිනන්දතී’’තිආදයො පුබ්බභාගවසෙන වුත්තා, ‘‘උප්පජ්ජති නන්දී’’ති ද්වාරප්පත්තවසෙන. පඨමෙහි පදෙහි අනුසයො, පච්ඡිමෙන පරියුට්ඨානන්ති කෙචි ‘‘ගහණට්ඨෙන උපාදාන’’න්ති කත්වා. **නාභිනන්දති නාභිවදතීති** එත්ථ හෙට්ඨා වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **න ‘‘ඉට්ඨං කන්ත’’න්ති වදතීති** ‘‘ඉට්ඨ’’න්ති න වදති, ‘‘කන්ත’’න්ති න වදති. **නාභිවදතියෙව** තණ්හාය අනුපාදියත්තා.

සමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පටිසල්ලාණසුත්තවණ්ණනා

6. **ඤත්වා ආහාති** ‘‘සති කායවිවෙකෙ චිත්තවිවෙකො, තස්මිං සති උපධිවිවෙකො ච ඉමෙසං ලද්ධුං වට්ටතී’’ති ඤත්වා ආහ.

පටිසල්ලාණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. උපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා

7. **ගහණෙන උප්පන්නං පරිතස්සනන්ති** ඛන්ධපඤ්චකෙ ‘‘අහං මමා’’ති ගහණෙන උප්පන්නං තණ්හාපරිතස්සනං දිට්ඨිපරිතස්සනඤ්ච. **අපරිතස්සනන්ති** පරිතස්සනාභාවං, පරිතස්සනපටිපක්ඛං වා. **අහු වත මෙතං** බලයොබ්බනාදි.

කම්මවිඤ්ඤාණන්ති විපරිණාමාරම්මණං තණ්හාදිට්ඨිසහගතං විඤ්ඤාණං තදනුවත්ති ච. **අනුපරිවත්ති** නාම තං ආරම්මණං කත්වා පවත්ති. තෙනාහ **''විපරිණාමාරම්මණචිත්තතො''**ති. **අකුසලධම්මසමුප්පාදා**ති තණ්හාය අඤ්ඤාකුසලධම්මසමුප්පාදා. **පරියාදියිත්වා**ති ඛෙපෙත්වා, තස්ස පවත්තිතුං ඔකාසං අදත්වා. **සඋත්තාසො**ති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන සඋත්තාසො. **ගණ්හිත්වා**ති තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහෙහි ගහෙත්වා තෙසඤ්ඤෙව වසෙන **පරිතස්සකො. රූපභෙදානුපරිවත්ති** චිත්තං **න හොති. වට්ටතී**ති සබ්බාකාරෙන වත්තුං යුත්තන්ති අත්ථො.

උපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියඋපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා

8. **තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන දෙසනා කතා** ''එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා''ති දෙසනාය ආගතත්තා. **චතූසු සුත්තෙසූ**ති පඤ්චමාදීසු චතූසු සුත්තෙසු. චතුත්ථෙ පන විවට්ටමෙව කථිතං.

දුතියඋපාදාපරිතස්සනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කාලත්තයඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා

9. යදි අතීතානාගතං එතරහි නත්ථිභාවතො අනිච්චං, පච්චුප්පන්නම්පි තදා නත්ථීති **කො පන වාදො** තස්ස අනිච්චතාය, **පච්චුප්පන්නම්හි කථාව කා** උදයබ්බයපරිච්ඡින්නත්තා තස්ස. වුත්තඤ්හෙතං ''නිබ්බත්තා යෙ ච තිට්ඨන්ති, ආරග්ගෙ සාසපූපමා''ති (මහානි. 10).

කාලත්තයඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10-11. කාලත්තයදුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

10-11. **තථාරූපෙනෙවා**ති යථාරූපෙනෙව පුග්ගලජ්ඣාසයෙන නවමං සුත්තං කථිතං, තථාරූපෙනෙවාති. තෙ කිර භික්ඛූ අතීතානාගතං ''දුක්ඛ''න්ති සල්ලක්ඛෙත්වා, තථා ''අනත්තා''ති සල්ලක්ඛෙත්වා පච්චුප්පන්නෙ කිලමිංසු. ''අථ නෙස''න්තිආදි සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වත්තබ්බං.

කාලත්තයදුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නකුලපිතුවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අනිච්චවග්ගො

1-10. අනිච්චාදිසුත්තවණ්ණනා

12-21. **පුච්ඡාවසිකං** ආනන්දත්ථෙරස්ස පුච්ඡාවසෙන දෙසිතත්තා.

අනිච්චාදිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනිච්චවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භාරවග්ගො

1. භාරසුත්තවණ්ණනා

22. උපාදානානං ආරම්මණභූතා ඛන්ධා **උපාදානක්ඛන්ධා. පරිහාරභාරියට්ඨෙනා**ති පරිහාරස්ස භාරියභාවෙන ගරුතරභාවෙන. වුත්තමෙව අත්ථං පාකටං කාතුං **''එතෙසඤ්හී''**තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා එතානි ඨානගමනාදීනි රූපාරූපධම්මානං පඬ්ගුලපච්චන්ධානං විය අඤ්ඤමඤ්ඤූපස්සයවසෙන **ඉජ්ඣන්ති**, න පච්චෙකං, තස්මා ''එතෙස''න්ති අවිසෙසවචනං කතං. **පුග්ගල**න්ති ඛන්ධසන්තානං වදති. ඛන්ධසන්තානො හි අවිච්ඡෙදෙන පවත්තමානො යාව පරිනිබ්බානා ඛන්ධභාරං වහන්තො විය ලොකෙ ඛායති තබ්බිනිමුත්තස්ස සත්තස්ස අභාවතො. තෙනාහ **''පුග්ගලො''**තිආදි. **භාරහාරොති ජාතො**ති භාරහාරො නාම ජාතො.

පුනබ්භවකරණං පුනබ්භවො, තං ඵලං අරහති, තත්ථ නියුත්තාති වා **පොනොභවිකා. තබ්භාවසහගතං** යථා ‘‘සනිදස්සනා ධම්මා’’ති, න සංසට්ඨසහගතං, නාපි ආරම්මණසහගතං. ‘‘තත්‍ර තත්‍රා’’ති යං යං උප්පත්තිට්ඨානං, රූපාදිආරම්මණං වා පත්වා **තත්‍රතත්‍රාභිනන්දිනී**. තෙනාහ **‘‘උපපත්තිට්ඨානෙ වා’’**තිආදි. **පඤ්චකාමගුණිකොති** පඤ්චකාමගුණාරම්මණො. රූපාරූපූපපත්තිභවෙ රාගො **රූපාරූපභවරාගො. ඣානනිකන්ති** ඣානසඞ්ඛාතෙ කම්මභවෙ රාගො. **සස්සතාදිට්ඨීති** භවදිට්ඨි, තංසහගතො රාගො. **අයන්ති** රාගො **භවතණ්හා නාම. උච්ඡෙදදිට්ඨි** විභවදිට්ඨි නාම, තංසහගතො ඡන්දරාගො **විභවතණ්හා නාම. එස** පුග්ගලො **බන්ධභාරං ආදියති** තණ්හාවසෙන පටිසන්ධිග්ගහණතො. ‘‘අසෙසමෙත්ථ තණ්හා විරජ්ජති පලුජ්ජති නිරුජ්ඣති පහීයතී’’තිආදිනා සබ්බපදානි නිබ්බානවසෙනෙව වෙදිතබ්බානීති ආහ ‘‘සබ්බං නිබ්බානස්සෙව වෙවචන’’න්ති.

භාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පරිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

23. **පරිජානිතබ්බෙති** පහානපරිඤ්ඤාය පරිජානිතබ්බෙ. තථා පරිජානනඤ්ච තත්ථ ඡන්දරාගප්පහානං, තෙසං අතික්කමොති ආහ **‘‘සමතික්කමිතබ්බෙති අත්ථො’’**ති. **අච්චන්තපරිඤ්ඤ**න්ති නිබ්බානං වදති. තෙනාහ **‘‘සමතික්කමන්ති අත්ථො’’**ති.

පරිඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අභිජානසුත්තවණ්ණනා

24. **ඤාතපරිඤ්ඤා කථිතා** ‘‘අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය ජානන’’න්ති කත්වා. **දුතියපදෙනාති** ‘‘පරිජාන’’න්ති පදෙන. **තතියචතුත්ථෙහීති** ‘‘විරාජයං පජහ’’න්ති පදෙහි.

අභිජානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-9. ඡන්දරාගසුත්තාදිවණ්ණනා

25-30. ධාතුසංයුත්තෙ **වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි,** කෙවලඤ්හි එත්ථ ඛන්ධවසෙන දෙසනා ආගතා, තත්ථ ධාතුවසෙනාති අයමෙව විසෙසො. **චත්තාරි සච්චානි කථිතානි** අස්සාදාදීනවනිස්සරණවසෙන දෙසනාය පවත්තත්තා.

ඡන්දරාගසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අඝමූලසුත්තවණ්ණනා

31. අඝං වුච්චති පාපං, අඝනිමිත්තතාය **අඝං** දුක්ඛං. ඉධඤ්හි දුක්ඛං නාම විසෙසතො පාපහෙතුකං කම්මඵලසඞ්ඛාතං. තථා වට්ටදුක්ඛං අවිජ්ජාතණ්හාමූලකත්තා. අඝස්ස නිමිත්තතාය අඝං දුක්ඛං. වට්ටානුසාරී මහාජනො හි දුක්ඛාභිභූතො තස්ස පතිකාරං මඤ්ඤමානො තං තං කරොතීති.

අඝමූලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. පභඞ්ගුසුත්තවණ්ණනා

32. **පභිජ්ජනසභාවන්ති** ඛණෙ ඛණෙ පභඞ්ගුසභාවං.

පභඞ්ගුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නතුම්හාකංවග්ගො

1. නතුම්හාකංසුත්තවණ්ණනා

33. **ඡන්දරාගප්පහානෙනාති** තප්පටිබද්ධස්ස ඡන්දරාගස්ස පජහනෙන. දබ්බාදි පාකතිකතිණං පාකටමෙවාති අපාකටං දස්සෙතුං **තාලනාළිකෙරාදි** දස්සිතං, තිණකට්ඨානං වා භෙදදස්සනත්ථං. **පියාලො** ඵාරුසකං.

නතුම්හාකංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

35. **යදි රූපං අනුසෙතීති** රූපධම්මෙ ආරබ්භ යදි රාගාදයො අනුසයනවසෙන පවත්තන්ති. **තෙන සඞ්ඛං ගච්ඡතීති** තෙන රාගාදිනා තංසමඞ්ගීපුග්ගලො සඞ්ඛාතබ්බතං ‘‘රත්තො දුට්ඨො’’තිආදිනා වොහරිතබ්බතං උපගච්ඡතීති. තෙනාහ **‘‘කාමරාගාදීසු’’**තිආදි. **අභූතෙනාති** අජාතෙන අනුසයවසෙන අප්පවත්තෙන. අනුසයසීසෙන හෙත්ථ අභිභවං වදති. යතො **‘‘රත්තො දුට්ඨො මූළ්හොති සඞ්ඛං න ගච්ඡතී’’**ති වුත්තං. නිප්පරියායතො හි මග්ගවජ්ඣකිලෙසා අනුසයො.

අඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියඅඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා

36. **තං අනුසයිතං රූපන්ති** තං රාගාදිනා අනුසයිතං රූපං මරන්තෙන අනුසයෙන අනුමරති. තෙන වුත්තං **‘‘න හී’’**තිආදි. **යෙන අනුසයෙන** මරන්තෙන තං **අනුමරති. තෙන සඞ්ඛං ගච්ඡතීති** තථාභූතතො තෙන ‘‘රත්තො’’තිආදිවොහාරං ලභති. **යෙන අනුසයෙන** කාරණභූතෙන **අනුමීයති,** තෙන.

දුතියඅඤ්ඤතරභික්ඛුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

37-38. ඨිතියා ඨිතික්ඛණෙන සහිතං **ඨිතං. ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තන්ති** උප්පාදක්ඛණතො අඤ්ඤථාභාවො. **පඤ්ඤායතීති** උපලබ්භති. පච්චයවසෙන ධරමානත්තා එව **ජීවමානස්ස** ජීවිතින්ද්‍රියවසෙන **ජරා පඤ්ඤායති** උප්පාදක්ඛණතො අඤ්ඤථත්තපත්තියා. වුත්තමෙව අත්ථං පාකටතරං කාතුං **‘‘ඨිතී’’**තිආදි වුත්තං. **ජීවි…පෙ…. නාමං**. තථා හි **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 19) ‘‘ආයු ඨිතී’’ති නිද්දිට්ඨං. අඤ්ඤථත්තන්ති ජරාය නාමන්ති සම්බන්ධො.

තීණි ලක්ඛණානි හොන්ති සඞ්ඛතසභාවලක්ඛණතො. **යො කොචි** රූපධම්මො වා අරූපධම්මො වා ලොකියො වා ලොකුත්තරො වා **සඞ්ඛාරො. සඞ්ඛාරො, න ලක්ඛණං** උප්පාදාදිසභාවත්තා. **ලක්ඛණං, න සඞ්ඛාරො** උප්පාදාදිරහිතත්තා. **න ච…පෙ…. සක්කා** සඞ්ඛාරධම්මත්තා ලක්ඛණස්ස. **නාපි ලක්ඛණං විනා සඞ්ඛාරො** පඤ්ඤාපෙතුං සක්කා සඞ්ඛාරභාවෙන. තෙනාහ **‘‘ලක්ඛණෙනා’’**තිආදි. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **‘‘යථා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ලක්ඛණන්ති** කාළරත්තසබලාදිභාවලක්ඛණං පාකටං හොති ‘‘අයං අසුකස්ස ගාවී’’ති.

එවං සඞ්ඛාරොපි පඤ්ඤායති සභාවතො උපධාරෙන්තස්ස උප්පාදලක්ඛණම්පි උප්පාදාවත්ථාති කත්වා. **කාලසඞ්ඛාතොති** උප්පජ්ජමානකාලසඞ්ඛාතො. **තස්ස** සඞ්ඛාරස්ස. **ඛණොපීති** උප්පාදක්ඛණොපි පඤ්ඤායති. **උප්පාදොපීති** උප්පාදලක්ඛණොපි. **ජරාලක්ඛණන්ති** උප්පන්නජීරණලක්ඛණං, තං ‘‘ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්ත’’න්ති වුත්තං. ‘‘භඞ්ගක්ඛණෙ සඞ්ඛාරොපි තංලක්ඛණම්පි කාලසඞ්ඛාතො තස්ස ඛණොපි පඤ්ඤායතී’’ති පාඨො. කෙචි පන ‘‘ජරාපී’’ති පදම්පෙත්ථ පක්ඛිපන්ති. එවඤ්ච වදන්ති ‘‘න හි තස්මිං ඛණෙ තරුණො හුත්වා සඞ්ඛාරො භිජ්ජති, අථ ඛො ජීයමානො මහල්ලකො විය ජිණ්ණො එව හුත්වා භිජ්ජතී’’ති, භඞ්ගෙනෙව පන ජරා අභිභුය්‍යාති ඛණස්ස අතිඉත්තරභාවතො න සක්කා පඤ්ඤාපෙතුං ඨිතියාති තෙසං අධිප්පායො. **තානීති** අරූපධම්මානං තීණි ලක්ඛණානි. **අත්ථික්ඛණන්ති** අරූපධම්මවිජ්ජමානක්ඛණං, උප්පාදක්ඛණන්ති අධිප්පායො. **සබ්බධම්මානන්ති** සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං ඨිතියා න භවිතබ්බං. **තස්සෙවාති** තස්සා එව ඨිතියා. **තමත්ථන්ති** ජරාලක්ඛණස්ස පඤ්ඤාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවං. අඤ්ඤෙ පන ‘‘සන්තතිවසෙන ඨානං ඨිතී’’ති වදන්ති, තයිදං අකාරණං අට්ඨානං. **යස්මා සුත්තෙ** ‘‘ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං පඤ්ඤායතී’’ති උප්පාදවයෙහි නිබ්බිසෙසෙන ඨිතියා ජොතිතත්තා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අපිච යථා ධම්මස්ස උප්පාදාවත්ථාය භින්නා භඞ්ගාවත්ථා ඉච්ඡිතා, අඤ්ඤථා උප්පජ්ජමානමෙව භිජ්ජතීති ආපජ්ජති, එවං භඞ්ගාවත්ථායපි භින්නා භඞ්ගාභිමුඛාවත්ථා ඉච්ඡිතබ්බා. න හි අභඞ්ගාභිමුඛො භිජ්ජති. න චෙත්ථ සක්කා උප්පාදාභිමුඛාවත්ථං පරිකප්පෙතුං තදා තස්ස අලද්ධත්තලාභත්තා. **අයං විසෙසොති** ඨිතික්ඛණො නාම රූපධම්මානංයෙව, න අරූපධම්මානන්ති අයං ඊදිසො විසෙසො. **ආචරියමති** නාම තස්සෙව ආචරියස්ස මති, සා සබ්බදුබ්බලාති ආහ **‘‘තස්මා’’**තිආදි.

ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. අනුධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

39-42. අපායදුක්ඛෙ සකලසංසාරදුක්ඛෙ ච පතිතුං අදත්වා ධාරණට්ඨෙන ධම්මො, මග්ගඵලනිබ්බානානි. තදනුලොමිකා චස්ස පුබ්බභාගපටිපදාති ආහ **‘‘ධම්මානුධම්මපටිපන්නස්සා’’**තිආදි. ‘‘නිබ්බිදාබහුලො’’ති අට්ඨකථායං

පදුද්ධාරො කතො, පාළියං පන ‘‘නිබ්බිදාබහුලං විහරෙය්‍යා’’ති ආගතං. **උක්කණ්ඨනබහුලොති** සබ්බභවෙසු උක්කණ්ඨනබහුලො. **තීහි පරිඤ්ඤාහීති** ඤාතතීරණප්පහානපරිඤ්ඤාහි. **පරිජානාතීති** තෙභූමකධම්මෙ පරිච්ඡින්ද ජානාති, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙති. **පරිමුච්චති** සබ්බසංකිලෙසතො ‘‘මග්ගො පවත්තිතො පරිමුච්චතී’’ති වුත්තත්තා. **තථාති** ඉමිනා ඉතො පරෙසු තීසු මග්ගො හොතීති දස්සෙති. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **අනියමිතාති** අග්ගහිතා. **තෙසු නියමිතා** ‘‘අනිච්චානුපස්සී’’තිආදිවචනතො. **සාති** අනුපස්සනා. **තත්ථ නියමිතවසෙනෙවාති** ඉදං ලක්ඛණවචනං යථා ‘‘යදි මෙ බ්‍යාධයො හවෙය්‍යුං, දාතබ්බමිදමොසධ’’න්ති. න හි සක්කා එතිස්සා එව අනුපස්සනාය වසෙන සම්මසනාචාරං මත්ථකං පාපෙතුන්ති.

අනුධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නතුම්හාකංවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අත්තදීපවග්ගො

1. අත්තදීපසුත්තවණ්ණනා

43. ද්වීහි භාගෙහි ආපො එත්ථ ගතාති දීපො, දීපො වියාති දීපො ඔඝෙහි අනජ්ඣොත්ථරනීයතාය. යො පරො න හොති, සො අත්තා, ඉධ පන ධම්මො අධිප්පෙතො. අත්තා දීපො එතෙසන්ති **අත්තදීපා**. පටිසරණත්ථො දීපට්ඨොති ආහ – **‘‘අත්තසරණාති ඉදං තස්සෙව වෙවචන’’**න්ති. **ලොකියලොකුත්තරො ධම්මො අත්තා නාම** එකන්තනාථභාවතො. පඨමෙන පදෙන වුත්තො එව අත්ථො දුතියපදෙන වුච්චතීති වුත්තං **‘‘තෙනෙවාහා’’**තිආදි. යවති එතස්මා ඵලං පසවතීති **යොනි,** කාරණං. කිං පභුති උප්පත්තිට්ඨානං එතෙසන්ති **කිං පහුතිකා. පහානදස්සනත්ථං ආරද්ධං**. තෙනෙවාහ **‘‘පුබ්බෙ චෙව…පෙ…. තෙ පහීයන්තී’’**ති. **න පරිතස්සති** තණ්හාපරිත්තාසස්ස අභාවතො. **විපස්සනඞ්ගෙනාති** විපස්සනාසඞ්ඛාතෙන කාරණෙන.

අත්තදීපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පටිපදාසුත්තවණ්ණනා

44. සභාවතොසන්තො විජ්ජමානො කායො රූපාදිධම්මසමූහොති **සක්කායොති** ආහ – **‘‘සක්කායො දුක්ඛ’’**න්ති. දිට්ඨි එව සමනුපස්සනා, දිට්ඨිසහිතා වා සමනුපස්සනා **දිට්ඨිසමනුපස්සනා,** දිට්ඨිමඤ්ඤනාය සද්ධිං ඉතරමඤ්ඤනා. **සහ විපස්සනාය චතුමග්ගඤාණං සමනුපස්සනා** ‘‘චතුන්නං අරියසච්චානං සම්මදෙව අනුරූපතො පස්සනා’’ති කත්වා.

පටිපදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනිච්චසුත්තවණ්ණනා

45. විරාගො නාම මග්ගො, විමුත්තිඵලන්ති ආහ – **‘‘මග්ගක්ඛණෙ විරජ්ජති, ඵලක්ඛණෙ විමුච්චතී’’**ති. **අග්ගහෙත්වාති** එවං නිරුජ්ඣමානෙහි ආසවෙහි ‘‘අහං මමා’’ති කඤ්චි ධම්මං අනාදියිත්වා. ‘‘චිත්තං විරත්තං, විමුත්තං හොතී’’ති වුත්තත්තා ඵලං ගය්හති, ‘‘ඛීණා ජාතී’’තිආදිනා පච්චවෙක්ඛණාති ආහ **‘‘සහ ඵලෙන පච්චවෙක්ඛණදස්සනත්ථ’’**න්ති. **උපරි කත්තබ්බකිච්චාභාවෙන ඨිතං**. තෙනාහ **‘‘විමුත්තත්තා ඨිත’’**න්ති. යං **පත්තබ්බං,** තං අග්ගඵලස්ස **පත්තභාවෙන** අධිගතත්තා **සන්තුට්ඨං** පරිතුට්ඨං.

අනිච්චසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා

46. **පුබ්බන්තං** අතීතඛන්ධකොට්ඨාසං. **අනුගතාති** සස්සතාදීනි කප්පෙත්වා ගහණවසෙන අනුගතා. **අට්ඨාරස දිට්ඨියොති** චතස්සො සස්සතදිට්ඨියො, චතස්සො එකච්චසස්සතදිට්ඨියො, චතස්සො අන්තානන්තිකදිට්ඨියො, චතස්සො අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨියො, ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නදිට්ඨියොති එවං අට්ඨාරස දිට්ඨියො න හොන්ති පච්චයඝාතෙන. **අපරන්තන්ති** අනාගතං ඛන්ධකොට්ඨාසං සස්සතාදිභාවං කප්පෙත්වා ගහණවසෙන අනුගතා. සොළස සඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, සත්ත උච්ඡෙදවාදා, පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති එවං **චතුචත්තාලීස දිට්ඨියො න හොන්ති** පච්චයඝාතෙන. සස්සතදිට්ඨිථාමසො චෙව සීලබ්බතදිට්ඨිපරාමාසො ච **න හොති** පච්චයඝාතෙන. තෙනාහ **‘‘එත්තාවතා පඨමමග්ගො දස්සිතො’’**ති අනවසෙසදිට්ඨිපහානකිත්තනතො. **පහීනා** වික්ඛම්භිතා. **ඉදං පනාති** ‘‘රූපස්මි’’න්තිආදි.

දුතියඅනිච්චසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සමනුපස්සනාසුත්තවණ්ණනා

47. **පරිපුණ්ණගාහවසෙනාති** පඤ්චක්ඛන්ධෙ අසෙසෙත්වා එකජ්ඣං ‘‘අත්තා’’ති ගහණවසෙන. **එතෙසං** පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං **අඤ්ඤතරං** ‘‘අත්තා’’ති සමනුපස්සන්ති. **ඉතීති** එවං. **යස්ස** පුග්ගලස්ස **අයං** අත්තදිට්ඨිසඞ්ඛාතා සමනුපස්සනා **අත්ථි** පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා සංවිජ්ජති. **පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානන්ති** චක්ඛාදීනං ඉන්ද්‍රියානං.

ආරම්මණන්ති කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං. මානවසෙන ච දිට්ඨිවසෙන ච ‘‘අස්මී’’ති ගාහෙ සිජ්ඣන්තෙ තංසහගතා තණ්හාපි තග්ගහිතාව හොතීති වුත්තං **‘‘තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන අස්මීති එවම්පිස්ස හොතී’’**ති. **ගහෙත්වාති** අහංකාරවත්ථුවසෙන ගහෙත්වා. **අයං අහමස්මීති** අයං චක්ඛාදිකො, සුඛාදිකො වා අහමස්මි. ‘‘රූපී අත්තා අරොගො පරං මරණා’’ති එවමාදිගහණවසෙන පවත්තනතො වුත්තං **‘‘රූපී භවිස්සන්තිආදීනි සබ්බානි සස්සතමෙව භජන්ති’’**ති. විපස්සනාභිනිවෙසතො පුබ්බෙ යථෙවාකාරානි පඤ්චින්ද්‍රියානි, **අථ** විපස්සනාභිනිවෙසතො පරං **තෙනෙවාකාරෙන ඨිතෙසු** චක්ඛාදීසු ඉන්ද්‍රියෙසු **අවිජ්ජා පහීයති** විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගස්ස උප්පාදනෙන, අථ මග්ගපරම්පරාය **අරහත්තමග්ගවිජ්ජා උප්පජ්ජති. තණ්හාමානදිට්ඨියො** කම්මසම්භාරභාවතො. **කම්මස්ස...පෙ.... එකො සන්ධීති** හෙතුඵලසන්ධි. පුන **එකො සන්ධීති** ඵලහෙතුසන්ධිමාහ. **තයො පපඤ්චා අතීතො අද්ධා** අතීතභවඅද්ධානං තෙසං අධිප්පෙතත්තා. **අනාගතස්ස පච්චයො දස්සිතො** අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස වසෙන. සුතවතො පන අරියසාවකස්ස වසෙන වට්ටස්ස වූපසමො දස්සිතොති.

සමනුපස්සනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

48. **තථෙවාති** ආරම්මණභාවෙනෙව. ආරම්මණකරණවසෙන උපාදානෙහි උපාදාතබ්බන්ති **උපාදානියං. ඉධාපීති** උපාදානක්ඛන්ධෙසුපි. විභාගත්ථෙ ගය්හමානෙ අනිට්ඨප්පසඞ්ගොපි සියා, අභිධම්මෙ ච රාසට්ඨො එව ආගතො, ‘‘තදෙකජ්ඣං අභිසංයූහිත්වා’’ති වචනතො **‘‘රාසට්ඨෙන’’**ඉච්චෙව වුත්තං.

ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. සොණසුත්තාදිවණ්ණනා

49-50. **විසිට්ඨොති** පධානො. **උත්තමොති** උක්කට්ඨො. **අඤ්ඤං කිං භවෙය්‍යාති** අඤ්ඤං කිං කාරණං භවෙය්‍ය තථා සමනුපස්සනාය අඤ්ඤෙසං අවිජ්ජමානතාය වචනපරිච්ඡින්නතො. **වජිරභෙදදෙසනං** නාම අත්ථතො තෙපරිවට්ටදෙසනා.

සොණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. නන්දික්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා

51-52. **නවමදසමෙසූති** සුත්තද්වයං සහෙව උද්ධටං, ද්වීසුපි අත්ථවණ්ණනාය සරික්ඛභාවතො. නන්දනට්ඨෙන **නන්දී,** රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො.** සතිපි සද්දත්ථතො භෙදෙ **‘‘ඉමෙසං අත්ථතො නින්නානාකරණතාය’’**ති වත්වාපි පහායකධම්මභෙදෙන පන ලබ්භතෙව භෙදමත්තාති දස්සෙතුං **‘‘නිබ්බිදානුපස්සනාය වා’’**තිආදි වුත්තං. විරජ්ජන්තො රාගං පජහතීති සම්බන්ධො. **එත්තාවතාති** ‘‘නන්දික්ඛයා රාගක්ඛයො’’ති එත්තාවතා. **විපස්සනං නිට්ඨපෙත්වා** විපස්සනාකිච්චස්ස පරියොසානෙන. **රාගක්ඛයාති** වුට්ඨානගාමිනිපරියොසානාය විපස්සනාය රාගස්ස ඛෙපිතත්තා. අනන්තරං උප්පන්නෙන අරියමග්ගෙන සමුච්ඡෙදවසෙන **නන්දික්ඛයොති**. තෙනාහ **‘‘ඉධ මග්ගං දස්සෙත්වා’’**ති. අනන්තරං පන උප්පන්නෙන අරියඵලෙන පටිපස්සද්ධිවසෙන **නන්දිරාගක්ඛයා** සබ්බං සංකිලෙසතො චිත්තං විමුච්චතීති. තෙනාහ **‘‘ඵලං දස්සිත’’**න්ති.

නන්දික්ඛයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අත්තදීපවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මූලපණ්ණාසකො සමත්තො.

6. උපයවග්ගො

1. උපයසුත්තවණ්ණනා

53. උපෙතීති උපයො. කථමුපෙති? තණ්හාමානාදිවසෙනාති ආහ **"තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙනා"**ති. කථමිදං ලබ්භතීති? "අවිමුත්තො"ති වචනතො. තණ්හාදිට්ඨිවසෙන හි බද්ධො, කිං උපෙතීති ආහ **"පඤ්චක්ඛන්ධෙ"**ති තබ්බිනිමුත්තස්ස තථා උපෙතස්ස අභාවතො. කො පනුපෙතීති? තංසමඞ්ගීපුග්ගලො. තණ්හාදිට්ඨිවසෙන උපගමස්ස වුත්තත්තා **විඤ්ඤාණ**න්ති අකුසලකම්මවිඤ්ඤාණමෙවාති වදන්ති. **ජවාපෙත්වා**ති ගහිතජවං කත්වා. යථා පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං සමත්ථං, එවං කත්වා. තෙනාහ **"පටිසන්ධී"**තිආදි. **අග්ගහණෙ කාරණං වුත්තමෙව** "ඔකං පහාය අනිකෙතසාරී"ති ගාථාය විස්සජ්ජනෙ. කම්මනිමිත්තාදිවසෙන පටිසන්ධියා පච්චයභූතං **ආරම්මණං** පටිසන්ධිජනකස්ස කම්මස්ස වසෙන **වොච්ඡිජ්ජති. පතිට්ඨා න හොති** සරාගකාලෙ විය අනුපට්ඨානතො . **අප්පතිට්ඨිතං** විඤ්ඤාණං වුත්තප්පකාරෙන. **අනභිසඞ්ඛරිත්වා**ති අනුප්පාදෙත්වා පච්චයඝාතෙන.

උපයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බීජසුත්තවණ්ණනා

54. **බීජජාතානීති ජාත**-සද්දො පදපූරණමත්තන්ති ආහ **"බීජානී"**ති. **වචන්ති** සෙතවචං. **අජ්ජුකන්ති** තච්ඡකං. **ඵණිජ්ජකං** තුලසි. **අභින්නානීති** එකදෙසෙනපි අඛණ්ඩිතානි. **බීජත්ථායාති** බීජකිච්චාය. **න උපකප්පතීති** පච්චයො න හොතීති දස්සෙති. **න පාපිතානීති** පූතිතං න උපගතානි. තණ්ඩුලසාරස්ස ආදානතො **සාරාදානි**. ආරම්මණග්ගහණවසෙන විඤ්ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති **විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. ආරම්මණවසෙනාති** ආරම්මණභාවවසෙන. **සිනෙහනට්ඨෙනාති** තණ්හායනවසෙන සිනිද්ධතාපාදනෙන, යතො "නන්දූපසෙචන"න්ති වුත්තං. තථා හි විරොපිතං තං කම්මවිඤ්ඤාණං පටිසන්ධිඅඞ්කුරුප්පාදනසමත්ථං හොති. **සප්පච්චයන්ති** අවිජ්ජාඅයොනිසොනමනසිකාරාදිපච්චයෙහි සප්පච්චයං. **විරූළ්හි** විපාකසන්තානුප්පාදනසමත්ථො හුත්වා.

බීජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උදානසුත්තවණ්ණනා

55. **උදානං උදාහරීති** අත්තමනවාචං නිච්ඡාරෙසි. **එස** වුත්තප්පකාරො උදාහාරො. භුසො නිස්සයො උපනිස්සයො, දානමෙව උපනිස්සයො **දානූපනිස්සයො**. එස නයො සෙසෙසුපි. තත්ථ දානූපනිස්සයො අන්නාදිවත්ථූසු බලවාති බලවභාවෙන හොති, තස්මා උපනිස්සයබහුලො කාමරාගප්පහානෙනෙව කතපරිචයත්තා විපස්සනමනුයුඤ්ජන්තො න චිරස්සෙව අනාගාමිඵලං පාපුණාති, තථා සුවිසුද්ධසීලූපනිස්සයො කාමදොසජිගුච්ඡනෙන. යදි එවං කස්මා ඉමෙ ද්වෙ උපනිස්සයා දුබ්බලාති වුත්තා ? විජ්ජූපමඤාණස්සෙව පච්චයභාවතො. සොපි භාවනූපනිස්සයසහායලාභෙනෙව, න කෙවලං. භාවනා පන පටිවෙධස්ස විසෙසහෙතුභාවතො බලවා උපනිස්සයො. තථා හි සා වජිරූපමඤාණස්ස විසෙසපච්චයො. තෙනාහ **"භාවනූපනිස්සයො අරහත්තං පාපෙතී"**ති.

සොති මිලකත්ථෙරො. **විහාරන්ති** වසනට්ඨානං. විහාරපච්චන්තෙ හි පණ්ණසාලාය ථෙරො විහරති. **උපට්ඨාති** එකලක්ඛණෙන. **කූටගොණො විය** ගමනවීථිං. **තත්ථාති** අල්ලකට්ඨරාසිම්හි. **උදකමණිකානන්ති** උදකචාටීනං.

අත්තනියෙව උපනෙසි උදානකථාය වුත්තධම්මානං පරිපුණ්ණානං අත්තනි සංවිජ්ජමානත්තා. තෙනාහ **"උට්ඨානවතා"**තිආදි. අයඤ්හි මිලකත්ථෙරො සික්ඛාය ගාරවො සප්පතිස්සො වත්තපටිවත්තං පූරෙන්තො විසුද්ධසීලො හුත්වා ඨිතො, තස්මා **"දුබ්බලූපනිස්සයෙ"**ති වුත්තං. තෙනාහ භගවා උදානෙන්තො "නො චස්සං…පෙ. … සඤ්ඤොජනානී"ති.

නො චෙ අහං න භවෙය්‍යන්ති යදි අහං නාම කොචි න භවෙය්‍යං තාදිසස්ස අහංසද්දවචනීයස්ස කස්සචි අත්ථස්ස අභාවතො. තතො **එව මම පරික්ඛාරොපි න භවෙය්‍ය**තස්ස ච පහඞ්ගුභාවෙන අනවට්ඨිතභාවතො. එවං අත්තුද්දෙසිකභාවෙන පදද්වයස්ස අත්ථං වත්වා ඉදානි කම්මඵලවසෙන වත්තුං **"නො චෙ වා පනා"**තිආදි වුත්තං. අතීතපච්චුප්පන්නවසෙන සුඤ්ඤතං දස්සෙත්වා ඉදානි පච්චුප්පන්නානාගතවසෙන තං දස්සෙන්තො **"ඉදානි පනා"**තිආදි වුත්තං. **එවං අධිමුච්චන්තොති** එදිසං අධිමුත්තිං පවත්තෙන්තො. **විභවිස්සතීති** විනස්සිස්සති. විභවො හි විනාසො. තෙනාහ **"භිජ්ජිස්සතී"**ති. විභවදස්සනං **විභවොති** උත්තරපදලොපෙන වුත්තන්ති ආහ **"විභවදස්සනෙනා"**ති. **විභවදස්සනං නාම** අච්චන්තාය විනාසස්ස දස්සනං. **තන්ති** අරියමග්ගං. සාමඤ්ඤජොතනා හෙසා විසෙසනිට්ඨා හොතීති තතියමග්ගවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

උපරි මග්ගඵලන්ති අග්ගමග්ගඵලං. නත්ථි එතිස්සා ජාතියා අන්තරන්ති **අනන්තරා,** අනන්තරා විපස්සනා මග්ගස්ස. ගොත්‍රභූ පන අනුලොමවීථිපරියාපන්නත්තා විපස්සනාගතිකං වා සියා, නිබ්බානාරම්මණත්තා මග්ගගතිකං වාති න තෙන මග්ගො අන්තරිකො නාම හොති. තෙනාහ **''විපස්සනා මග්ගස්ස ආසන්නානන්තරං නාමා''**ති . ඵලං පන නිබ්බානාරම්මණත්තා කිලෙසානං පජහනවසෙන පවත්තනතො ලොකුත්තරභාවතො ච කම්මමග්ගගතිකමෙව, කුසලවිපාකභාවෙන පන නෙසං අත්ථො පභෙදොති විපස්සනාය ඵලස්ස සියා අනන්තරතාති වුත්තං **''ඵලස්ස දූරානන්තරං නාමා''**ති. ''ආසවානං ඛයො''ති පන අග්ගමග්ගෙ වුච්චමානෙ විපස්සනානං ආසන්නතාය වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **අතසිතායෙ**ති න තසිතබ්බෙ තාසං අනාපජ්ජිතබ්බෙ. **තාසො**ති තාසහෙතු ''තසති එතස්මා''ති කත්වා. **සො**ති අස්සුතවා පුථුජ්ජනො. **තිලක්ඛණාහතන්**ති අනිච්චතාදිලක්ඛණත්තයලක්ඛිතං. **මනම්හි නට්ඨො**ති ඊසකං නට්ඨොම්හි, තතො පරම්පි තත්ථෙව ඨත්වා කිඤ්චි අපූරිතත්තා එව මුත්තොති අධිප්පායො. **''න තාසො නාම හොති''**ති වත්වා තස්ස අතාසභාවං දස්සෙතුං **''න හී''**තිආදි වුත්තං. කල්‍යාණපුථුජ්ජනො හි භයතුපට්ඨානඤාණෙන ''සභයා සඞ්ඛාරා''ති විපස්සන්තො න උත්තසති.

උදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උපාදානපරිපවත්තසුත්තවණ්ණනා

56. **චතුන්නං පරිවට්ටනවසෙනා**ති පච්චෙකක්ඛන්ධෙසු චතුන්නං අරියසච්චානං පරිවට්ටනවසෙන. **රූපං අබ්භඤ්ඤාසින්**ති සකලභූතුපාදාරූපං කුච්ඡිතභාවතො තත්ථ ච තුච්ඡවිපල්ලාසතාය ''දුක්ඛසච්ච''න්ති අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන අඤ්ඤාසිං පටිවිජ්ඣිං. ආහාරවසෙන රූපකායස්ස හානිවුද්ධාදීනං පාකටභාවතො විසෙසපච්චයතො ච තස්ස **''ආහාරසමුදයා''**ති වුත්තං. දුක්ඛසමුදයකථා නාම වට්ටකථාති **''සච්ඡන්දරාගො''**ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. **ඡන්දරාග**ග්ගහණෙන ච උපාදානකම්මාවිජ්ජාපි ගහිතා එව. **පටිපන්නා** හොන්තීති අත්ථො. වත්තමානකාලප්පයොගො හෙස යථා ''කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති''ති. **පතිට්ඨහන්තී**ති පතිට්ඨං ලභන්ති. **කෙවලිනො**ති ඉධ විමුත්තිගුණෙන පාරිපූරීති ආහ **''සකලිනො කතසබ්බකිච්චා''**ති. **යෙන තෙ**ති යෙන අවසිට්ඨෙන තෙ අසෙක්ඛෙ පඤ්ඤාපෙන්තා පඤ්ඤාපෙය්‍යුං, තං නෙසං වට්ටං සෙක්ඛානං විය නත්ථි පඤ්ඤාපනාය. **වට්ටන්ති කාරණං** වට්ටනට්ඨෙන ඵලස්ස පවත්තනට්ඨෙන. **අසෙක්ඛභූමිවාරො**ති අසෙක්ඛභූමිප්පවත්ති.

උපාදානපරිපවත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සත්තට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

57. **සත්තසු ඔකාසෙසූ**ති රූපපජානනාදීසු සත්තසු ඔකාසෙසු. **වුසිතවාසො**ති වුසිතඅරියවාසො. **එත්ථා**ති ඉමස්මිං උද්දෙසෙ. **සෙසං** නාම ඉධ වුත්තාවසෙසං. **වුත්තනයෙනා**ති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **උස්සදනන්දියන්**ති උස්සන්නගුණවතො තොසනං සම්මොදාපනං. ගුණකිත්තනෙන **පලොභනීයං** සෙක්ඛකල්‍යාණපුථුජ්ජනානං පසාදුප්පාදනෙන. ඉදානි වුත්තමෙව අත්ථං පාකටං කාතුං **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං.

එත්තාවතාති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං වසෙන සත්තසු ඨානෙසු කොසල්ලදීපනෙන එත්තකෙන දෙසනාක්කමෙන. **තන්**ති ආරම්මණං. **ධාතුආදිමත්තමෙවා**ති ධාතායතනපටිච්චසමුප්පාදමත්තමෙව. **ඉමෙසු ධම්මෙසූ**ති ඉමෙසු ජාතාදීසු. **කම්මං කත්වා**ති සම්මසනකම්මං නිට්ඨපෙත්වාති අත්ථො. එවමෙත්ථ පඤ්චන්නං ඛන්ධානං වසෙන සත්තට්ඨානකොසල්ලපවත්තියා පභෙදෙන විභජිත්වා **''තිවිධූපපරික්ඛී''**ති දස්සෙති ධම්මරාජා.

සත්තට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සම්මාසම්බුද්ධසුත්තවණ්ණනා

58. අධිකං සවිසෙසං පයසති පයුඤ්ජති එතෙනාති **අධිප්පයාසො,** විසිට්ඨප්පයොගො. තෙනාහ **''අධිකපයොගො''**ති. **ඉමස්මිං මග්ගන්**ති අට්ඨඞ්ගිකං අරියමග්ගමාහ. **ඉධා**ති ඉමස්මිං සුත්තෙ. **අවත්තමානට්ඨෙනා**ති බුද්ධුප්පාදතො පුබ්බෙ න වත්තමානභාවෙන. **මග්ගං ජානාතී**ති සමුදාගමතො පට්ඨාය සපුබ්බභාගං සසම්භාරවිසයං සඵලං සඋද්‍රයං අරියං මග්ගං ජානාති අවබුජ්ඣතීති **මග්ගඤ්ඤූ. විදිතන්**ති අඤ්ඤෙසම්පි ඤාතං පටිලද්ධං හත්ථතලෙ ආමලකං විය **පාකටං අකාසි,** තථා කත්වා දෙසෙසි. අමග්ගෙ පරිවජ්ජනෙන මග්ගෙ පටිපත්තීති තස්ස මග්ගකුසලතා විය අමග්ගකුසලතාපි ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ **''මග්ගෙ ච අමග්ගෙ ච කොවිදො''**ති. **අහං පඨමං ගතො**ති අහං පඨමමග්ගෙන සමන්නාගතො.

සම්මාසම්බුද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනත්තලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

59. **පුරාණූපට්ඨාකෙති** පුබ්බෙ පධානපදහනකාලෙ උපට්ඨාකභූතෙ. ''අවසවත්තනට්ඨෙන අස්සාමිකට්ඨෙන සුඤ්ඤතට්ඨෙන අත්තපටික්ඛෙපට්ඨෙනා''ති එවං **පුබ්බෙ වුත්තෙහි. එත්තකෙන ඨානෙනාති** ''රූපං, භික්ඛවෙ, අනත්තා''ති ආරභිත්වා යාව ''එවං මෙ විඤ්ඤාණං මා අහොසී''ති එත්තකෙන සුත්තපදෙසෙන. අකථිතස්සෙව කථනං උත්තරං, න කථිතස්සාති වුත්තං **''තානි දස්සෙත්වා''**ති. **සමොධානෙත්වාති** සම්පිණ්ඩිත්වා. **විත්ථාරකථාති** විත්ථාරතො අට්ඨකථා. **අනත්තලක්ඛණමෙවාති** තබ්බහුලතාය තප්පධානතාය ච වුත්තං. අනිච්චතාදීනම්පි හි තත්ථ තංදීපනත්ථමෙව වුත්තත්තා තදෙව ජෙට්ඨං පධානං තථා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො.

අනත්තලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මහාලිසුත්තවණ්ණනා

60. **එකන්තදුක්ඛන්තිආදීනි** පදානි වුත්තනයානෙව, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච යථා සරාගො හෙතු පච්චයො සංකිලෙසාය, එවං සවිපස්සනො මග්ගො හෙතු පච්චයො ච විසුද්ධියාති දට්ඨබ්බං.

මහාලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ආදිත්තසුත්තවණ්ණනා

61. **එකාදසහීති** රාගාදීහි උපායාසපරියොසානෙහි එකාදසහි සන්තාපනට්ඨෙන අග්ගීහි. **ද්වීසූති** අට්ඨමනවමෙසු. **දුක්ඛලක්ඛණමෙවාති** තබ්බහුලතාය තප්පධානතාය ච වුත්තං.

ආදිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිරුත්තිපථසුත්තවණ්ණනා

62. **නිරුත්තියොව නිරුත්තිපථාති** පථ-සද්දෙන පදවඩ්ඪනමාහ යථා ''බීජානියෙව බීජජාතානී''ති. **නිරුත්තිවසෙනාති** නිබ්බචනවසෙන. **පථා** ච අත්ථානුරූපභාවතො . **තීණිපීති** නිරුත්තිඅධිවචනපඤ්ඤත්තිපථපදානි. තථා හි ''ඵුසතීති ඵස්සො''තිආදිනා නීහරිත්වා වචනං **නිරුත්ති,** ''සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකො''තිආදිනා වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තං **අධිවචනං,** ''තක්කො විතක්කො''තිආදිනා තංතංපකාරෙන ඤාපනතො **පඤ්ඤත්ති**. අථ වා තංතංඅත්ථප්පකාසනෙන නිච්ඡිතං, නියතං වා වචනං **නිරුත්ති**. අධි-සද්දො උපරිභාගෙ, උපරි වචනං **අධිවචනං**. කස්ස උපරි? පකාසෙතබ්බස්ස අත්ථස්සාති පාකටොයමත්ථො. අධීනං වචනං **අධිවචනං**. කෙන අධීනං? අත්ථෙන. අත්ථස්ස පඤ්ඤාපනත්ථෙන **පඤ්ඤත්තීති** එවං නිරුත්තිආදිපදානං සබ්බවචනෙසු පවත්ති වෙදිතබ්බා. අඤ්ඤථා ''ඵුසතීති ඵස්සො''තිආදිප්පකාරෙන නිද්ධාරණවචනානංයෙව නිරුත්තිතා, සිරිවඩ්ඪකධනවඩ්ඪකපකාරානමෙව අභිලාපනං අධිවචනතා. ''තක්කො විතක්කො''ති එවංපකාරානමෙව එකමෙව අත්ථං තෙන තෙන පකාරෙන ඤාපෙන්තානං වචනානං පඤ්ඤත්තිතා ච ආපජ්ජෙය්‍ය. **අසංකිණ්ණාති** න සංකිණ්ණා. තෙනාහ **''අවිජහිතා...පෙ.... අඡඩ්ඩිතා''**ති. **න සංකීයන්තීති** න සංකිරීයන්ති, **න සංකීයිස්සන්ති** න සංකිරීයිස්සන්තීති අත්ථො. **අප්පටිකුට්ඨාති** න පටික්ඛිත්තා. යස්මා භඞ්ගං අතික්කන්තං උප්පාදාදි අතික්කන්තමෙව හොති, තස්මා වුත්තං **''භඞ්ගමෙවා''**ති. යස්මා දෙසන්තරං සඞ්කන්තොපි අතික්කන්තන්ති වුච්චති, තස්මා තදාභාවං දස්සෙතුං **''දෙසන්තරං අසඞ්කමිත්වා''**ති වුත්තං. යත්ථ යත්ථ හි සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්ති විපරිණමන්ති විනාසං ආපජ්ජන්ති. තෙනාහ **''විපරිණතන්ති...පෙ.... නට්ඨ''**න්ති. **අපාකටීභූතං** අජාතත්තා එව.

වසභණගොත්තතාය **වස්සභඤ්ඤා. මූලදිට්ඨිගතිකාති** මූලභූතා දිට්ඨිගතිකා, ඉමස්මිං කප්පෙ සබ්බපඨමං තාදිසදිට්ඨිසමුප්පාදකා. **පුනප්පුනං ආවජ්ජෙන්තස්සාති** අහෙතුවාදපටිසංයුත්තගන්ථං උග්ගහෙත්වා පරියාපුණිත්වා තදත්ථං වීමංසන්තස්ස ''නත්ථි හෙතු, නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා''තිආදිනයප්පවත්තාය ලද්ධියා ආරම්මණෙ මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨති, ''නත්ථි හෙතූ''තිආදිවසෙන අනුස්සවූපලද්ධෙ අත්ථෙ තදාකාරපරිවිතක්කනෙහි සවිග්ගහෙ විය සරූපතො චිත්තස්ස පච්චුපට්ඨිතෙ චිරකාලපරිචයෙන ''එවමෙත''න්ති නිජ්ඣානක්ඛමභාවූපගමනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියා තථාගහිතෙ පුනප්පුනං තථෙව ආසෙවන්තස්ස බහුලීකරොන්තස්ස මිච්ඡාවිතක්කෙන සමාදියමානා මිච්ඡාවායාමූපත්ථම්භිතා අතංසභාවං ''තංසභාව''න්ති ගණ්හන්තී මිච්ඡාසතීති ලද්ධනාමා තංලද්ධිසහගතා තණ්හා සන්තිට්ඨති. යථාසකං විතක්කාදිපච්චයලාභෙන තස්මිං ආරම්මණෙ අධිට්ඨිතතාය අනෙකග්ගතං පහාය චිත්තං එකග්ගතං අප්පිතං විය හොති මිච්ඡාසමාධිනා. සොපි හි පච්චයවිසෙසෙහි ලද්ධභාවනාබලො ඊදිසෙ ඨානෙ සමාධානපතිරූපකිච්චකරො හොතියෙව වාලවිජ්ඣනාදීසු වියාති දට්ඨබ්බං. තථා හි අනෙකක්ඛත්තුං තෙනාකාරෙන පුබ්බභාගියෙසු ජවනවාරෙසු පවත්තෙසු සබ්බපච්ඡිමෙ ජවනවාරෙ සත්ත ජවනානි ජවන්ති. තත්ථ පඨමෙ සතෙකිච්ඡො හොති, තථා දුතියාදීසු. සත්තමෙ පන ජවනෙ සම්පත්තෙ අතෙකිච්ඡො හොති. තෙනාහ **''අස්සාදෙන්තස්සා''**තිආදි. **ඉමෙසුපීති** ද්වීසුපි ඨානෙසු.

පච්චුප්පන්නං වාති එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන ‘‘යදෙතං අනාගතං නාම, නයිදං අනාගත’’න්තිආදිකං සඞ්ගණ්හාති. **තෙපීති** තෙ වස්සහඤ්ඤාපි **න මඤ්ඤිංසු** ලොකසමඤ්ඤාය අනතික්කමනීයතො. තෙනාහ **‘‘අතීතං පනා’’**තිආදි. **ඛන්ධානං** උපරි නිරුළ්හා **පණ්ණත්ති**.

නිරුත්තිපථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අරහන්තවග්ගො

1. උපාදියමානසුත්තවණ්ණනා

63. **ගණ්හමානොති** ‘‘එතං මමා’’තිආදිනා ගණ්හමානො. **පාසෙනාති** රාගපාසෙන. තඤ්හි මාරො මාරපාසොති මඤ්ඤති. තෙනාහ ‘‘අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො’’ති (සං. නි. 1.151; මහාව. 33). **මුත්තො නාම හොති** අනුපාදියතො සබ්බසො බන්ධස්ස අභාවතො.

උපාදියමානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-6. මඤ්ඤමානසුත්තාදිවණ්ණනා

64-68. ‘‘එතං මමා’’තිආදිනා. **මඤ්ඤනා අභිනන්දනා** ච. **තණ්හාඡන්දොති** තණ්හා එව ඡන්දො. සා හි තණ්හායනට්ඨෙන තණ්හා, ඡන්දිකතට්ඨෙන ඡන්දො. චතුත්ථං අනිච්චලක්ඛණමුඛෙන වුත්තං, පඤ්චමං දුක්ඛලක්ඛණමුඛෙන, ඡට්ඨං අනත්තලක්ඛණමුඛෙන. සෙසං තීසුපි සදිසමෙවාති වුත්තං ‘‘එසෙව නයො’’ති.

මඤ්ඤමානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනත්තනියසුත්තවණ්ණනා

69. **අනත්තනියන්ති** න අත්තනියං. තෙනාහ **‘‘න අත්තනො සන්තක’’**න්ති.

අනත්තනියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. රජනීයසණ්ඨිතසුත්තාදිවණ්ණනා

70-72. **රජනීයෙනාති** රජනීයෙන රාගුප්පාදකෙන. තෙනාහ **‘‘රාගස්ස පච්චයභාවෙනා’’**ති. **රාහුලසංයුත්තෙ** රාහුලත්ථෙරස්ස පුච්ඡාවසෙන ආගතා. ඉධ රාධත්ථෙරස්ස සුරාධත්ථෙරස්ස ච පුච්ඡාවසෙන, පාළි පන සබ්බත්ථ සදිසා. තෙනාහ **‘‘වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානී’’**ති.

රජනීයසණ්ඨිතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරහන්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඛජ්ජනීයවග්ගො

1-3. අස්සාදසුත්තාදිවණ්ණනා

73-75. **චතුසච්චමෙව කථිතං** අස්සාදාදීනඤ්චෙව සමුදයාදීනඤ්ච වසෙන දෙසනාය පවත්තත්තා. යස්මා අස්සාදො සමුදයසච්චං, ආදීනවො දුක්ඛසච්චං, නිස්සරණං මග්ගසච්චං නිරොධසච්චඤ්චාති වුත්තොවායමත්ථො; දුතියෙ සමුදයස්සාදො සමුදයසච්චං, ආදීනවො දුක්ඛසච්චං, අත්ථඞ්ගමො නිරොධසච්චං, නිස්සරණං මග්ගසච්චන්ති වුත්තොවායමත්ථො; තතියං අරියසාවකස්සෙව වසෙන වුත්තං.

අස්සාදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අරහන්තසුත්තවණ්ණනා

76. යත්තකා සත්තාවාසාති තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ ආවසනට්ඨෙන සත්තා එව සත්තාවාසා. තෙන යත්තකා සත්තාවාසා, තෙහි සබ්බෙහිපි එතෙ අග්ගා එතෙ සෙට්ඨා, යෙ ඉමෙ අරහන්තාති දස්සෙති. **පුරිමනයෙනෙවාති** පුරිමස්මිං සත්තට්ඨානකොසල්ලසුත්තෙ වුත්තනයෙන.

තදත්ථපරිදීපනාහීති ''පඤ්චක්ඛන්ධෙ පරිඤ්ඤාය. තණ්හා තෙසං න විජ්ජති. අස්මිමානො සමුච්ඡින්නො''තිආදිනා තස්ස යථානිද්දිට්ඨස්ස සුත්තස්ස අත්ථදීපනාහි චෙව ''අනෙජං තෙ අනුප්පත්තා, චිත්තං තෙසං අනාවිල''න්තිආදිනා විසෙසත්ථපරිදීපනාහි ච. ඣානමග්ගඵලපරියාපන්නං අතිසයිතසුඛං එතෙසමත්ථීති **සුඛිනොති** ආහ **''ඣාන...පෙ.... සුඛිතා''**ති. **තණ්හා තෙසං න විජ්ජතීති** එත්ථ තෙසං අපායදුක්ඛජනිකා තණ්හා න විජ්ජතීති වුත්තං. වට්ටමූලිකාය තණ්හාය අභාවා ''නන්දී තෙසං න විජ්ජතී''ති එත්ථ වුච්චතීති. **ඉමස්සපීති පි-**සද්දෙන දුක්ඛස්සාභාවෙනපීති දුක්ඛාභාවො විය වට්ටමූලිකතණ්හාභාවො සම්පිණ්ඩීයතීති දට්ඨබ්බං. තෙන හි තෙ අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තියා අච්චන්තසුඛිතා එවාති වුච්චන්තීති. ''සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදිනයප්පවත්තියා **නවවිධො. ඤාණෙනාති** අග්ගමග්ගඤාණෙන.

අරහත්තං අනුප්පත්තා. **අලිත්තාති** අමක්ඛිතා. **බ්‍රහ්මභූතාති** බ්‍රහ්මභාවං පත්තා, බ්‍රහ්මතො වා අරියමග්ගඤාණතො භූතා අරියාය ජාතියා ජාතා. සත්ත සද්ධම්මා ගොචරො පවත්තිට්ඨානං එතෙසන්ති **සත්තසද්ධම්මගොචරා.**

නිරාසඞ්කචාරො නාම ගහිතො කුතොචිපි තෙසං ආසඞ්කාය අභාවතො. සම්මාදිට්ඨිආදීහි **දසහි අඞ්ගෙහි** සම්මාවිමුත්ති-සම්මාඤාණපරියොසානෙහි. ''ආගුං න කරොති''තිආදීහි **චතූහි කාරණෙහි. තණ්හා තෙසං න විජ්ජතීති** ඉදම්පි තණ්හාපහානස්ස බහූපකාරතාදස්සනං. තෙනාහ **''දාසකාරිකා තණ්හාපි තෙසං නත්ථී''**ති.

න විකම්පන්ති ''සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදිනා.

උද්ධං තිරියං අපාචීනන්ති එත්ථ ''උද්ධං වුච්චතී''තිආදිනා රූපමුඛෙන අත්තභාවං ගහෙත්වා පවත්තො පඨමනයො. කාලත්තයවසෙන ධම්මප්පවත්තිං ගහෙත්වා පවත්තො දුතියනයො. ඨානවසෙන සකලලොකධාතුං ගහෙත්වා පවත්තො තතියනයො. **බුද්ධාති** චත්තාරි සච්චානි බුද්ධවන්තො.

සීහනාදසමොධානන්ති සීහනාදානං සංකලනං. ලොකෙ අත්තනො උත්තරිතරස්සාභාවා **අනුත්තරා.** උත්තරො තාව තිට්ඨතු පුරිසො, සදිසොපි තාව නත්ථීති **අසදිසා.** සකලම්පි භවං උත්තරිත්වා **භවපිට්ඨෙ ඨත්වා** විමුත්තිසුඛෙන සුඛිතත්තාදිවසෙන එකවීසතියාකාරෙහි **සීහනාදං නදන්ති.**

අරහන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුතියඅරහන්තසුත්තවණ්ණනා

77. සුද්ධිකමෙවාති සුද්ධසංඛිත්තබන්ධමෙව කත්වා.

දුතියඅරහන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සීහසුත්තවණ්ණනා

78. සීහොති පරිස්සයසහනතො පටිපක්ඛහනනතො ච ''සීහො'ති ලද්ධනාමො මිගාධිපති. **චත්තාරොති** ච සමානෙපි සීහජාතිකභාවෙ වණ්ණවිසෙසාදිසිද්ධෙන විසෙසෙන චත්තාරො සීහා. තෙ ඉදානි නාමතො වණ්ණතො ආහාරතො දස්සෙත්වා ඉධාධිප්පෙතසීහං නානප්පකාරතො විභාවෙතුං **''තිණසීහො''**තිආදි ආරද්ධං. තිණභක්ඛො සීහො **තිණසීහො** පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන යථා ''සාකපත්ථිවො''ති. කාළවණ්ණතාය **කාළසීහො.** තථා **පණ්ඩුසීහො.** තෙනාහ **''කාළසීහො කාළගාවිසදිසො, පණ්ඩුසීහො පණ්ඩුපලාසවණ්ණගාවිසදිසො''**ති. රත්තකම්බලස්ස විය කෙසරො කෙසරකලාපො එතස්ස අත්ථීති **කෙසරී.** ලාඛාරසපරිකම්මකතෙහි විය පාදපරියන්තෙහීති යොජනා.

කම්මානුභාවසිද්ධආධිපච්චමහෙසක්ඛතාහි **සබ්බමිගගණස්ස රාජා සුවණ්ණගුහතො වාති**ආදි ''සීහස්ස විහාරො කිරියා එවං හොති''ති කත්වා වුත්තං.

සමං පතිට්ඨාපෙත්වාති සබ්බභාගෙහි සමමෙව භූමියං පතිට්ඨාපෙත්වා. **ආකඩ්ඪිත්වාති** පුරතො ආකඩ්ඪිත්වා . **අභිහරිත්වාති** අභිමුඛං හරිත්වා. **සඞ්ඝාතන්ති** විනාසං. වීසතියට්ඨිකං ඨානං **උසභං.**

සමසීහොති සමජාතිකො සමභාගො ච සීහො. **සමානොස්මීති** දෙසනාමත්තං, සමප්පභාවතායපි න භායති. **සක්කායදිට්ඨිබලවතායාති** ''කෙ අඤ්ඤෙ අම්හෙහි උත්තරිතරා, අථ ඛො මයමෙව මහාබලා''ති එවං බලාතිමානනිමිත්තාය අහඞ්කාරහෙතුභූතාය සක්කායදිට්ඨියා බලභාවෙන. **සක්කායදිට්ඨිපහීනත්තාති** සක්කායදිට්ඨියා පහීනත්තා නිරහඞ්කාරත්තා අත්තසිනෙහස්ස සුට්ඨු සමුග්ඝාටිතත්තා **න භායති**.

තථා තථාති සීහසදිසතාදිනා තෙන තෙන පකාරෙන අත්තානං කථෙසීති වත්වා තමත්ථං විවරිත්වා දස්සෙතුං **''සීහොති ඛො''**තිආදි වුත්තං.

කතාභිනීහාරස්ස ලොකනාථස්ස බොධියා නියතභාවප්පත්තියා එකන්තභාවීබුද්ධභාවොති කත්වා ''තීසු පාසාදෙසු නිවාසකාලො, මගධරඤ්ඤො පටිඤ්ඤාදානකාලො, පායාසස්ස පරිභුත්තකාලො''තිආදිනා අභිසම්බොධිතො පුරිමාවත්ථාපි සීහසදිසං කත්වා දස්සිතා. භාවිනි, භූතොපචාරොපි හි ලොකවොහාරො. විජ්ජාභාවසාමඤ්ඤතො භූතවිජ්ජා ඉතරවිජ්ජාපි එකජ්ඣං ගහෙත්වා පටිච්චසමුප්පාදසම්මසනතො තං පුරෙතරං සිද්ධං විපාකං විය කත්වා ආහ **''තිස්සො විජ්ජා විසොධෙත්වා''**ති. අනුලොමපටිලොමතො පවත්තඤාණවසෙන **''යමකඤාණමන්ථනෙනා''**ති වුත්තං.

තත්ථ විහරන්තස්සාති අජපාලනිග්‍රොධමූලෙ විහරන්තස්ස. **එකාදසමෙ දිවසෙති** සත්තසත්තාහතො පරං එකාදසමෙ දිවසෙ. **අචලපල්ලඞ්කෙති** ඉසිපතනෙ ධම්මචක්කපවත්තනත්ථං නිසින්නපල්ලඞ්කෙ. තම්පි හි කෙනචි අප්පටිවත්තියධම්මචක්කපවත්තනත්ථං නිසජ්ජාති කත්වා වජිරාසනං විය අචලපල්ලඞ්කං වුච්චති. **ඉමස්මිඤ්ච පන පදෙති** ''ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා''තිආදිනයප්පවත්තෙ ඉමස්මිං සද්ධම්මකොට්ඨාසෙ. **ධම්මඝොසො...පෙ.... දසසහස්සිලොකධාතුං පටිච්ඡාදෙසි** ''සබ්බත්ථ ඨිතා සුණන්තූ''ති අධිට්ඨානෙන. **සොළසහාකාරෙහීති** ''දුක්ඛපරිඤ්ඤා, සමුදයප්පහානං, නිරොධසච්ඡිකිරියා, මග්ගභාවනා''ති එවං එකෙකස්මිං මග්ගෙ චත්තාරි චත්තාරි කත්වා සොළසහි ආකාරෙහි.

වුත්තොයෙව, න ඉධ වත්තබ්බො, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො. යස්මා ච අපරෙහිපි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතොති ආරභිත්වා **උදානට්ඨකථාදීසුපි** (උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. 38) තථාගතපදස්ස අත්ථො වුත්තො එව, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො . යදිපි භගවා න බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නමත්තොව අභිසම්බුද්ධො ජාතො, තථාපි තාය නිසජ්ජාය නිසින්නොව පනුජ්ජ සබ්බපරිස්සයං අභිසම්බුද්ධො ජාතො. තථා හි තං ''අපරාජිතපල්ලඞ්ක''න්ති වුච්චති. තස්මා **''යාව බොධිපල්ලඞ්කා වා''**ති වත්වා තෙන අපරිතුස්සන්තො **''යාව අරහත්තමග්ගඤාණා වා''**ති ආහ.

ඉති රූපන්ති එත්ථ **ඉති**-සද්දො නිදස්සනත්ථො. තෙන රූපං සරූපතො පරිමාණතො පරිච්ඡෙදතො දස්සිතන්ති ආහ **''ඉදං රූප''**න්තිආදි. ''ඉදං රූප''න්ති හි ඉමිනා භූතුපාදායභෙදරූපං සරූපතො දස්සිතං. **එත්තකං රූපන්ති** ඉමිනා තං පරිමාණතො දස්සිතං. තස්ස ච පරිමාණස්ස එකන්තභාවදස්සනෙන **''න ඉතො භියොයො රූපං අත්ථී''**ති වුත්තං. **සභාවතොති** සලක්ඛණතො. **සරසතොති** සකිච්චතො. **පරියන්තතොති** පරිමාණපරියන්තතො. **පරිච්ඡෙදතොති** යත්තකෙ ඨානෙ තස්ස පවත්ති, තස්ස පරිච්ඡෙදනතො. **පරිච්ඡින්දනතොති** පරියොසානප්පත්තිතො. **තං සබ්බං දස්සිතං හොති** යථාවුත්තෙන විභාගෙන. **අයං රූපස්ස සමුදයො නාමාති** අයං ආහාරාදි රූපස්ස සමුදයො නාම. තෙනාහ **''එත්තාවතා''**තිආදි. **අත්ථඞ්ගමොති** නිරොධො. ''ආහාරසමුදයා ආහාරනිරොධා''ති ච අසාධාරණමෙව ගහෙත්වා සෙසෙ ආදි-සද්දෙන සඞ්ගණ්හාති.

පණ්ණාසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතන්ති පණ්ණාසඋදයබ්බයලක්ඛණවිභූසිතං සමුදයත්ථඞ්ගමගහණතො. **ඛීණාසවත්තාති** අනවසෙසං සාවසෙසඤ්ච ආසවානං පරික්ඛීණත්තා. අනාගාමීනම්පි හි භයං චිත්තුත්‍රාසො ච න හොතීති. **ඤාණසංවෙගො** භයතුපට්ඨානඤාණං. **ඉතරෙසං පන දෙවානන්ති** අඛීණාසවෙ දෙවෙ සන්ධාය වදති. **හොති ධම්මාලපනමත්තන්ති** වාචසිකං තථාලපනමත්තං.

චක්කන්ති සත්ථු ආණාචක්කං, තං පන ධම්මතො ආගතන්ති **ධම්මචක්කං**. තත්ථ අරියසාවකානං පටිවෙධධම්මතො ආගතන්ති **ධම්මචක්කං**. ඉතරෙසං දෙසනාධම්මතො ආගතන්ති **ධම්මචක්කං**. දුවිධෙපි ඤාණං පධානන්ති ඤාණසීසෙන වුත්තං **''පටිවෙධඤාණම්පි දෙසනාඤාණම්පී''**ති. ඉදානි තං ඤාණද්වයං සරූපතො දස්සෙතුං **''පටිවෙධඤාණං නාමා''**තිආදි වුත්තං. යස්මා චස්ස ඤාණස්ස සුප්පටිවිද්ධත්තා භගවා තානි සට්ඨී නයසහස්සානි වෙනෙය්‍යානං දස්සෙතුං සමත්ථො අහොසි, තස්මා තානි සට්ඨී නයසහස්සානි තෙන ඤාණෙන සද්ධිංයෙව සිද්ධානීති කත්වා දස්සෙන්තො **''සට්ඨියා ච නයසහස්සෙහි පටිවිජ්ඣී''**ති ආහ. **තිපරිවට්ටන්ති** ඉදං දුක්ඛන්ති ච, පරිඤ්ඤෙය්‍යන්ති ච, පරිඤ්ඤාතන්ති ච එවං තිපරිවට්ටං, තංයෙව **ද්වාදසාකාරං. තන්ති** දෙසනාඤාණං **පවත්තෙති එස** භගවා. **අප්පටිපුග්ගලොති** පතිනිධිභූතපුග්ගලරහිතො. **එකසදිසස්සාති** නිබ්බිකාරස්ස.

සීහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඛජ්ජනීයසුත්තවණ්ණනා

79. **විපස්සනාවසෙනාති** එතරහි රූපවෙදනාදයො අනුස්සරිත්වා ‘‘පුබ්බෙපාහං එවංවෙදනො අහොසි’’න්ති අතීතානං රූපවෙදනාදීනං පච්චුප්පන්නෙහි විසෙසාභාවදස්සනා විපස්සනා, තස්සා විපස්සනාය වසෙන. ය්වායං ‘‘න ඉදං අභිඤ්ඤාවසෙනා’’ති පටික්ඛෙපො කතො, තස්ස කාරණං දස්සෙන්තො **‘‘අභිඤ්ඤාවසෙන හී’’**තිආදිමාහ. **ඛන්ධපටිබද්ධා** නාම ගොත්තවණ්ණභාරාදයො. **එවං අනුස්සරන්තොති** යථාවුත්තවිපස්සනාවසෙන අනුස්සරන්තො. සභාවධම්මානං එව අනුස්සරණස්ස වුත්තත්තා **‘‘සුඤ්ඤතාපබ්බ’’**න්ති වුත්තං.

යස්මා තෙ එව රූපාදයො නෙව අත්තා, න අත්තනියා අසාරා අනිස්සරා, තස්මා තතො සුඤ්ඤා, තෙසං භාවො **සුඤ්ඤතා,** තස්සා **ලක්ඛණං** රුප්පනාදිකං **දස්සෙතුං.**

කිඤ්චාති හෙතුඅත්ථජොතකෙ කාරණෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ **‘‘කිඤ්චාති කාරණපුච්ඡා, කෙන කාරණෙන රූපං වදෙථා’’**ති. **එතන්ති** එතං භූතුපාදායභෙදං ධම්මජාතං. **කෙන කාරණෙන රූපං නාමාති** කිං කාරණං නිස්සාය රූපන්ති වුච්චතීති අත්ථො. **කාරණුද්දෙසොති** කාරණස්ස උද්දිසනං. **රුප්පතීති** එත්ථ **රූපං** නාම සීතාදිවිරොධිපච්චයසන්නිපාතෙන විසදිසුප්පත්ති. තෙනාහ **‘‘සීතෙනපී’’**තිආදි. **පබ්බතපාදෙති** චක්කවාළපබ්බතපාදෙ, සො පන තත්ථ අච්චුග්ගතො පාකාරො විය ඨිතො. තථා හි තත්ථ සත්තා ඔලම්බන්තා තිට්ඨන්ති. **හත්ථපාසාගතාති** හත්ථපාසං ආගතා උපාගතා. **තත්ථාති** තස්මිං හත්ථපාසාගතෙ සත්තෙ. **ඡිජ්ජිත්වාති** මුච්ඡාපත්තියා මුච්චිත්වා, අඞ්ගපච්චඞ්ගුච්ඡෙදවසෙන වා පරිච්ඡිජ්ජිත්වා. **අච්චන්තඛාරෙ උදකෙති** ආතපසන්තාපාභාවෙන අතිසීතභාවමෙව සන්ධාය අච්චන්තඛාරතා වුත්තා සියා. න හි තං කප්පසණ්ඨානඋදකං සම්පත්තිකරමහාමෙඝවුට්ඨං පථවීසන්ධාරකං කප්පවිනාසඋදකං විය ඛාරං භවිතුං අරහති, තථා සති පථවීපි විලීයෙය්‍යාති. **මහිංසකරට්ඨං** නාම හිමවන්තපදෙසෙ එකං රට්ඨං.

අවීචිමහානිරයෙති සඋස්සදං අවීචිනිරයං වුත්තං. **ගඞ්ගාපිට්ඨියෙති** ගඞ්ගාතීරෙ.

සරන්තා ගච්ඡන්තීති සරීසපපදස්ස අත්ථං වදති. **එතන්ති** රුප්පනං. යථා කථිනතා පථවියා පච්චත්තලක්ඛණං, එවං රුප්පනං රූපක්ඛන්ධස්ස පච්චත්තලක්ඛණං, සභාවභූතලක්ඛණන්ති අත්ථො.

පුරිමසදිසන්ති පුරිමෙ රූපක්ඛන්ධෙ වුත්තෙන සදිසං. තං ‘‘කින්ති කාරණපුච්ඡා’’තිආදිනා **වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සුඛං** ඉට්ඨාරම්මණං. **සුඛාදීනං** වෙදනානං. **පච්චයතොති** ආරම්මණපච්චයතො. **අයමත්ථොති** ‘‘සුඛාරම්මණං සුඛන්ති වුච්චතී’’ති අයමත්ථො. උත්තරපදලොපෙන හෙස නිද්දෙසො. **වෙදයතීති** අනුභවති. **වෙදයිතලක්ඛණාති** අනුභවනලක්ඛණා.

නීලපුප්ඵෙති නීලවණ්ණපුප්ඵෙ. **වත්ථෙ වාති** නීලවත්ථෙ. වා-සද්දෙන වණ්ණධාතුආදිං සඞ්ගණ්හාති. **අප්පනං වා ඣානං වාපෙන්තො. උප්පජ්ජනසඤ්ඤාපීති** යං කිඤ්චි නීලං රූපායතනං ආරබ්භ උප්පජ්ජනසඤ්ඤාපි, යා පකිණ්ණකසඤ්ඤාති වුච්චති.

රූපත්තායාති රූපභාවාය. **යාගුමෙවාති** යාගුභාවිනමෙව වත්ථුං. **යාගුත්තාය** යාගුභාවාය. **පචති නාම** පුග්ගලො. **එවන්ති** යථා යාගුආදිවත්ථුං පුරිසො යාගුආදිඅත්ථාය පචති නිප්ඵාදෙති, අයං එවං රුප්පනාදිසභාවෙ ධම්මසමූහෙ යථාසකං පච්චයෙහි අභිසඞ්ඛරියමානෙ චෙතනාපධානො ධම්මසමූහො පවත්තනත්ථං විසෙසපච්චයො හුත්වා තෙ අභිසඞ්ඛරොති නිරොපෙති නිබ්බත්තෙති. තෙනාහ **‘‘පච්චයෙහී’’**තිආදි. **රූපමෙවාති** රූපසභාවමෙව, න අඤ්ඤං සභාවං. **අභිසඞ්ඛරොතීති** ඉතරෙහි පච්චයධම්මෙහි අධිකං සුට්ඨු පච්චයතං කරොති. ‘‘උපගච්ඡති යාපෙති ආයූහතී’’ති තස්සෙව වෙවචනානි. අභිසඞ්ඛරණමෙව හි ආයූහනාදීනි. **නිබ්බත්තෙතීති** තෙසං ධම්මානං රුප්පනාදිභාවෙන නිබ්බත්තියා පච්චයො හොතීති අත්ථො. **චෙතයිතලක්ඛණස්ස සඞ්ඛාරස්සාති** ඉදං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාපධානත්තා වුත්තං. තථා හි භගවා සුත්තන්තභාජනීයෙ සඞ්ඛාරක්ඛන්ධං විභජන්තෙන චෙතනාව විභත්තා.

වාතිඞ්ගණං බ්‍රහතිඵලං. **චතුරස්සවල්ලීති** තිවුතාලතා. **අඛාරිකන්ති** ඛාරරසරහිතං, තං පන පණ්ණඵලාදි. යත්ථ ලොණරසො අධිකො, තං **ලොණිකන්ති** ආහ **‘‘ලොණයාගූ’’**තිආදි. **අම්බිලාදිභෙදං** රසං.

ආකාරසණ්ඨානගහණවසෙනාති නීලපීතාදිආකාරගහණවසෙන චෙව වට්ටචතුරස්සාදිසණ්ඨානගහණවසෙන ච. **විනාපි ආකාරසණ්ඨානාති** ආකාරසණ්ඨානෙහි විනා, තෙ ඨපෙත්වාපි. **පච්චත්තභෙදගහණවසෙනාති** තස්ස තස්ස ආරම්මණස්ස පභෙදගහණවසෙන. **අසම්මොහතොති** යාථාවතො. **විසෙසො** විසෙසත්ථදීපනතො, **අවිසෙසො** අයං ධම්මො අවිසෙසදීපනතො. තෙනාහ **‘‘විසෙසො වෙදිතබ්බො’’**ති. ජානනඤ්හි අවිසිට්ඨං, තං සමානපදතො උපසග්ගා විසෙසෙන්ති. තථා හි සඤ්ජානනපදං පච්චභිඤ්ඤාණනිමිත්තං ආකාරගහණමත්තං බොධෙති, විජානනපදං තතො විසිට්ඨවිසයගහණං . පජානනපදං පන තතොපි විසිට්ඨතරං පකාරතො අවබොධං බොධෙති. තෙනාහ **‘‘තස්සාපී’’**තිආදි. **ආරම්මණසඤ්ජානනමත්තමෙවාති** නීලාදිභෙදස්ස ආරම්මණස්ස සල්ලක්ඛණමත්තමෙව. අවධාරණෙන

ලක්ඛණපටිවෙධත්තං නිවත්තෙති. තෙනාහ **“අනිච්ච”**න්තිආදි. ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙහි විපස්සන්තස්ස විපස්සනාය පගුණභාවෙ සති ඤාණවිප්පයුත්තෙන චිත්තෙනපි විපස්සනා හොතියෙවාති ආහ **“අනිච්චාදිවසෙන ලක්ඛණපටිවෙධඤ්ච පාපෙතී”**ති. **පටිවෙධන්ති** ච උපලද්ධිමෙව වදති, න පටිවිජ්ඣනං. තෙනාහ **“උස්සක්කිත්වා පනා”**තිආදි. **උස්සක්කිත්වාති** උස්සක්කාපෙත්වා මග්ගපාතුභාවම්පි පාපෙති අසම්මොහසභාවත්තා. යථා ලක්ඛණපටිවෙධකාලෙ සඤ්ජානනලක්ඛණවසෙන සඤ්ඤාණඅනුරූපවසෙනෙව පවත්තං, එවං විඤ්ඤාණවිජානනවසෙන වායං අනුරූපවසෙනෙව පවත්තතීති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි තමත්ථං හෙරඤ්ඤිකාදිඋපමාය විභාවෙතුං **“යථා හී”**තිආදිමාහ. හිරඤ්ඤං වුච්චති කහාපණං, හිරඤ්ඤජානනෙ නියුත්තො **හෙරඤ්ඤිකො.** ලොකවොහාරෙ අජාතා අසඤ්ජාතා බුද්ධි එතස්සාති **අජාතබුද්ධි,** බාලදාරකො. වොහාරකුසලො ගාමවාසී පුරිසො **ගාමිකපුරිසො.** උපභොගපරිභොගාරහත්තා **උපභොගපරිභොගං.** තම්බකංසමයත්තා **කූටො.** මහාසාරත්තා **ඡෙකො.** අඩ්ඪසාරත්තා **කරටො.** නිහීනසාරත්තා **සණ්හො.** එත්ථ ච යථා හෙරඤ්ඤිකො කහාපණං චිත්තාදිභාවතො උද්ධං කූටාදිභාවං රූපදස්සනාදිවසෙන උප්පත්තිට්ඨානතොපි ජානන්තො අනෙකාකාරතො ජානාති, එවං පඤ්ඤා ආරම්මණං නානප්පකාරතො ජානාති පටිවිජ්ඣති, තාය සද්ධිං පවත්තමානවිඤ්ඤාණම්පි යථාවිසයං ආරම්මණං ජානාති.

එවං ස්වායං නෙසං ජානනෙ විසෙසො අඤ්ඤෙසං අවිසයො, බුද්ධානං එව විසයොති ඉදං විසෙසං මිලින්දපඤ්හෙන විභාවෙතුං **“තෙනාහා”**තිආදිමාහ, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අත්තසුඤ්ඤානං සභාවධම්මානං ධම්මමත්තතාය කථිතත්තා **“අනත්තලක්ඛණං කථෙත්වා”**ති වුත්තං. හෙට්ඨිමමග්ගා ච යදි අධිගතා, අරහත්තස්ස අනධිගතත්තා **“එකදෙසමත්තෙනා”**ති වුත්තං, තං අනිච්චලක්ඛණං දස්සෙතුං ඉදං පබ්බමාරද්ධං, ඉතරානි ද්වෙ ලක්ඛණානි තස්ස පරිහාරභාවෙනාති අධිප්පායො.

යස්මා පනෙත්ථ ‘‘තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ’’තිආදිදෙසනාය තීසු ලක්ඛණෙසු ඉදමෙව පධානභාවෙන දස්සිතං, ඉදං අප්පධානභාවෙනාති න සක්කා වත්තුං, තස්මා **“තීණි ලක්ඛණානි සමොධානෙත්වා දස්සෙතුම්පී”**ති වුත්තං. **අපචිනාතීති** අපචයගාමිධම්මෙ නිවත්තෙති එකංසතො අපචයගාමිපටිපදාය පරිපූරණතො. තෙනාහ **“නො ආචිනාතී”**තිආදි. **වට්ටං විනාසෙතීති** විධමති අදස්සනං ගමෙති. **නෙව චිනාතීති** න වඩ්ඪෙති. **තදෙවාති** තං වට්ටං එව. **විස්සජ්ජෙතීති** ඡඩ්ඩෙති. **විකිරතීති** විද්ධංසෙති. **විධූපෙතීති** වට්ටත්තයසඞ්ඛාතං අග්ගික්ඛන්ධං විගතධූමං විගතසන්තාපං කරොතීති අත්ථොති ආහ **“නිබ්බාපෙතී”**ති.

එවං පස්සන්තිආදි අනාගාමිඵලෙ ඨිතස්ස අරියසාවකස්ස අග්ගමග්ගඵලාධිගමාය දෙසනාති අධිප්පායෙනාහ **“වට්ටං විනාසෙත්වා ඨිතං මහාඛීණාසවං දස්සෙස්සාමී”**ති. ඛීණාසවස්ස අනාගතභාවදස්සනංයෙව, සබ්බා වායං හෙට්ඨිමා දෙසනා සුද්ධවිපස්සනාකථා, සහපඨමමග්ගා වා සහවිජ්ජූපමධම්මා වා විපස්සනාකථාති දස්සෙන්තො **“එත්තකෙන ඨානෙනා”**තිආදිමාහ.

නමස්සන්තියෙව මහතා ගාරවබහුමානෙන. තෙනාහ **“නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤා”**තිආදි. තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්තො **“ආයස්මන්තං නීතත්ථෙරං විය”**ති වත්වා තමත්ථං විභාවෙතුං **“ථෙරො”**තිආදිමාහ. තත්ථ **බුරග්ගෙයෙවාති** කෙසොරොපනත්ථං බුරධාරාය අග්ගෙ සීසෙ ඨපිතෙ තචපඤ්චකකම්මට්ඨානමුඛෙන භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො **අරහත්තං පත්වා. බ්‍රහ්මවිමානාති** බ්‍රහ්මානං නිවාසභූතා විමානා.

ඛජ්ජනීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පිණ්ඩොල්‍යසුත්තවණ්ණනා

80. අපකරීයති එතෙනාති **අපකරණං,** පදං. අපකරණං පකරණං කාරණන්ති අත්ථතො එකං. තෙනාහ **“කිස්මිඤ්චිදෙව කාරණෙ”**ති. **නීහරිත්වාති** අත්තනො සමීපචාරභාවතො අපනෙත්වා. තථාකරණඤ්ච එවමෙතෙ එත්තකම්පි අප්පටිරූපං අකත්වා ආයතිං සම්මා පටිපජ්ජිස්සන්තීති. **ලද්ධබලාති** ලද්ධඤාණබලා.

එකද්වීහිකායාති එකෙකස්ස චෙව ද්වින්නං ද්වින්නඤ්ච ඊහිකා ගති උපසඞ්කමනා එකද්වීහිකා. තෙනාහ **“එකෙකො චෙව ද්වෙ ද්වෙ ච හුත්වා”**ති. පුථුජ්ජනානං සමුදිතානං නාම කිරියා තාදිසීපි සියාති වුත්තං **“කෙළිම්පි කරෙය්‍යු”**න්ති. පරිකප්පනවසෙන සම්මාසම්බුද්ධං උද්දිස්ස පෙසලා භික්ඛූපි එවං කරොන්තීති.

යුගන්ධරපබ්බතාදීනං අන්තරෙ සීදන්තරං සමුද්දං නාම. තත්ථ කිර වාතො න වායති, පතිතං යං කිඤ්චිපි සීදන්තරනදියං විලීයන්තා සීදන්තෙව, තස්මා තං පරිවාරෙත්වා ඨිතා යුගන්ධරාදයොපි සීදපබ්බතා නාම. තං සන්ධාය වුත්තං **“සීදන්තරෙ සන්නිසින්නං මහාසමුද්දං විය”**ති. **ආහාරහෙතූති** ආමිසහෙතු සප්පිතෙලාදිනිමිත්තං, තෙසං පණාමනා.

පච්ඡිමන්ති නිහීනං. තෙනාහ **“ලාමක”**න්ති, ලාමකන්තො ඉධාධිප්පෙතො –

> ‘‘මිගානං කොට්ඨුකො අන්තො, පක්ඛීනං පන වායසො;
> එරණ්ඩො අන්තො රුක්ඛානං, තයො අන්තා සමාගතා’’ති. –

ආදීසු (ජා. 1.3.135) විය. **උලතීති** අභිචරති. අභිසපන්ති එතෙනාති **අභිසාපො.** අභිසාපවත්ථු **පිණ්ඩොල්‍යං.** අත්ථො එලං වසො එතස්සාති අත්ථවසං, කාරණං, තම්පි තෙසු අත්ථි, තත්ථ නියුත්තාති **අත්ථවසිකා.**

අන්තො හදයස්ස අබ්භන්තරෙ **අනුපවිට්ඨා** සොකවත්ථූහි.

අභිජ්ඣායිතාති අභිජ්ඣායනසීලො. අභිණ්හප්පවත්තියා චෙව බහුලභාවෙන ච **බහුලරාගො. පූතිභාවෙනාති** කුථිතභාවෙන. බ්‍යාපාදො හි උප්පජ්ජමානො චිත්තං අපගන්ධං කරොති, න සුචිමනුඤ්ඤභාවං. **හත්තනික්ඛිත්තකාකො වියාති** ඉදං හත්තට්ඨානස්ස අසරණෙන කාකස්ස නට්ඨසතිතා පඤ්ඤායතීති කත්වා වුත්තං, න හත්තනික්ඛිත්තතාය. **අසණ්ඨිතොති** අසණ්ඨිතචිත්තො. **කට්ඨත්ථන්ති** කට්ඨෙන කත්තබ්බකිච්චං.

පාපවිතක්කෙහි කතො, තස්මා තෙ අනවසෙසතො පහාතබ්බාති **දස්සනත්ථං.** ද්වින්නං වුත්තත්තා එකො පුබ්බභාගො, ඉතරො මිස්සකොති වත්තුං යුත්තන්ති අධිප්පායෙන **“එත්ථ චා”**තිආදි වුත්තං. එවං තං භාවෙන්තස්ස නිරුජ්ඣන්ති එවාති එකෙකමිස්සකතාවසෙන ගහෙතබ්බන්ති පොරාණා. උපරි තිපරිවට්ටදෙසනාය අනිමිත්තසමාධියෙව දීපිතො. තෙනාහ **“යාවඤ්චිද”**න්ති. **නිද්දොසොති** වීතරාගාදිනා නිද්දොසො.

පිණ්ඩොල්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පාලිලෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

81. පරියාදිණ්ණරූපචිත්තාති රාගාදීහි පරියාදියිත්වා ඛෙපෙත්වා ගහිතචිත්තා.

භගවතො චාරො විදිතො පරිචයවසෙන. **සත්ථා පරිභොගං කරොති** අනුග්ගණ්හන්තො ‘‘එවං භිස්ස දුග්ගතිමොක්ඛො භවිස්සතී’’ති. **අඤ්ඤත්‍රාති** විනා.

නාගෙනාති බුද්ධනාගෙන අඞ්කුසරහිතෙන. තතො එව උජුභූතෙන **චිත්තෙන. ඊසාදන්තස්ස** නඞ්ගලසදිසදන්තස්ස හත්ථිනො එවං චිත්තං සමෙති. තත්ථ කාරණමාහ **“යදෙකො රමතී වනෙ”**ති. එතෙන කායවිවෙකෙන රතිසාමඤ්ඤං වදති.

අත්තනො ධම්මතායාති පකතියා සයමෙව.

ආසවානං ඛයොති ඉධ අරහත්තං අධිප්පෙතං, තං පන අග්ගමග්ගානන්තරමෙවාති ආහ **“මග්ගානන්තරං අරහත්තඵල”**න්ති. විචයො දෙසනාපඤ්ඤා අධිප්පෙතා, සා ච අනෙකධා පවත්තා එවාති වුත්තං **“විචයසො”**ති, අනෙකක්ඛත්තුං පවත්තමානාපි විචයො එවාති කත්වා **“විචයෙනා”**ති අත්ථො වුත්තො. **සාසනධම්මොති** සීලක්ඛන්ධාදිපරිදීපනො පරියත්තිධම්මො. **පරිවිතක්කො උදපාදි** ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’තිආදිනා, එවං කොට්ඨාසතො පරිච්ඡිජ්ජ දෙසිතෙ මයා ධම්මෙ කතමස්ස ජානනස්ස අන්තරා ආසවානං ඛයො හොතීති එකච්චස්ස කඞ්ඛා හොතියෙවාති අධිප්පායො. දිට්ඨි එව සමනුපස්සනා **දිට්ඨිසමනුපස්සනා. දිට්ඨිසඞ්ඛාරොති** දිට්ඨිපච්චයො සඞ්ඛාරො. තතො එව තණ්හාපච්චයො හොතීති වුත්තං **“තතොජො සො සඞ්ඛාරො”**ති. **තතො තණ්හාතො සො සඞ්ඛාරො ජාතොති** චතුසු එස දිට්ඨිසඞ්ඛාරො දිට්ඨූපනිස්සයො සඞ්ඛාරො ජායති. **අවිජ්ජාසම්ඵස්සොති** අවිජ්ජාසම්පයුත්තසම්ඵස්සො. එවමෙත්ථ භගවා සළායතනනාමරූපවිඤ්ඤාණානි සඞ්ඛාරපක්ඛිකානෙව කත්වා දස්සෙති.

එත්තකෙ ඨානෙති ‘‘ඉධ භික්ඛවෙ අස්සුතවා පුථුජ්ජනො’’තිආදිං කත්වා යාව ‘‘න මෙ භවිස්සතී’’ති එත්තකෙ ඨානෙ. **ගහිතගහිතදිට්ඨීන්ති** සක්කායදිට්ඨියා ‘‘සො අත්තා, සො ලොකො’’තිආදිනා පවත්තං සස්සතදිට්ඨිං, නො චස්සං, නො ච මෙ සියා’’තිආදිනා පවත්තං උච්ඡෙදදිට්ඨින්ති තථා තථා ගහිතදිට්ඨිං. ‘‘ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සොපි සඞ්ඛාරො අනිච්චො’’තිආදිදෙසනාය **විස්සජ්ජාපෙන්තො ආගතො.** තත්ථ තත්ථෙවාස්ස උප්පන්නදිට්ඨිවිවෙචනතො ඉමිස්සා දෙසනාය **පුග්ගලජ්ඣාසයෙන** පවත්තිතතා වෙදිතබ්බා, තෙවීසතියා ඨානෙසු අරහත්තපාපනෙන **දෙසනාවිලාසො. තතොජො සො සඞ්ඛාරොති** තතො විචිකිච්ඡාය පච්චයභූතතණ්හාතො ජාතො විචිකිච්ඡාය සම්පයුත්තො සඞ්ඛාරො. යදි සහජාතාදිපච්චයවසෙන තතො තණ්හාතො ජාතොති තතොජො සඞ්ඛාරොති වුච්චෙය්‍ය, ඉදමයුත්තන්ති දස්සෙන්තො **“තණ්හාසම්පයුත්ත…පෙ…. ජායතී”**ති වොදෙති. ඉතරො උපනිස්සයකොටි ඉධාධිප්පෙතාති දස්සෙන්තො **“අප්පහීනත්තා”**ති වත්වා **“යස්ස හී”**තිආදිනා තමත්ථං විවරති. න හි තණ්හාය විචිකිච්ඡා

සම්භවති. යදි අසති සහජාතකොටියා උපනිස්සයකොටියා තණ්හාපච්චයා විචිකිච්ඡාය සම්භවො එව. **දිට්ඨියාපීති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියාපි. තෙනාහ **"චතූසු හී"**තිආදි. වීසති සක්කායදිට්ඨියො සස්සතදිට්ඨිං උච්ඡෙදදිට්ඨිං විචිකිච්ඡඤ්ච පක්ඛිපිත්වා පච්චෙකං අනිච්චතාමුඛෙන විපස්සනං දස්සෙත්වා අරහත්තං පාපෙත්වා දෙසනා නිට්ඨාපිතාති ආහ **"තෙවීසතියා ඨානෙසූ"**තිආදි.

පාලිලෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා

82. දිස්සති අපදිස්සතීති **දෙසො,** කාරණං, තඤ්ච ඛො ඤාපකං දට්ඨබ්බං. යඤ්හි සො ජානිතුකාමො රුප්පනාදිසභාවං, පඨමං පන සරූපං පුච්ඡිත්වා පුන තස්ස විසෙසො පුච්ඡිතබ්බොති පඨමං **"ඉමෙ නු ඛො"**තිආදිනා පුච්ඡං කරොති, ඉධාපි ච සො විසෙසො එව තස්ස භික්ඛුනො අන්තරන්ති දස්සෙති. **අජානන්තො විය පුච්ඡති** තෙසං හෙතුන්ති අධිප්පායො.

තණ්හාඡන්දමූලකා පභවත්තා. **පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාති** එත්ථ විසෙසතො තණ්හුපාදානස්ස ගහණං ඉතරස්ස තග්ගහණෙනෙව ගහිතං තදවිනාභාවතොති ඡන්දරාගො එව උද්ධටො. **ඉදන්ති** තප්පඤ්හපටික්ඛිපනං. යදිපි ඛන්ධා උපාදානෙහි අසහජාතාපි හොන්ති උපාදානස්ස අනාරම්මණභූතාපි, උපාදානං පන තෙහි සහජාතමෙව, තදාරම්මණඤ්ච හොතියෙවාති දස්සෙති. න හි අසහජාතං අනාරම්මණඤ්ච උපාදානං අත්ථීති. ඉදානි තමත්ථං විවරිත්වා දස්සෙතුං **"තණ්හාසම්පයුත්තස්මි"**න්තිආදි වුත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **ආරම්මණතොති** ආරම්මණකරණතො. ''එවංරූපො සිය''න්ති එවංපවත්තස්ස ඡන්දරාගස්ස ''එවංවෙදනො සිය''න්ති එවංපවත්තියා අභාවතො තත්ථ තත්ථෙව නතසඞ්ඛාරා භිජ්ජන්ති, තස්මා රූපවෙදනාරම්මණානං ඡන්දරාගාදීනං අභාවතො අත්ථෙව **ඡන්දරාගවෙමත්තතා.** ඡන්දරාගස්ස පහානාදිවසෙන ඡන්දරාගපටිසංයුත්තස්ස අපුච්ඡිතත්තා, **"අනුසන්ධි න ඝටියතී"**ති වුත්තං. **කිඤ්චාපි න ඝටියතීති** අඤ්ඤස්සෙව පුච්ඡිතත්තා, තථාපි **සානුසන්ධිකාව පුච්ඡා** , තතො එව **සානුසන්ධිකං විස්සජ්ජනං**. තත්ථ කාරණමාහ **"තෙසං තෙස"**න්තිආදිනා. තෙන අජ්ඣාසයානුසන්ධිවසෙන සානුසන්ධිකානෙව පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානීති දස්සෙති.

පුණ්ණමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඛජ්ජනීයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ථෙරවග්ගො

1. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

83. **පටිච්චාති** නිස්සයං කත්වා. ''එසොහමස්මී''ති දිට්ඨිග්ගාහො, ''සෙය්‍යොහමස්මී''ති මානග්ගාහො ච තණ්හාවසෙනෙව හොන්තීති තණ්හාපි තථාපවත්තියා පච්චයභූතා තථාපවත්ති එවාති වුත්තං **"අස්මීති එවං පවත්තං තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චත්තයං හොතී"**ති. දහරසද්දො බාලදාරකෙපි පවත්තතීති තතො විසෙසනත්ථං **"යුවා"**ති වුත්තං. යුවාපි එකො අමණ්ඩනසීලොති තතො විසෙසනත්ථං **"මණ්ඩනකජාතිකො"**ති වුත්තං. තෙන මුඛනිමිත්තපච්චවෙක්ඛණස්ස සබ්භාවං දස්සෙති. **තන්ති** ආදාසමණ්ඩලං ඔලොකයතො. **පරම්මුඛං හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍යාති** යදි පුරත්ථිමදිසාභිමුඛං හුත්වා ඨිතං, මුඛනිමිත්තම්පි පුරත්ථිමදිසාභිමුඛමෙව හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍යාති අත්ථො. යදිපි පරස්ස සදිසස්ස මුඛං භවෙය්‍ය, තථාපි කාචි අසදිසතා භවෙය්‍යාති වුත්තං **"වණ්ණාදීහි අසදිසං හුත්වා පඤ්ඤායෙය්‍යා"**ති. **නිභාසරූපන්ති** පටිභාසරූපං. නිභාසරූපං තාව කංසාදිමයෙ පභස්සරෙ මණ්ඩලෙ පඤ්ඤායතු, උදකෙ පන කථන්ති **"කෙන කාරණෙනා"**ති පුච්ඡති. ඉතරො **"මහාභූතානං විසුද්ධතාය"**ති වදන්තො තත්ථාපි යථාලද්ධපභස්සරභාවෙනෙවාති දස්සෙති. එත්ථ ච මණ්ඩනජාතිකො පුරිසො විය පුථුජ්ජනො, ආදාසතලාදයො විය පඤ්චක්ඛන්ධා, මුඛනිමිත්තං විය ''අස්මී''ති ගහණං, මුඛනිමිත්තං උපාදාය දිස්සමානරූපාදි විය ''අස්මී''ති සති ''අහමස්මී''ති ''පරොස්මී''තිආදයො ගාහවිසෙසා. **අභිසමෙතොති** අභිසමිතො, අයමෙව වා පාඨො.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. තිස්සසුත්තවණ්ණනා

84. මධුරකං වුච්චති කායෙ විහාරන්ති ආහ – **"මධුරකජාතො වියාති සඤ්ජාතගරුභාවො විය"**ති. ගරුභාවෙ සති ලහුතා අනොකාසාව, තථා මුදුතා කම්මඤ්ඤතා චාති වුත්තං **"අකම්මඤ්ඤො"**ති. ''කායෙ''ති ආනෙත්වා වත්තබ්බං. **න පක්ඛායන්තීති** පකාසා හුත්වා න ඛායන්ති. තෙනාහ **"න පාකටා හොන්තී"**ති. **උපට්ඨහන්තීති** උපතිට්ඨන්ති. න

දිස්සතීති ගහණං න ගච්ඡති. **මහාවිචිකිච්ඡාති** අට්ඨවත්ථුකා සොළසවත්ථුකා ච විමති. **න හි උප්පජ්ජති** පරිපක්කකුසලමූලත්තා.

කාමානමෙතං අධිවචනන්ති පදං උද්ධරිත්වා යෙන අධිප්පායෙන භගවතා නින්නං පල්ලලං කාමානං නිදස්සනභාවෙන ආහතං, තං අධිප්පායං විභාවෙතුං **‘‘යථා හී’’**තිආදි වුත්තං.

තිස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යමකසුත්තවණ්ණනා

85. දිට්ඨි එව **දිට්ඨිගතං** ‘‘ගූථගතං මුත්තගත’’න්ති (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11) යථා. **දිට්ඨිගතං නාම ජාතං** ඛන්ධවිනිමුත්තස්ස සත්තස්ස ගහිතත්තා.

කුපිතෙති දිට්ඨිසඞ්ඛාතරොගෙන කුපිතෙ. **පග්ගය්හාති** තෙසං භික්ඛූනං සන්තිකෙ විය ථෙරස්ස සාරිපුත්තස්ස සම්මුඛා අත්තනො ලද්ධිං පග්ගය්හ ‘‘එවං ඛ්වාහ’’න්ති එවං නිච්ඡයෙන **වත්තුං අසක්කොන්තො.**

අනුයොගවත්තං නාම යෙන යුත්තො, තස්ස අත්තනො ගාහං නිජ්ඣානක්ඛන්තියාව යාථාවතො පවෙදනං. **ථෙරස්ස අනුයොගෙ භුම්මන්ති** ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි, ආවුසො යමකා’’තිආදිනා ථෙරෙන කථිතපුච්ඡාය භුම්මනිද්දෙසො. **සචෙ තං ආවුසොති ඉදන්ති** ‘‘සචෙ තං, ආවුසො’’ති එවමාදිකං ඉදං වචනං. **එතන්ති** යමකත්ථෙරං. **අඤ්ඤන්ති** අරහත්තං. වත්තබ්බාකාරෙන වදන්තො අත්ථතො අරහත්තං බ්‍යාකරොන්තො නාම හොතීති අධිප්පායෙන වදති.

එතස්ස පඨමමග්ගස්සාති එතස්ස ඉදානියෙව තිපරිවට්ටදෙසනාවසානෙ තයා අධිගතස්ස පඨමමග්ගස්ස . **චතූහි යොගෙහීති** අත්තතො පියතො උදාසිනතො වෙරිතොති චතූහිපි උප්පජ්ජනඅනත්ථයොගෙහි.

උපෙතීති තණ්හුපයදිට්ඨුපයෙහි උපාදියති තණ්හාදිට්ඨිවත්ථුං පප්පොති. **උපාදියතීති** දළ්හග්ගාහං ගණ්හාති. **අධිට්ඨාතීති** අභිනිවිස්ස තිට්ඨති. කින්ති? **‘‘අත්තා මෙ’’**ති. **පච්චත්ථිකා මෙ එතෙති** එතෙ රූපවෙදනාදයො පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා මය්හං පච්චත්ථිකා අනත්ථාවහත්තාති විපස්සනාඤාණෙන ඤත්වා. **විපස්සනාය යොජෙත්වාති** විපස්සනාය ඛන්ධෙ යොජෙත්වා.

යමකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අනුරාධසුත්තවණ්ණනා

86. **තස්සෙව විහාරස්සාති** මහාවනෙ යස්මිං විහාරෙ භගවා විහරති, තස්සෙව විහාරස්ස. **ඉමෙති** අඤ්ඤතිත්ථියා. යස්මා අයං ථෙරො ඨපනීයං පඤ්හං ඨපනීයභාවෙන න ඨපෙසි, තස්මා. අඤ්ඤතිත්ථියා…පෙ…. එතදවොචුං. තෙනාහ **‘‘එකදෙසෙන සාසනසමයං ජානන්තා’’**ති.

ගහිතමෙව හොති තතො පගෙව සිද්ධත්තා. තෙනාහ **‘‘තස්ස මූලත්තා’’**ති. **එවන්ති** ‘‘දුක්ඛඤ්චෙව පඤ්ඤපෙමි, දුක්ඛස්ස ච නිරොධ’’න්ති එවං. **වට්ටවිවට්ටමෙවාති** පඤ්චන්නං පන ඛන්ධානං සමනුපස්සනාය වසෙන වට්ටං, ‘‘එවං පස්ස’’න්තිආදිනා විවට්ටං කථිතමෙව.

අනුරාධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වක්කලිසුත්තවණ්ණනා

87. **නගරමජ්ඣෙ මහාආබාධො උප්පජ්ජීති** නගරමජ්ඣෙන ආගච්ඡන්තො කම්මසමුට්ඨානො මහන්තො ආබාධො උප්පජ්ජති. **සමන්තතො අධොසීති** සබ්බභාගෙන පරිප්ඵන්දි. **ඉරියාපථං යාපෙතුන්ති** සයනනිසජ්ජාදිභෙදං ඉරියාපථං පවත්තෙතුං. **නිවත්තන්තීති** ඔසක්කන්ති, පරිහායන්තීති අත්ථො. **අධිගච්ඡන්තීති** වඩ්ඪන්ති. සත්ථු ගුණසරීරං නාම නවවිධලොකුත්තරධම්මාධිගමමූලන්ති කත්වා වුත්තං **‘‘නවවිධො හි…පෙ…. කායො නාමා’’**ති, යථා සත්තානං කායො පටිසන්ධිමූලකො.

කාළසිලායං කතවිහාරො **කාළසිලාවිහාරො. මග්ගවිමොක්ඛත්ථායාති** අග්ගමග්ගවිමොක්ඛාධිගමාය. **දෙවතාති** සුද්ධාවාසදෙවතා. **අලාමකං** නාම පුථුජ්ජනකාලකිරියාය අභාවතො. තෙනාහ **‘‘ථෙරො කිරා’’**තිආදි . **එකං ද්වෙ ඤාණානීති** එකං ද්වෙ පච්චවෙක්ඛණඤාණානි සභාවතො අවස්සං උප්පජ්ජන්ති, අයං ධම්මතා.

මග්ගඵලනිබ්බානපච්චවෙක්ඛණානි තංතංමග්ගවුට්ඨානෙ උප්පජ්ජන්ති එව. **එකං ද්වෙති** වචනං උප්පන්නභාවදස්සනත්ථං වුත්තං.

ධූමායනභාවො ධූමාකාරතා, තථා **තිමිරායනභාවො.**

වක්කලිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අස්සජිසුත්තවණ්ණනා

88. **පස්සම්භිත්වාති** නිරොධෙත්වා. **නො ච ස්වාහන්ති** නො ච සු අහං. **පරිහායි** කුප්පධම්මත්තා. **එතන්ති** සමාධිමත්තසාරං, සීලමත්තෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **කථං හොතීති** කථං අභිනන්දනා හොති. **දුක්ඛං පත්වාති** දුක්ඛුප්පත්තිහෙතු සුඛං පත්ථෙති ''එවං මෙ දුක්ඛපරිළාහො න භවිස්සතී''ති. **යදග්ගෙනාති** යෙන භාගෙන. **''දුක්ඛං පත්ථෙතියෙවා''**ති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ **''සුඛවිපරිණාමෙන හී''**තිආදි. සුඛවිපරිවත්තෙ සුඛවිපරිණාමදුක්ඛං, තස්මා සුඛං අභිනන්දන්තො අත්ථතො දුක්ඛං අභිනන්දති නාම.

අස්සජිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඛෙමකසුත්තවණ්ණනා

89. **අත්තනියන්ති** දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතස්ස අත්තනො සන්තකං. තෙනාහ **''අත්තනො පරික්ඛාරජාත''**න්ති. **තණ්හාමානො අධිගතො** අරහත්තස්ස අනධිගතත්තා, නො දිට්ඨිමානො අධිගතො, තථා කාමරාගබ්‍යාපාදාපි. අනාගාමී කිර ඛෙමකත්ථෙරො, ''සකදාගාමී''ති කෙචි වදන්ති. **සන්ධාවනිකායාති** සඤ්චරණෙන. තෙනාහ **''පුනප්පුනං ගමනාගමනෙනා''**ති. **චතුක්ඛත්තුං ගමනාගමනෙනාති** චතුක්ඛත්තුං ගමනෙන ච ආගමනෙන ච. තෙනාහ – **''තං දිවසං ද්වියොජනං අද්ධානං ආහිණ්ඩී''**ති. **ඤත්වාති** අජ්ඣාසයං ඤත්වා. **ථෙරොති** ඛෙමකත්ථෙරො.

රූපමෙව අස්මීති වදතීති රූපක්ඛන්ධමෙව ''අස්මී''ති ගාහස්ස වත්ථුං කත්වා වදති. **අධිගතො** තණ්හාමානො.

අණුසහගතොති අණුභාවං ගතො. තෙනාහ **''සුඛුමො''**ති. **තයො ඛාරා විය තිස්සො අනුපස්සනා** චිත්තසංකිලෙසස්ස විසොධනතො. **සීලගන්ධාදීහි** ගුණගන්ධෙහි.

කථෙතුන්ති උද්දෙසවසෙන කථෙතුං. **පකාසෙතුන්ති** නිද්දෙසවසෙන තමත්ථං පකාසෙතුං. **ජානාපෙතුන්ති** කාරණවසෙන ජානාපෙතුං. **පතිට්ඨාපෙතුන්ති** කථාපෙතුං. **විවටං කාතුන්ති** උදාහරණං වණ්ණෙත්වා පාකටං කාතුං . **සුවිභත්තං කාතුන්ති** අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො සුට්ඨු, විභත්තං කාතුං. **උත්තානකං කාතුන්ති** උපනයනිගමෙහි තමත්ථං විභූතං කාතුං. **අඤ්ඤෙන නීහාරෙනාති** විපස්සනාවිමුත්තෙන චිත්තාභිනීහාරෙන.

ඛෙමකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඡන්නසුත්තවණ්ණනා

90. **මක්ඛීති** ගුණමක්ඛනලක්ඛණෙන මක්ඛෙන සමන්නාගතො. **පළාසීති** යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන සමන්නාගතො. **එතං අවොචාති** ''ඔවදන්තු මං…පෙ…. පස්සෙය්‍යා''න්ති එතං අවොච.

ථෙරන්ති ඡන්නත්ථෙරං. අත්තනො දුග්ගහණෙන කඤ්චි උපාරම්භම්පි කරෙය්‍ය. තෙන වුත්තං **''එවං කිර නෙසං අහොසී''**තිආදි. **නිද්දොසමෙවස්ස කත්වාති** ආදිතො අනුරූපත්තමෙව කත්වා සද්ධම්මං කථෙස්සාමාති.

පරිතස්සනා උපාදානන්ති භයපරිතස්සනා දිට්ඨුපාදානං. අනත්තනි සති අනත්තකතානි කම්මානි කමත්තානං ඵුසිස්සන්තීති භයපරිතස්සනා චෙව දිට්ඨුපාදානඤ්ච උප්පජ්ජති. **පටිනිවත්තතීති** යථාරද්ධවිපස්සනාතො පටිනිවත්තති, නාසක්ඛීති අත්ථො. කස්මා පනෙතස්ස විපස්සනමනුයුඤ්ජන්තස්ස එවං අහොසීති තත්ථ කාරණං වදති **''අයං කිරා''**තිආදිනා. **එවන්ති** ''කො නු ඛො මෙ අත්තා''ති එවං න හොති. **තාවතිකා විස්සත්ථීති** ''මය්හං ධම්මං දෙසෙතූ''ති වුත්තවිස්සාසො අත්ථීති අත්ථො. ඉදං කච්චානසත්ථං අද්දසාති යොජනා. ''ද්වයනිස්සිතො, කච්චාන, ලොකො''තිආදි **දිට්ඨිවිනිවෙඨනා.** ''එතෙ තෙ, කච්චාන, උභො අන්තෙ අනුපගම්මා''තිආදි **බුද්ධබලදීපනා.**

ඡන්නසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. රාහුලසුත්තාදිවණ්ණනා

91-92. **එතානි** සුත්තානි. **ඉධාගතානීති** ඉමස්මිං වග්ගෙ ආනීතානි සඞ්ගීතිකාරෙහීති.

රාහුලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ථෙරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුප්ඵවග්ගො

1. නදීසුත්තවණ්ණනා

93. **පබ්බතෙය්‍යාති** පබ්බතතො ආගතා. තතො එව **ඔහාරිනී**. තෙනස්සා චණ්ඩසොතතං දස්සෙති. දූරං ගච්ඡතීති **දූරඞ්ගමා**. තෙනස්සා මහොඝතං දස්සෙති.

සොතෙති වට්ටසොතෙ. **චතූහි ගාහෙහීති** ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිනයප්පවත්තෙහි චතූහි ගාහෙහි. **පලුජ්ජනත්තාති** ජින්නත්තා. **සොකාදිබ්‍යසනප්පත්තීති** සොකාදිඅනත්ථුප්පත්ති.

නදීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පුප්ඵසුත්තවණ්ණනා

94. **විවදතීති** විවාදං කරොති. **වදන්තොති** අයථාසභාවෙන වදන්තො. **විවදති** ධම්මතාය විරුද්ධං කත්වා වදති. **ලොකධම්මොති** ලුජ්ජනසභාවධම්මො. කො පන සොති ආහ **''ඛන්ධපඤ්චක''**න්ති. තෙනාහ **''තං හී''**තිආදි. **කථං කරොමීති** කෙන පකාරෙනාහං බාලං අජානන්තං කරොමි. තෙනාහ **''මය්හං හී''**තිආදි. තථා චාහ ''අක්ඛාතො වො මයා මග්ගො''තිආදි (ධ. ප. 275). **''තයො ලොකා කථිතා''**ති වත්වා තං විවරිතුං **''නාහං, භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහ.

පුප්ඵසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඵෙණපිණ්ඩූපමසුත්තවණ්ණනා

95. කෙනචි කාරණෙන යුඤ්ජිත්වා ගහෙතුං න සක්කාති **අයුඤ්ජා** නාම. **නිවත්තනට්ඨානෙති** උදකප්පවාහස්ස නිවත්තිතට්ඨානෙ.

අනුසොතාගමනෙති අනුසොතං ආගමනහෙතු, ''අනුසොතාගමනෙනා''ති වා පාඨො. **අනුපුබ්බෙන පවඩ්ඪිත්වාති** තත්ථ තත්ථ උට්ඨිතානං බුද්දකමහන්තානං ඵෙණපිණ්ඩානං සංසග්ගෙන පකාරතො වුද්ධිං පත්වා. **ආවහෙය්‍යාති** ආනෙත්වා වහෙය්‍ය. **කාරණෙන උපපරික්ඛෙය්‍යාති** ඤාණෙන වීමංසෙය්‍ය. **''සාරො නාම කිං භවෙය්‍යා''**ති වත්වා සබ්බසො තදභාවං දස්සෙන්තො **''විලීයිත්වා විද්ධංසෙය්‍යෙවා''**ති ආහ. තෙන රූපම්පි නිස්සාරතාය භිජ්ජතෙවාති දස්සෙති. යථා හි අනිච්චතාය අසාරතාසිද්ධි, එවං අසාරතායපි අනිච්චතාසිද්ධීති අනිච්චතාය එව නිච්චසාරං ථිරභාවසාරං ධුවසාරං සාමිනිවාසීකාරකභූතස්ස අත්තනො වසෙ පවත්තනම්පෙත්ථ නත්ථීති ආහ **''රූපම්පි…පෙ…. නිස්සාරමෙවා''**ති. **සොති** ඵෙණපිණ්ඩො. **ගහිතොපි** උපායෙන **තමත්ථං න සාධෙති** අනරහත්තා. **අනෙකසන්ධිඝටිතො** තථා තථා ඝටිතො හුත්වා.

බ්‍යාමමත්තම්පි එතරහි මනුස්සානං වසෙන. **අවස්සමෙව භිජ්ජති** තරඞ්ගබ්භාහතං හුත්වා.

තස්මිං තස්මිං උදකබින්දුම්හි පතිතෙ. උදකතලන්ති උදකපිට්ඨිං. අඤ්ඤතො පතන්තං **උදකබින්දුං. උදකජල්ලන්ති** සන්තානකං හුත්වා ඨිතං උදකමලං. තඤ්හි සංකඩ්ඪිත්වා තතො උදකං පුටං කරොති, තස්මිං පුටෙ පුබ්බුළසමඤ්ඤා. **වත්ථුන්ති** චක්ඛාදිවත්ථුං. **ආරම්මණන්ති** රූපාදිආරම්මණං. **කිලෙසජල්ලන්ති** පුරිමසිද්ධං, පටිලබ්භමානං වා කිලෙසමලං. **ඵස්සසඞ්ඝට්ටනන්ති** ඵස්සසමොධානං. **පුබ්බුළසදිසා** මුහුත්තරමණීයතාය. යස්මා සම්මකාලෙ සූරියාතපසන්තාපාභිනිබ්බත්තරස්මිජාලනිපාතෙ තාදිසෙ භූමිපදෙසෙ ඉතො චිතො සමුග්ගතවාතවෙගසමුද්ධටවිරුළ්හසඞ්ඛාතෙසු පරිබ්භමන්තෙසු අණුපරමාණුතජ්ජාරිප්පකාරෙසු භූතසඞ්ඝාතෙසු මරීචිසමඤ්ඤා, තස්මා සබ්බසො සාරවිරහිතාති වුත්තං **''සඤ්ඤාපි අසාරකට්ඨෙන මරීචිසදිසා''**ති. යස්මා ච පස්සන්තානං යෙභුය්‍යෙන උදකාකාරෙන ඛායති, තස්මා ''ගහෙත්වා පිවිතුං වා''තිආදි වුත්තං. **නීලාදිඅනුභවනත්ථායාති** නීලාදිආරම්මණස්ස අනුභවනත්ථාය. **එන්දතීති** එන්දනාකාරප්පත්තා විය හොති අප්පහීනතණ්හස්ස පුග්ගලස්ස. **විප්පලම්භෙති** අප්පහීනවිපල්ලාසං පුග්ගලං. තෙනාහ **''ඉදං නීලක''**න්තිආදි. සඤ්ඤාවිපල්ලාසතො හි චිත්තවිපල්ලාසො, තතො දිට්ඨිවිපල්ලාසොති. **විප්පලම්භනෙනාති** විප්පකාරවසෙනෙව ආරම්මණස්ස ලම්භනෙන.

විප්පකාරවසෙන හි එතං ලම්භනං, යදිදං අනුදකමෙව උදකං කත්වා දස්සනං අනගරමෙව නගරං කත්වා ගන්ධබ්බනාටකාදිදස්සනං.

කුක්කුකං වුච්චති කදලික්ඛන්ධස්ස සබ්බපත්තවට්ටීනං අබ්භන්තරෙ දණ්ඩකන්ති ආහ **"අකුක්කුකජාතන්ති අන්තො අසඤ්ජාතසනදණ්ඩක"**න්ති. **න තථා හොතීති** යදත්ථාය උපනීතං, තදත්ථාය න හොති. **නානාලක්ඛණොති** නානාසභාවො. **සඞ්ඛාරක්ඛන්ධොවාති** එකො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධොත්වෙව වුච්චති.

අස්සාති පුරිසස්ස. **අපගතපටලපිළකන්ති** අපගතපටලදොසඤ්චෙව අපගතපිළකදොසඤ්ච. **අසාරභාවදස්සනසමත්ථන්ති** අසාරස්ස අසාරභාවදස්සනසමත්ථං. **ඉත්තරාති** පරිත්තකාලා, න චිරට්ඨිතිකා. තෙනාහ **"ලහුපච්චුපට්ඨානා"**ති. **අඤ්ඤදෙව ච ආගමනකාලෙ චිත්තන්ති** ඉදඤ්ච ඔළාරිකවසෙනෙව වුත්තං. තථා හි එකච්ඡරක්ඛණෙ අනෙකකොටිසතසහස්සසඞ්ඛානි චිත්තානි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. මායාය දස්සිතං රූපං **මායාති** වුත්තං. **යංකිඤ්චිදෙව** කපාලිට්ඨකපාසාණවාලිකාදිං. **වඤ්චෙතීති** අසුවණ්ණමෙව සුවණ්ණන්ති, අමුත්තමෙව මුත්තාතිආදිනා වඤ්චෙති. නනු ච සඤ්ඤාපි මරීචි විය විප්පලම්භෙති වඤ්චෙති, ඉදම්පි විඤ්ඤාණං මායා විය වඤ්චෙතීති කො ඉමෙසං විසෙසොති? වචනත්ථො නෙසං සාධාරණො. තථාපි සඤ්ඤා අනුදකංයෙව උදකං කත්වා ගාහාපෙන්ති, අපුරිසඤ්ඤෙව පුරිසං කත්වා ගාහාපෙන්තී විප්පලම්භනවසෙන අප්පවිසයා, විඤ්ඤාණං පන යං කිඤ්චි අතංසභාවං තං කත්වා දස්සෙන්තී මායා විය මහාවිසයා. තෙනාහ **"යංකිඤ්චිදෙවා"**තිආදි. **එවම්පීති** අතිවිය ලහුපරිවත්තිභාවෙනපි මායාසදිසන්ති.

දෙසිතාති එවං දෙසිතා ඵෙණපිණ්ඩාදිඋපමාහි.

භූරි වුච්චති පථවී, සණ්හට්ඨෙන විපුලට්ඨෙන ච භූරිසදිසපඤ්ඤතාය **භූරිපඤ්ඤො**. තෙනාහ **"සණ්හපඤ්ඤෙන චෙවා"**තිආදි. **කිමිගණාදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන අනෙකගිජ්ඣාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **පවෙණීති** ධම්මපබන්ධො. **බාලලාපිනී** ''අහං මමා''තිආදිනා. **සෙසධාතුයො ගහෙත්වාව හිජ්ජති** එකුප්පාදෙකනිරොධත්තා, වත්ථුරූපනිස්සයපච්චයත්තා ''අය''න්ති න විසුං ගහිතං. **වධභාවතොති** වධස්ස මරණස්ස අත්ථිභාවතො. **සරණන්ති** පටිසරණං.

ඵෙණපිණ්ඩූපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. ගොමයපිණ්ඩසුත්තාදිවණ්ණනා

96-98. සස්සතං සබ්බකාලං යාව කප්පවුට්ඨානා හොන්තීති **සස්සතියො,** සිනෙරුආදයො. තාහි **සමං** සමකාලං. **අනෙනාති** භගවතා. **නයිදන්ති** එත්ථ ය-කාරො පදසන්ධිකරො, **ඉදන්ති** නිපාතපදං. තං පන යෙන යෙන සම්බන්ධීයති, තං තිලිඞ්ගොව හොතීති **"අයං මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසො"**ති වුත්තං. **"න පඤ්ඤායෙයයා"**ති වත්වා තමත්ථං විවරිතුං **"මග්ගො හී"**තිආදි වුත්තං. **විවට්ටෙන්තොති** විනිවට්ටෙන්තො අප්පවත්තිං කරොන්තො.

රාජධානීති රඤ්ඤො නිවාසනගරං. **සුත්තමයන්ති** චිත්තවණ්ණවට්ටිකාමයං.

ගොමයපිණ්ඩසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ගද්දුලබද්ධසුත්තවණ්ණනා

99. **යං මහාසමුද්දොති** එත්ථ **යන්ති** සමයස්ස පච්චාමසනං. භුම්මත්ථෙ චෙතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ **"යස්මිං සමයෙ"**ති. සො ච සමයො අයන්ති දස්සෙන්තො **"පඤ්චමෙ සූරියෙ උට්ඨිතෙ"**ති ආහ. **පරිච්ඡෙදං න වදාමි** පරිච්ඡෙදකාරිකාය අග්ගමග්ගවිජ්ජාය අනධිගතත්තා. **සුනඛො විය වට්ටනිස්සිතො බාලො** අසවසභාවතො. **ගද්දුලො විය දිට්ඨිබන්ධො**. **සක්කායො** තස්ස අසවසභාවතො. **පුථුජ්ජනස්ස සක්කායානුපරිවත්තනන්ති** ''සන්තානෙ සත්තවොහාරො''ති තං තතො අඤ්ඤං කත්වා භෙදෙන නිද්දෙසො.

ගද්දුලබද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියගද්දුලබද්ධසුත්තවණ්ණනා

100. **දිට්ඨිගද්දුලනිස්සිතායාති** සහජාතාදිපච්චයවසෙන දිට්ඨිගද්දුලනිස්සිතාය **නිස්සායෙව පවත්තති** තතො අත්තානං විවෙචෙතුං අසක්කුණෙයාත්තා. **චිත්තසංකිලෙසෙනෙවාති** දසවිධකිලෙසවත්ථුවසෙන චිත්තස්ස සංකිලිට්ඨභාවෙන. අරියමග්ගාධිගමනෙන **චිත්තස්ස වොදානත්තා** වොදායන්ති **විසුජ්ඣන්ති**.

විවරණචිත්තන්ති ගහෙත්වා විවරණවසෙන විවරණචිත්තං. **සඞ්ඛානාමාති** එවංනාමකා. **බ්‍රාහ්මණපාසණ්ඩිකාති** ජාතියා බ්‍රාහ්මණා, ඡන්නවුතියා පාසණ්ඩෙසු තං සඞ්ඛාසඞ්ඛිතං පාසණ්ඩං පග්ගය්හ විවරණකා. **පටකොට්ඨකන්ති** දුස්සාපණකං. **දස්සෙන්තාති** යථාගතිකම්මවිපාකචිත්තතං දස්සෙන්තා . **තං චිත්තන්ති** තං පටකොට්ඨකචිත්තං **ගහෙත්වා විචරන්ති. චින්තෙත්වා කතත්තාති** ''ඉමස්ස රූපස්ස එවං හත්ථපාදා, එවං මුඛං ලිඛිතබ්බං, එවං ආකාරවත්ථග්ගහණානි, එවං කිරියාවිසෙසා, එවං කිරියාවිභාගං, සත්තවිසෙසානං විභාගං කාතබ්බ''න්ති තස්ස උබ්බත්තනබිපනපවත්තනාදිපයොජනඞ්චාති සබ්බමෙතං තථා චින්තෙත්වා කතත්තා **චිත්තෙන** මනසා **චින්තිතං නාම. උපායපරියෙසනචිත්තන්ති** ''හත්ථපාදා එවං ලිඛිතබ්බා''තිආදිනා යථාවුත්තඋපායස්ස චෙව පුබ්බෙ පවත්තස්ස භූමිපරිකම්මවණ්ණධාතුසම්මායොජනූපායස්ස ච වසෙන පවත්තං චිත්තං. **තතොපි චිත්තතරන්ති** තතො චිත්තකම්මතොපි චිත්තතරං චිත්තකාරෙන චින්තිතප්පකාරානං සබ්බෙසංයෙව චිත්තකම්මෙ අනිප්ඵජ්ජනතො. **කම්මචිත්තෙනාති** කම්මවිඤ්ඤාණෙන. **කම්මචිත්තෙනාති** වා කම්මස්ස චිත්තභාවෙන. සො කම්මස්ස විචිත්තභාවො තණ්හාවසෙන ජායතීති වෙදිතබ්බො. ස්වායමත්ථො **අට්ඨසාලිනීටීකායං** විභාවිතො. **එවං චිත්තාති** එවං චිත්තරූපවිසෙසා. **යොනිං උපනෙතීති** තං තං අණ්ඩජාදිභෙදං යොනිවිසෙසං පාපෙති වණ්ණවිසෙසො විය එලිකමණිකං. න හි විසෙසා හිතවිචිත්තසාමත්ථියකම්මං යොනිං උපනෙති, තස්ස තස්ස විපාකුප්පත්තියා පච්චයො හොති. **යොනිමූලකො තෙසං චිත්තභාවොති** යං යං යොනිං කම්මං සත්තෙ උපනෙති, තංතංයොනිමූලකො තෙසං සත්තානං චිත්තවිචිත්තභාවො. තෙනාහ **''යොනිඋපගතා''**තිආදි. **සදිසචිත්තාව** සදිසචිත්තභාවා එව. **ඉතීති**ආදි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස උප්පටිපාටියා නිගමනං.

තිරච්ඡානගතචිත්තභාවතො චිත්තස්සෙව සවිසෙසං චිත්තභාවකරණං දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ චිත්තං නාමෙතං චිත්තතරමෙව වෙදිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. **සහජාතධම්මචිත්තතායාති** රාගාදිසද්ධාදිධම්මවිචිත්තභාවෙන. **භූමිචිත්තතායාති** අධිට්ඨානචිත්තතාය. කම්මනානත්තං මූලං කාරණං එතෙසන්ති **කම්මනානත්තමූලකා,** තෙසං. **ලිඞ්ගනානත්තං** ඉත්ථිලිඞ්ගාදිනානත්තවසෙන චෙව තංතංසණ්ඨානනානත්තවසෙන ච වෙදිතබ්බං. **සඤ්ඤානානත්තං** ඉත්ථිපුරිසදෙවමනුස්සාදිසඤ්ඤානානත්තවසෙන . **වොහාරනානත්තං** තිස්සොතිආදිවොහාරනානත්තවසෙන. **චිත්තානං** විචිත්තානං. තංතංවොහාරනානත්තම්පි චිත්තෙනෙව පඤ්ඤපීයති. රඞ්ගජාතරූපසමුට්ඨාපනාදිනා වත්ථං රඤ්ජයතීති **රජකො,** වණ්ණකාරො. පුථුජ්ජනස්ස අත්තභාවසඤ්ඤිතරූපසමුට්ඨාපනතා නියතා එකන්තිකාති පුථුජ්ජනග්ගහණං. ''අභිරූපං රූපං සමුට්ඨාපෙතී''ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

දුතියගද්දුලබද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වාසිජටසුත්තවණ්ණනා

101. **අත්ථස්සාති** හිතස්ස. **අසාධිකා** ''භාවනානුයොගං අනනුයුත්තස්සා''ති අනනුයුත්තස්ස වුත්තත්තා. **ඉතරාති** සුක්කපක්ඛඋපමා. **සාධිකා** භාවනායොගස්ස අනුයුත්තත්තා. තඤ්හි තස්ස සාධිකා වෙදිතබ්බා. **සම්භාවනත්ථෙති** පරමත්ථසම්භාවනෙ. එවඤ්හි කණ්හපක්ඛෙපි අපිසද්දග්ගහණං සමත්ථිතං හොති. **සම්භාවනත්ථෙති** වා පරිකප්පනත්ථෙති අත්ථො. සඞ්ඛාතබ්බෙ අත්ථෙ අනියමතො වුච්චමානෙ සඞ්ඛාතො අනියමත්ථො වාසද්දො වත්තබ්බොති **''අට්ඨ වා''**තිආදි වුත්තං. **ඌනාධිකානීති** ඌනානිපි අධිකානිපි කිඤ්චාපි හොන්ති, එකංසො පන ගහෙතබ්බොති **''අට්ඨ වා දස වා ද්වාදස වා''**ති වුත්තං. එවං වචනං සන්ධාය **''වචනසිලිට්ඨතායා''**තිආදි වුත්තං. පාදනඛසිඛාහි අකොපනවසෙන **සම්මා අධිසයිතානි. උතුන්ති** උණ්හඋතුං කායුස්මාවසෙන. තෙනාහ **''උස්මීකතානී''**ති. **භාවිතානීති** කුක්කුටවාසනාය වාසිතානි. සම්මාඅධිසයනාදිතිවිධකිරියාකරණෙන ඉමං අප්පමාදං කත්වා. **සොත්ථිනා අභිනිබ්භිජ්ජිතුන්ති** අනන්තරායෙන තතො නික්ඛමිතුං. ඉදානි තමත්ථං විවරන්තො **''තෙ හී''**තිආදිමාහ. **සයම්පීති** අණ්ඩානි. **පරිණාමන්ති** පරිපක්කං බහිනික්ඛමනයොග්ගතං.

තන්ති ඔපම්මසම්පටිපාදනං. **එවන්ති** ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන. **අත්ථෙනාති** උපමෙයත්ථෙන. **සංසන්දිත්වා** සම්මා යොජෙත්වා. සම්පයුත්තධම්මවසෙන ඤාණස්ස තික්ඛාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ඤාණස්ස හි සභාවතො සතිනෙපක්කතො ච තික්ඛභාවො, සමාධිවසෙන සූරභාවො, සද්ධාවසෙන විප්පසන්නභාවො , වීරියවසෙන පරිණාමභාවො. **පරිණාමකාලොති** බලවවිපස්සනාකාලො. **වඩ්ඪිතකාලොති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාකාලො. අනුලොමට්ඨානස්ස හි විපස්සනා ගහිතගබ්භා නාම තදා මග්ගගබ්භස්ස ගහිතත්තා. **තජ්ජාතිකන්ති** තස්ස විපස්සනානුයොගස්ස අනුරූපං. **සත්ථාපි ගාථාය අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති** භින්දාපෙති.

ඔලම්බකසඞ්ඛාතන්ති ඔලම්බකසුත්තසඞ්ඛාතං. **පලන්ති** තස්ස සුත්තස්ස නාමං. ධාරෙත්වාති දාරූනං හෙයාදිජානනත්ථං උපනෙත්වා. **දාරූනං ගණ්ඩං හරතීති පලගණ්ඩොති** එතෙන පලෙන ගණ්ඩහාරො **''පලගණ්ඩො''**ති පච්ඡිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසොති දස්සෙති. **ගහණට්ඨානෙති** හත්ථෙන ගහෙතබ්බට්ඨානෙ. සම්මදෙව ඛෙපියන්ති එතෙන කායදුච්චරිතාදීනීති **සඞ්ඛෙපො,** තෙන. විපස්සනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස පුග්ගලස්සෙව දිවසෙ දිවසෙ ආසවානං පරික්ඛයො ඉධ **''විපස්සනායානිසංසො''**ති අධිප්පෙතො. **හෙමන්තිකෙන**

කරණභූතෙන. භුම්මත්ථෙ වා එතං කරණවචනං, හෙමන්තිකෙති අත්ථො. **පටිප්පස්සම්භන්තීති** පටිප්පස්සද්ධඵලානි හොන්ති. තෙනාහ **“පූතිකානි භවන්තී”**ති.

මහාසමුද්දො විය සාසනං සභාවගම්භීරභාවතො. **නාවා විය යොගාවචරො** මහොඝුත්තරණතො. **පරියාදානං වියාති** පරිතො අපරිපූරණං විය. **ඛජ්ජමානානන්ති** සඞ්ඛාදන්තෙන විය උදකෙන ඛෙපියමානානං බන්ධනානං. **තනුභාවොති** පරියුට්ඨානුප්පත්තියා අසමත්ථතාය දුබ්බලභාවො. **විපස්සනාඤාණපීතිපාමොජ්ජෙහීති** විපස්සනාඤාණසමුට්ඨිතෙහි පීතිපාමොජ්ජෙහි. **ඔක්ඛායමානෙ පක්ඛායමානෙති** විවිධපටිපත්තියා උක්ඛායමානෙ පටිසඞ්ඛානුපස්සනාය පක්ඛායමානෙ. **දුබ්බලතා දීපිතා** ‘‘අප්පකසිරෙනෙව සංයොජනානි පටිප්පස්සම්භන්ති, පූතිකානි භවන්තී’’ති වුත්තත්තා.

වාසිජටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අනිච්චසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

102. **භාවෙන්තස්සාති** විපස්සනාය මග්ගං භාවෙන්තස්ස **උප්පන්නසඤ්ඤා**. තෙනාහ – **“සබ්බං කාමරාගං පරියාදියතී”**තිආදි. **සන්තානෙත්වාති** කසනට්ඨානං සබ්බසො විතනෙත්වා පත්ථරිත්වා. **කිලෙසාති** උපක්කිලෙසප්පභෙදා කිලෙසා. **අනිච්චසඤ්ඤාඤාණෙනාති** අනිච්චසඤ්ඤාසහගතෙන ඤාණෙන.

ලායනන්ති ලායනං විය නයනං විය නිච්ඡොටනං විය ච **අනිච්චසඤ්ඤාඤාණං. ඉමිනා අත්ථෙනාති** ඉමිනා යථාවුත්තෙන පාළියා අත්ථෙන, **උපමා සංසන්දෙතබ්බාති** එත්ථ පබ්බජලායකො විය යොගාවචරො. ලායනාදිනා තස්ස තත්ථ කතකිච්චතාය පරිතුට්ඨි විය ඉමස්ස කිලෙසෙ සබ්බසො ඡින්දිත්වා ඵලසමාපත්තිසුඛෙන කාලස්ස වීතිනාමනා.

කූටං ගච්ඡන්තීති පාරිමන්තෙන කූටං ගච්ඡන්ති. **කූටං පවිසනභාවෙනාති** කූටච්ඡිද්දං අග්ගෙන පවිසනවසෙන. **සමොසරිත්වාති** ඡිද්දෙ අනුපවිසනවසෙන ච ආහච්ච අවට්ඨානෙන ච සමොසරිත්වා ඨිතා. **කූටං විය අනිච්චසඤ්ඤා** අනිච්චානුපස්සනාවසෙන අවට්ඨානස්ස මූලභාවතො. **ගොපානසියො විය චතුභූමකකුසලා ධම්මා** අනිච්චසඤ්ඤාමූලකත්තා. **කූටං අග්ගං** සබ්බගොපානසීනං තථාඅධිට්ඨානස්ස පධානකාරණත්තා. **අනිච්චසඤ්ඤා අග්ගාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **අනිච්චසඤ්ඤා ලොකියාති** ඉදං අනිච්චසඤ්ඤානුපස්සනං සන්ධාය වුත්තං. අනිච්චානුපස්සනාමුඛෙන අධිගතඅරියමග්ගෙ උප්පන්නසඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤාති වත්තබ්බතං ලභතීති ‘‘අනිච්චසඤ්ඤා, භික්ඛවෙ, භාවිතා බහුලීකතා සබ්බං කාමරාගං පරියාදියතී’’තිආදි වුත්තං. තථා හි **ධම්මසඞ්ගහෙ** (ධ. ස. 357, 360) ‘‘යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං සඤ්ඤං භාවෙතී’’තිආදිනා සඤ්ඤාපි උද්ධටා. **සබ්බාසු උපමාසූති** මූලසන්තානඋපමාදීසු පඤ්චසු උපමාසු. **පුරිමාහීති** කස්සකපබ්බජලායනඅම්බපිණ්ඩිඋපමාහි **අනිච්චසඤ්ඤාය කිච්චං** වුත්තං මූලසන්තානකපදාලනපබ්බජලායනවණ්ටච්ඡෙදනපදෙසෙන අනිච්චසඤ්ඤාය පටිපක්ඛපච්ඡෙදනස්ස දස්සිතත්තා. **පච්ඡිමාහි බලං** දස්සිතං පටිපක්ඛාතිභාවස්ස ජොතිතත්තා.

අනිච්චසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුප්ඵවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මජ්ඣිමපණ්ණාසකො සමත්තො.

11. අන්තවග්ගො

1. අන්තසුත්තවණ්ණනා

103. අඤ්ඤමඤ්ඤං අසංසට්ඨභාවෙන එති ගච්ඡතීති **අන්තො,** භාගොති ආහ **“අන්තාති කොට්ඨාසා”**ති. ‘‘සක්කායනිරොධන්තො’’ති නිරොධපච්චයස්ස ගහිතත්තා වුත්තං **“චතුසච්චවසෙන පඤ්චක්ඛන්ධෙ යොජෙත්වා”**ති. **අන්තොති…පෙ…. අජ්ඣාසයවසෙන වුත්තං** යථානුලොමදෙසනත්තා සුත්තන්තදෙසනාය.

අන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-3. දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

104-105. **දුතියම්පීති** අපි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන න කෙවලං පඨමසුත්තමෙව, අථ ඛො දුතියම්පීති.

තතියම්පි තථෙවාති ඉමිනා ‘‘පඤ්චක්ඛන්ධෙ චතුසච්චවසෙන යොජෙත්වා’’ති ඉදං උපසංහරති.

දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පරිඤ්ඤෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

106. **පරිඤ්ඤෙය්‍යො**ති එත්ථ තිස්සො පරිඤ්ඤා ඤාතපරිඤ්ඤා, තීරණපරිඤ්ඤා, පහානපරිඤ්ඤාති. තාසු **ඤාතපරිඤ්ඤා** යාවදෙව තීරණපරිඤ්ඤත්ථා. **තීරණපරිඤ්ඤා** ච යාවදෙව පහානපරිඤ්ඤත්ථාති . තත්ථ උක්කට්ඨාය පරිඤ්ඤාය කිච්චදස්සනවසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො **''පරිඤ්ඤෙය්‍යොති පරිජානිතබ්බො සමතික්කමිතබ්බො''**ති, පහාතබ්බොති අත්ථො. තෙනාහ භගවා – ''කතමා ච, භික්ඛවෙ, පරිඤ්ඤා? රාගක්ඛයො, දොසක්ඛයො, මොහක්ඛයො''ති, තස්මා **සමතික්කමන්**ති, සමතික්කන්තං පහානස්ස උපායං. **සමතික්කමිත්වා ඨිතන්**ති පජහිත්වා ඨිතන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො.

පරිඤ්ඤෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. සමණසුත්තාදිවණ්ණනා

107-112. **චත්තාරි සච්චානි කථිතානි** අස්සාදාදීනං සමුදයාදීනඤ්ච දෙසිතත්තා.

කිලෙසප්පහානං කථිතං රාගප්පහානස්ස ජොතිතත්තා.

සමණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අන්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ධම්මකථිකවග්ගො

1-2. අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

113-114. **යාවතා**ති යස්මා. **ඉමාය…පෙ…. සමන්නාගතො**ති ''ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං නප්පජානාති''තිආදිනා නයෙන වුත්තාය චතූසු අරියසච්චෙසු අඤ්ඤාණසභාවාය අවිජ්ජාය සම්මොහෙන සමන්නාගතො. **එත්තාවතා**ති එත්තකෙන කාරණෙන **අවිජ්ජාගතො** සමඞ්ගීභූතෙන උපගතො, අවිජ්ජාය වා උපෙතො නාම හොති.

දුතියෙපීති විජ්ජාසුත්තෙ. ''විජ්ජාවසෙන දෙසනා''ති අයමෙව විසෙසොති ආහ **''එසෙව නයො''**ති.

අවිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා

115. **පඨමෙන ධම්මකථිකො** කථිතො ''ධම්මං දෙසෙති''ති වුත්තත්තා. **දුතියෙන සෙඛභූමි** කථිතා ''පටිපන්නො හොති''ති වුත්තත්තා, **තතියෙන අසෙඛභූමි** කථිතා ''අනුපාදාවිමුත්තො හොති''ති වුත්තත්තා. **ධම්මකථිකං පුච්ඡිතෙන** භගවතා. **විසෙසෙත්වා**ති ධම්මකථිකභාවතො විසෙසෙත්වා උක්කංසෙත්වා. **ද්වෙ භූමියො**ති සෙක්ඛාසෙක්ඛභූමියො.

ධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා

116. **තීණි විස්සජ්ජනානී**ති යථාපුච්ඡං තීණි විස්සජ්ජනානි.

දුතියධම්මකථිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-9. බන්ධනසුත්තාදිවණ්ණනා

117-121. **තීරං වුච්චති වට්ටං** ඔරිමතීරන්ති කත්වා. තෙනාහ ''අථායං ඉතරා පජා, තීරමෙවානුධාවතී''ති (ධ. ප. 85). **පාරං වුච්චති නිබ්බානං** සංසාරස්ස පාරිමන්ති කත්වා. **බද්ධො**ති අනුසයප්පහානස්ස අකතත්තා **කිලෙසබන්ධනෙන බද්ධො,** සුක්කපක්ඛෙපි දිට්ඨිසමනුපස්සනාය රූපාදිබන්ධනස්ස පටික්ඛෙපමත්තමෙව වුත්තං, න විමොක්ඛන්ති

අධිප්පායො. **ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටදුක්ඛං කථිතන්ති** ‘‘තීරදස්සී පාරදස්සී, පරිමුත්තො සො දුක්ඛස්මාති වදාමී’’ති ආගතත්තා වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති වත්තුං සක්කා.

ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා.

බන්ධනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සීලවන්තසුත්තවණ්ණනා

122. **ආබාධට්ඨෙනාති** ආදිතො උප්පත්තිතො පට්ඨාය බාධනට්ඨෙන රුජනට්ඨෙන. **අන්තොදොසට්ඨෙනාති** අබ්භන්තරෙ එව දූස්සනට්ඨෙන කුප්පනට්ඨෙන. **බණනට්ඨෙනාති** සසනට්ඨෙන. **දුක්ඛට්ඨෙනාති** දුක්ඛමත්තා දුක්ඛභාවෙන. දුක්ඛඤ්හි ලොකෙ ‘‘අඝ’’න්ති වුච්චති අතිවිය හනනතො. **විසභාගං …පෙ…. පච්චයට්ඨෙනාති** යථාපවත්තමානානං ධාතාදීනං විසභාගභූතමහාභූතසමුට්ඨානස්ස ආබාධස්ස පච්චයභාවෙන. **අසකට්ඨෙනාති** අනත්තනියතො. **පලුජ්ජනට්ඨෙනාති** පකාරතො භිජ්ජනට්ඨෙන. **සත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙනාති** සත්තසඞ්ඛාතඅත්තසුඤ්ඤතට්ඨෙන. **අත්තාභාවෙනාති** දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතස්ස අත්තනො අභාවෙන. **සුඤ්ඤතො අනත්තතොති** එත්ථ ‘‘පරතො’’ති පදස්ස සඞ්ගහො කාතබ්බො, තස්මා **‘‘ද්වීහි අනත්තමනසිකාරො’’**ති වත්තබ්බං.

සීලවන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සුතවන්තසුත්තවණ්ණනා

123. **තථා එකාදසමෙති** එත්ථ **තථා**-සද්දෙන ‘‘උත්තානමෙවා’’ති ඉදං ආකඩ්ඪති. **ඉධාති** එකාදසමෙ. කම්මට්ඨානස්ස උග්ගහධාරණපරිචයමනසිකාරවසෙන පවත්තඤාණං කම්මට්ඨානසුතවසෙන නිප්ඵජ්ජනතො **‘‘සුත’’**න්ති වුත්තං.

සුතවන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12-13. කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා

124-125. **රාහුලොවාදසදිසානීති රාහුලොවාදසුත්තෙ** (ම. නි. 2.113 ආදයො) ආගතසුත්තසදිසානි.

කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මකථිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. අවිජ්ජාවග්ගො

1-10. සමුදයධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

126-135. **ඉමස්මින්ති** අවිජ්ජාවග්ගෙ. **චතුසච්චමෙව කථිතං, තස්මා** හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා උත්තානමෙවාති අධිප්පායො.

සමුදයධම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අවිජ්ජාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. කුක්කුළවග්ගො

1-14. කුක්කුළසුත්තාදිවණ්ණනා

136-149. අන්තො අග්ගි මහන්තො ඡාරිකරාසි, තත්ථ උක්කුළවිකුලතො අක්කමන්තං යාව කෙසග්ගං අනුදහතාය කුච්ඡිතං කුළන්ති කුක්කුළං , රූපවෙදනාදි පන තතොපි කඤ්චි කාලං අනුදහනතො මහාපරිළාහනට්ඨෙන ච කුක්කුළං වියාති **කුක්කුළං. අනිච්චලක්ඛණාදීනීති** අනිච්චදුක්ඛානත්තලක්ඛණානි.

කුක්කුළසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුක්කුළවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. දිට්ඨිවග්ගො

1-9. අජ්ඣත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

150-158. **පච්චයං කත්වාති** අභිනිවෙසපච්චයං කත්වා. ආදිසද්දෙන මිච්ඡාදිට්ඨිසක්කායදිට්ඨිඅත්තානුදිට්ඨිසඤ්ඤොජනාභිනිවෙස-විනිබන්ධඅජ්ඣොසානානි සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ **අභිනිවෙසා** තණ්හාමානදිට්ඨියො. **විනිබන්ධා** ‘‘කායෙ අවීතරාගො හොතී’’තිආදිනා (දී. නි. 3.320; ම. නි. 1.186) ආගතචෙතසොවිනිබන්ධා . **අජ්ඣොසානාති** තණ්හාදිට්ඨිජ්ඣොසානානි. සෙසානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව.

අජ්ඣත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10.ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

159. ධරමානකාලෙති ජීවමානකාලෙ. **පහානං අපස්සන්තොති** ථෙරස්ස කිර භගවති පෙමං අධිමත්තං. **චිත්තං ගණ්හිස්සාමීති** චිත්තං ආරාධෙස්සාමි. **ගන්තබ්බං හොති,** තස්මා සපලිබොධො. **චිත්තං සම්පහංසමානොති** චිත්තස්ස විබොධනො. **විමුත්ති…පෙ.… ජාතො** ආයතිං පටිවෙධපච්චයත්තා, න පන තදා විසෙසාවහභාවා නිබ්බෙධභාගියො.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දිට්ඨිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපරිපණ්ණාසකො සමත්තො.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

ඛන්ධසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. රාධසංයුත්තං

1. පඨමවග්ගො

1. මාරසුත්තවණ්ණනා

160. මාරසද්දොයං භාවසාධනොති දස්සෙන්තො **“මාරො වා අස්සාති මරණං වා භවෙය්‍යා”**ති ආහ. **මාරෙතාති** මරිතබ්බො මාරං මරණං එතබ්බොති ආහ **“මාරෙතබ්බො”**ති. **අනුපාදානිබ්බානත්ථාති** ඵලවිමුත්තිසඞ්ඛාතා අරහතො අරහන්තතා නාම යාවදෙව අනුපාදානිබ්බානත්ථා. **නිබ්බානබ්භන්තරෙති** අනුපාදානිබ්බානාධිගමස්ස අබ්භන්තරෙ තතො ඔරමෙව ඉදං මග්ගං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති, න තතො පරං. **අස්සාති** බ්‍රහ්මචරියස්ස.

මාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-10. සත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

161-169. **ලග්ගපුච්ඡාති** ලග්ගනස්ස බජ්ඣනස්ස පුච්ඡා. යදි රූපාදීසු සත්තත්තා සත්තො, ඛීණාසවා කථං සත්තාති? සත්තභූතපුබ්බාති කත්වා. **කීළාවිගමන්ති** කීළාය අපනයනං ඔරමණං. යන්තරජ්ජු විය භවපබන්ධස්ස නයනතො **භවරජ්ජූති** තණ්හා වුත්තා.

සත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1-12. මාරසුත්තාදිවණ්ණනා

170-181. **රූපාදිවිනිමුත්තං මරණං නාම නත්ථී** රූපාදීනංයෙව විභවෙ මරණසමඤ්ඤාති. **මරණධම්මො** විනාසභාවො.

මාරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. ආයාචනවග්ගාදි

1-11. මාරාදිසුත්තඑකාදසකවණ්ණනා

182-205. **සුඛුමං කාරණං උපට්ඨාති,** තෙනෙස ථෙරො පටිභානෙය්‍යකානං එතදග්ගෙ ඨපිතො. **විමුත්තිපරිපාචනීයධම්මවසෙනෙව,** න පටිවෙධාවහභාවෙන.

මාරාදිසුත්තඑකාදසකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආයාචනවග්ගාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

රාධසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. දිට්ඨිසංයුත්තං

1. සොතාපත්තිවග්ගො

1. වාතසුත්තවණ්ණනා

206. **න එතෙ වාතාති** යෙ ඉමෙ රුක්ඛසාඛාදිභඤ්ජනකරා, එතෙ සත්තකායත්තා වාතා නාම න හොන්ති. තෙ හි නිච්චා ධුවා සස්සතා. තෙනාහ **"වාතො පනා"**තිආදි. තෙන සත්තසු කායෙසු චතුත්ථං කායමාහ. රුක්ඛසාඛාදිභඤ්ජනකො **එසො වාතලෙසො නාම,** වාතසදිසොති අත්ථො. **එසිකත්ථම්භො වියාති** ඉමිනා නිච්චලභාවමෙව දස්සෙති, **පබ්බතකූටං වියාති** ඉමිනා පන සස්සතිසමංවාපි. අයඤ්හි වායු කායස්ස නිච්චතං අභිනිවිස්ස ඨිතො ''මා ච අනිච්චතා පරො හොතූ''ති න වාතා වායන්තීති බාධති. එස නයො **නදියො සන්දන්තීති**ආදීසු. **උදකං පනාති** දුතියං කායං සන්ධායාහ. **ගබ්භො පන න නික්ඛමති** කුටට්ඨායාදිභාවෙනෙව තස්ස ලබ්භනතො. **නෙව තෙ උදෙන්ති** යථා වාතා, එවං තිට්ඨනතො ලොකස්ස පන තථා මතිමත්තන්ති අධිප්පායො.

වාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-4. එතංමමසුත්තාදිවණ්ණනා

207-209. **දිට්ඨං** **රූපායතනං** චක්ඛුනා දට්ඨබ්බතො. **සුතං** **සද්දායතනං** සොතෙන සොතබ්බතො. **මුතං** **ගන්ධායතනාදි** තිවිධං සම්පත්තගාහීහි ඝානාදීහි පත්වා ගහෙතබ්බතො. **අවසෙසානි** චක්ඛාදීනි **සත්තායතනානි** **විඤ්ඤාතං නාම** කෙවලං මනොවිඤ්ඤාණෙන විජානිතබ්බතො. **පත්තන්ති** අනුප්පත්තං, යං කිඤ්චි පාපුණිතබ්බං පරියෙසිත්වා ගවෙසිත්වා සම්පත්තන්ති අනුප්පත්තං. **පරියෙසිතන්ති** පරියිට්ඨං. **චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතන්ති** මනසා චින්තිතං. ''පත්තං පරියෙසිත''න්ති එතස්මිං පදද්වයෙ චතුක්කං සම්භවතීති තං දස්සෙත්වා තස්ස වසෙන පත්තපරියෙසිතපදානි, තතො මනසා අනුවිචරිතඤ්ච නීහරිත්වා දස්සෙතුං **"ලොකස්මිං හී"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පරියෙසිත්වා පත්තං නාම** පරියෙසනාය පරිග්ගාහභාවතො. **පරියෙසිතං නාම** කෙවලං පරියෙසිතමෙවාති කත්වා පරියෙසිත්වා පත්තස්ස මනුස්සානුවිචරිතස්ස වුත්තත්තා. පඨමවිකප්පෙ සඞ්කරො අත්ථීති අසඞ්කරතො ච දස්සෙතුං **"අථ වා"**තිආදි වුත්තං. **සබ්බන්ති** විඤ්ඤාතාදි. තඤ්හි මනොවිඤ්ඤාණෙන ගහිතත්තා මනසා අනුවිචරිතං නාම න දිට්ඨං සුතං මුතං.

එතංමමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නත්ථිදින්නසුත්තවණ්ණනා

210. **දින්නන්ති** දෙය්‍යධම්මසීසෙන දානං වුත්තන්ති ආහ **"දින්නස්ස ඵලාභාවං සන්ධායා"**ති, දින්නං පන අන්නාදිවත්ථුං කථං පටික්ඛිපන්ති. එස නයො **"යිට්ඨං හුත"**න්ති එත්ථාපි. **මහායාගොති** සබ්බසාධාරණං මහාදානං. **පහෙණකසක්කාරොති** පාහුනකානං කාතබ්බසක්කාරො. **ඵලන්ති** ආනිසංසඵලං නිස්සන්දඵලඤ්ච. **විපාකොති** සදිසඵලං. **පරලොකෙ ඨිතස්ස අයං ලොකො නත්ථීති** පරලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුනා ලද්ධබ්බො අයං ලොකො න හොති. **ඉධලොකෙ ඨිතස්සපි පරලොකො නත්ථීති** ඉධලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුනා ලද්ධබ්බො පරලොකො න හොති. තත්ථ කාරණමාහ – **"සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්තී"**ති. ඉමෙ සත්තා යත්ථ යත්ථ භවෙ යොනිආදීසු ච ඨිතා, තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති නිරුදයවිනාසවසෙන නස්සන්ති. **ඵලාභාවවසෙනාති** මාතාපිතූසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං ඵලස්ස අභාවවසෙන ''නත්ථි මාතා, නත්ථි පිතා''ති වදන්ති, න මාතාපිතූනං, නාපි තෙසු ඉදානි කරියමානසක්කාරාසක්කාරානං අභාවවසෙන තෙසං ලොකපච්චක්ඛත්තා. පුබ්බුළකස්ස විය ඉමෙසං සත්තානං උප්පාදො නාම කෙවලො, න භවතො චවිත්වා ආගමනපුබ්බකොති දස්සනත්ථං ''නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා''ති වුත්තන්ති ආහ – **"චවිත්වා උප්පජ්ජනකසත්තා නාම නත්ථී"**ති. සමණෙන නාම යාථාවතො ජානන්තෙන කස්සචි අකථෙත්වා සඤ්ඤතෙන භවිතබ්බං, අඤ්ඤථා ආහොපුරිසිකා නාම සියා. කිඤ්හි පරො පරස්ස කරිස්සති, තථා ච අත්තනො සම්පාදනස්ස කස්සචි අවස්සයො එව න සියා තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජනතොති ආහ **"යෙ ඉමඤ්ච…පෙ…. පවෙදෙන්තී"**ති.

චතූසු මහාභූතෙසු නියුත්තොති **චාතුමහාභූතිකො**. යථා පන මත්තිකාය නිබ්බත්තං භාජනං මත්තිකාමයං, එවමයං චතූහි මහාභූතෙහි නිබ්බත්තොති ආහ **"චතුමහාභූතමයො"**ති. **අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතූති** සත්තසන්තානගතා පථවීධාතු. **බාහිරං පථවීධාතුන්ති** බහිද්ධා මහාපථවිං. **අනුයාතීති** තස්ස අනුරූපභාවෙන යාති උපෙති. **උපගච්ඡතීති** පුබ්බෙ බාහිරපථවීකායතො තදෙකදෙසභූතා පථවී ආගන්ත්වා අජ්ඣත්තිකභාවප්පත්තියා සත්තභාවෙන සණ්ඨිතා ඉදානි ඝටාදිපථවී විය තමෙව බාහිරපථවීකායං උපෙති උපගච්ඡති, සබ්බසො තෙන නිබ්බිසෙසතං එකීභාවමෙව ගච්ඡතීති අත්ථො. **ආපාදීසුපි එසෙව නයොති** එත්ථ පජ්ජුන්නෙන මහාසමුද්දතො ගහිතආපො විය වස්සොදකභාවෙන පුනපි

මහාසමුද්දං, සූරියරංසිතො ගහිතඉන්දග්ගිසඞ්ඛාතතෙජො විය පුනපි සූරියරංසිං, මහාවායුඛන්ධතො නිග්ගතමහාවායො විය තමෙව වායුඛන්ධං උපෙති උපගච්ඡතීති දිට්ඨිගතිකො සයමෙව අත්තනො වාදං භින්දති. උම්මත්තකපච්ඡිසදිසඤ්හි දිට්ඨිගතිකදස්සනං. **මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි ආකාසං පක්ඛන්දන්ති** තෙසං විසයභාවා විසයාපීති වදති. විසයිග්ගහණෙන හි විසයා ගහිතා එව හොන්තීති. **ගුණාගුණපදානීති** ගුණදොසකොට්ඨාසා. **සරීරමෙව පදානීති අධිප්පෙතං** සරීරෙන තංතංකිරියාය පජ්ජිතබ්බතො. දබ්බන්ති මුය්හන්තීති දත්තූ, මූළ්හපුග්ගලා. තෙහි **දත්තූහි බාලමනුස්සෙහි පඤ්ඤත්තං.**

නත්ථිදින්නසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කරොතොසුත්තවණ්ණනා

211. **සහත්ථා කරොන්තස්සාති** සහත්ථෙන කරොන්තස්ස. නිස්සග්ගියථාවරාදයොපි ඉධ සහත්ථකරණෙනෙව සඞ්ගහිතා. **හත්ථාදීනීති** හත්ථපාදකණ්ණනාසාදීනි. පචනං දහනං විබාධනන්ති ආහ **‘‘දණ්ඩෙන පීළෙන්තස්සා’’**ති. **පපඤ්චසූදනියං** ‘‘තජ්ජෙන්තස්ස වා’’ති අත්ථො වුත්තො, ඉධ පන **සුමඞ්ගලවිලාසිනියං** විය තජ්ජනං පරිභාසනං දණ්ඩෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා ‘‘දණ්ඩෙන පීළෙන්තස්ස’’ඉච්චෙව වුත්තං. **සොකං සයං කරොන්තස්සාති** පරස්ස සොකකාරණං සයං කරොන්තස්ස, සොකං වා උප්පාදෙන්තස්ස. **පරෙහි** අත්තනො වචනකරෙහි. **සයම්පි ඵන්දතොති** පරස්ස විබාධනප්පයොගෙන සයම්පි ඵන්දතො. **අතිපාතයතොති** පදං සුද්ධකත්තුඅත්ථෙ හෙතුකත්තුඅත්ථෙ ච වත්තතීති ආහ – **‘‘හනන්තස්සපි හනාපෙන්තස්සපී’’**ති. **කාරණවසෙනාති** කාරාපනවසෙන.

සරස්ස භිත්ති අන්තො ච බහි ච සන්ධිතා හුත්වා ඨිතාව **සරසන්ධි**. කිඤ්චිපි අසෙසෙත්වා නිරවසෙසො ලොපො **නිල්ලොපො**. එකාගාරෙ නියුත්තො විලොපො **එකාගාරිකො**. පරිතො සබ්බසො පන්ථෙ හනනං **පරිපන්ථො. පාපං න කරීයති** පුබ්බෙ අසතො උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා, තස්මා **නත්ථි පාපං**. යදි එවං කථං සත්තා පාපෙ පවත්තන්තීති ආහ **‘‘සත්තා පන කරොමාති එවංසඤ්ඤිනො හොන්ති’’**ති එවං කිරස්ස හොති ඉමෙසඤ්හි සත්තානං හිංසාදිකිරියා න අත්තානං ඵුසති තස්ස නිච්චතාය නිබ්බිකාරත්තා, සරීරං පන අචෙතනං කට්ඨකලිඞ්ගරූපමං, තස්මිං විකොපිතෙපි න කිඤ්චි පාපන්ති. **ඛුරනෙමිනාති** නිසිතඛුරමයනෙමිනා, ඛුරසදිසනෙමිනාති අත්ථො.

ගඞ්ගාය දක්ඛිණා දිසා අප්පතිරූපදෙසො, උත්තරදිසා පතිරූපදෙසොති අධිප්පායෙන ‘‘දක්ඛිණඤ්චෙපී’’තිආදි වුත්තන්ති ආහ **‘‘දක්ඛිණතීරෙ මනුස්සා කක්ඛළා’’**තිආදි. **මහායාගන්ති** මහාවිජිතයඤ්ඤසදිසං මහායාගං. **උපොසථකම්මෙනාති** උපොසථකම්මෙන ච. ච-සද්දො හෙත්ථ ලුත්තනිද්දිට්ඨො. දමසද්දො හි ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස උපොසථසීලස්ස ච වාචකො ඉධාධිප්පෙතො. කෙචි පන ‘‘උපොසථකම්මෙනා’’ති ඉදං ඉන්ද්‍රියදමනස්ස විසෙසනං, තස්මා ‘‘උපොසථකම්මභූතෙන ඉන්ද්‍රියදමෙනා’’ති අත්ථං වදන්ති. **සීලසංයමෙනාති** සීලසංවරෙන. **සච්චවචනෙනාති** සච්චවාචාය. තස්සා විසුං වචනං ලොකෙ ගරුතරපුඤ්ඤසම්මතභාවතො. යථා හි පාපධම්මෙසු මුසාවාදො ගරු, එවං පුඤ්ඤධම්මෙසු සච්චවාචා. තෙනාහ භගවා – ‘‘එකං ධම්මං අතීතස්සා’’තිආදි (ඉතිවු. 25). **පවත්තීති** යො කරොතීති වුච්චති, තස්ස සන්තානෙ ඵලස්ස නිබ්බත්තියා පච්චයභාවෙන පවත්ති. **සබ්බථාති** ‘‘කරොතො’’තිආදිනා වුත්තෙන සබ්බප්පකාරෙන **කිරියමෙව පටික්ඛිපන්ති**.

කරොතොසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. හෙතුසුත්තවණ්ණනා

212. **උභයෙනාති** හෙතුපච්චයපටිසෙධවචනෙන. **සංකිලෙසපච්චයන්ති** සංකිලිසනස්ස මලිනභාවස්ස කාරණං. **විසුද්ධිපච්චයන්ති** සංකිලෙසතො විසුද්ධියා වොදානස්ස කාරණං. **නත්ථි බලන්ති** සත්තානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකනිබ්බානසම්පත්තිආවහං බලං නාම කිඤ්චි නත්ථි. තෙනාහ **‘‘යම්හී’’**තිආදි. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං, සංකිලෙසිකම්පි වායං පටික්ඛිපතෙව. **අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානීති** තස්සා තස්සා කිරියාය උස්සන්නට්ඨෙන **බලං,** සූරවීරභාවාවහට්ඨෙන **වීරියං,** තමෙව දළ්හග්ගාහභාවතො පොරිසං ධුරං වහන්තෙන පවත්තෙතබ්බතො **පුරිසථාමො,** පරං පරං ඨානං අක්කමනප්පවත්තියා **පුරිසපරක්කමොති** වුත්තොති වෙදිතබ්බං.

සත්වයොගතො, රූපාදීසු වා සත්තතාය **සත්තා,** පාණනතො අස්සාසනපස්සාසනවසෙන පවත්තියා **පාණා,** තෙ පන සො එකින්ද්‍රියාදිවසෙන විභජිත්වා වදතීති ආහ **‘‘එකින්ද්‍රියො’’**තිආදි. අණ්ඩකොසාදීසු භවනතො **භූතාති** වුච්චන්තීති ආහ **‘‘අණ්ඩ…පෙ…. වදන්ති’’**ති. ජීවනතො පාණං ධාරෙන්තා විය වඩ්ඪනතො **ජීවාති** සාලියවාදිකෙ වදන්ති. නත්ථි එතෙසං සංකිලෙසවිසුද්ධීසු වසොති **අවසා**. නත්ථි තෙසං බලං වීරියන්ති **අබලා අවීරියා. නියතතාති** අච්ඡෙජ්ජසුත්තාවුතාභෙජ්ජමණිනො විය නියතප්පවත්තිතාය ගතිජාතිබන්ධාපවග්ගවසෙන නියමො. **තත්ථ තත්ථ ගමනන්ති** ඡන්නං අභිජාතීනං වසෙන තාසු තාසු ගතීසු උපගමනං. සමවායෙන සමාගමො **සඞ්ගති. සභාවොයෙවාති** යථා කණ්ටකස්ස තික්ඛතා, කපිත්ථඵලානං පරිමණ්ඩලතා , මිගපක්ඛීනං විචිත්තාකාරතා, එවං සබ්බස්සපි ලොකස්ස හෙතුපච්චයෙහි විනා තථා තථා පරිණාමො, අයං සභාවො එව අකිත්තිමො එව. තෙනාහ **‘‘යෙන හී’’**තිආදි.

ඡළභිජාතියො පරතො විත්ථාරීයන්ති. **සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච පටිසංවෙදෙන්තීති** වදන්තා අදුක්ඛමසුඛභූහිං සබ්බෙන සබ්බං න ජානන්තීති උල්ලිඞ්ගෙන්තො **"අඤ්ඤා සුඛදුක්ඛභූමි නත්ථීති දස්සෙන්තී"**ති ආහ.

හෙතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. මහාදිට්ඨිසුත්තාදිවණ්ණනා

213-215. **අකතාති** සමෙන වා විසමෙන වා කෙනචි හෙතුනා න කතා එව. කෙනචි කතං කරණං විධානං නත්ථි එතෙසන්ති **අකතවිධානා.** පදද්වයෙනපි ලොකෙ කෙනචි හෙතුපච්චයෙන නෙසං අභිනිබ්බත්තිතාභාවං දස්සෙති. **ඉද්ධියාපි න නිම්මිතාති** කස්සචි ඉද්ධිමතො දෙවස්ස බ්‍රහ්මුනො වා ඉද්ධියාපි න නිම්මිතා. **අනිම්මිතාති** වා කස්සචි අනිම්මාපකා. **අජනකාති** එතෙන පථවීකායාදීනං රූපාදිජනකභාවං පටික්ඛිපති. රූපසද්දාදයො හි පථවීකායාදීහි අප්පටිබද්ධවුත්තිකාති තස්ස ලද්ධි. යථා පබ්බතකූටං කෙනචි අනිබ්බත්තිතං කස්සචි ච අනිබ්බත්තකං, එවමෙතෙපීති ආහ **"කූටට්ඨා"**ති. යම්පිදං ''බීජාදිතො අඞ්කුරාදි ජායතී''ති වුච්චති, තඤ්ච විජ්ජමානමෙව තතො නික්ඛමති, නාවිජ්ජමානං, අඤ්ඤථා යතො කුතොචි යස්ස කස්සචි උප්පත්ති සියාති අධිප්පායො. **ඨිතාති** නිබ්බිකාරභාවෙන ඨිතා. **න චලන්තීති** න විකාරං ආපජ්ජන්ති. විකාරාභාවෙන හි තෙසං සත්තන්නං කායානං එසිකට්ඨායිට්ඨිතතා. අනිඤ්ජනඤ්ච අත්තනො පකතියා අවට්ඨානමෙව. තෙනාහ **"න විපරිණමන්තී"**ති. අවිපරිණාමධම්මත්තා එව ච නෙ **අඤ්ඤමඤ්ඤං න බ්‍යාබාධෙන්ති.** සති හි විකාරං ආපාදෙතබ්බතාය බ්‍යාබාධකතාපි සියා, තථා අනුග්ගහෙතබ්බතාය අනුග්ගාහකතාති තදභාවං දස්සෙතුං පාළියං **"නාල"**න්තිආදි වුත්තං. පථවී එව කායෙකදෙසත්තා **පථවිකායො.** ජීවසත්තමානං කායානං නිච්චතාය නිබ්බිකාරාභාවතො න හන්තබ්බතා, න ඝාතෙතබ්බතා වාති නෙව කොචි හන්තා ඝාතෙතා වා. තෙනාහ **"සත්තන්නන්ත්වෙවා"**තිආදි. යදි කොචි හන්තා නත්ථි, කථං සත්ථප්පහාරොති ආහ **"යථා මුග්ගරාසිආදීසූ"**තිආදි. **කෙවලං සඤ්ඤාමත්තමෙව හොති,** න ඝාතනාදි, පරමත්ථතො සත්තන්නන්ත්වෙව කායානං අවිකොපනීයභාවතොති අධිප්පායො.

පමුඛයොනීනන්ති මනුස්සතිරච්ඡානාදීසු ඛත්තියබ්‍රාහ්මණාදිසීහබ්‍යග්ඝාදිවසෙන පධානයොනීනං. **සට්ඨිසතානි** ඡසහස්සානි. ''පඤ්ච ච කම්මුනො සතානී''ති පදස්ස අත්ථදස්සනං **"පඤ්ච කම්මසතානි චා"**ති . **එසෙව නයොති** ඉමිනා ''කෙවලං තක්කමත්තෙන නිරත්ථකදිට්ඨිං දීපෙතී''ති ඉමමෙව අත්ථං අතිදිසති. එත්ථ ච **තක්කමත්තකෙනාති** ඉමිනා යස්මා තක්කිකා නිරඞ්කුසතාය පරිකප්පනස්ස යං කිඤ්චි අත්තනො පරිකප්පිතං සාරතො මඤ්ඤමානා තථෙව අභිනිවිස්ස තක්කදිට්ඨිගාහං ගණ්හන්ති, තස්මා න තෙසං දිට්ඨිවත්ථූසු විඤ්ඤූහි විචාරණා කාතබ්බාති දස්සෙති. **කෙචීති** උත්තරවිහාරවාසිනො. තෙ හි ''පඤ්ච කම්මානීති චක්ඛුසොතඝානජිව්හාකායා, ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි 'පඤ්ච කම්මානීති පඤ්ඤාපෙන්තී''ති වදන්ති. **කම්මන්ති ලද්ධීති** ඔළාරිකභාවතො පරිපුණ්ණකම්මන්ති ලද්ධි. මනොකම්මං අනොළාරිකත්තා උපඩ්ඪකම්මන්ති ලද්ධීති යොජනා. ''ද්වාසට්ඨිපටිපදා''ති වත්තබ්බෙ සභාවනිරුත්තිං අජානන්තා **"ද්වට්ඨිපටිපදා"**ති වදන්ති. **එකස්මිං කප්පෙති** එකස්මිං මහාකප්පෙ. තත්ථාපි ච විවට්ටට්ඨායිසඤ්ඤිතෙ **එකස්මිං** අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පෙ.

උරබ්භෙ හනන්තීති **ඔරබ්භිකා.** එවං **සූකරිකාදයො** වෙදිතබ්බා. **ලුද්දාති** අඤ්ඤෙපි යෙ කෙචි මාගවිකනෙසාදාදයො, තෙ පාපකම්මපසුතතාය **කණ්හාභිජාතීති වදන්ති. භික්ඛූති** බුද්ධසාසනෙ භික්ඛූ. **තෙ කිර** ''සච්ජන්දරාගා පරිභුඤ්ජන්තී''ති අධිප්පායෙන **චතූසු පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා ඛාදන්තීති** වදන්ති. කස්මාති චෙ? යස්මා තෙ පණීතපණීතෙ පච්චයෙ පටිසෙවන්තීති තස්ස මිච්ඡාගාහො. ඤායලද්ධෙපි පච්චයෙ පරිභුඤ්ජමානා ආජීවකසමයස්ස විලොමගාහිතාය පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා ඛාදන්ති නාමාති වදන්තීති අපරෙ. **එකෙ පබ්බජිතා,** යෙ විසෙසතො අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා. තථා හි තෙ කණ්ටකෙ වත්තන්තා විය හොන්තීති **කණ්ටකවුත්තිකාති** වුත්තා. ඨත්වා භුඤ්ජනනහානපටික්ඛෙපාදිවතසමායොගෙන **පණ්ඩරතරා. අචෙලකසාවකාති** ආජීවකසාවකෙ වදති. තෙ කිර ආජීවකසමයෙ ආජීවකලද්ධියා දළ්හගාහිතාය නිගණ්ඨෙහිපි පණ්ඩරතරා. නන්දාදයො කිර තථාරූපං ආජීවකපටිපත්තිං උක්කංසං පාපෙත්වා ඨිතා, තස්මා නිගණ්ඨෙහි ආජීවකසාවකෙහි ච පණ්ඩරතරා වුත්තා. **පරමසුක්කාභිජාතීති** අයං තෙසං ලද්ධි.

පුරිසභූමියොති පධානපුග්ගලෙන නිද්දෙසො. ඉත්ථීනම්පෙතා භූමියො ඉච්ඡන්තෙව. **භික්ඛු ච පන්නකොති**ආදි තෙසං පාළි එව. තත්ථ **පන්නකොති** භික්ඛාය විචරණකො, තෙසං වා පටිපත්තියා පටිපන්නකො. **ජිනොති** ජිණ්ණො ජරාවසෙන හීනධාතුකො, අත්තනො වා පටිපත්තියා පටිපක්ඛෙ ජිනිත්වා ඨිතො. සො කිර තථාභූතො ධම්මම්පි කස්සචි න කථෙති. තෙනාහ **"න කිඤ්චි ආහා"**ති. නිට්ඨුභනාදිවිප්පකාරෙ කෙනචි කතෙපි ඛමනවසෙන න කිඤ්චි වදතීති වදන්ති. **අලාභින්ති** ''සො න කුම්භිමුඛා පටිග්ගණ්හාතී''තිආදිනා (දී. නි. 1.394) නයෙන වුත්තඅලාභහෙතුසමායොගෙන අලාභිං. තතො එව ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යපරෙතතාය සයනපරායණං **සමණං පන්නභූමීති වදන්ති.**

ආජීවවුත්තිසතානීති සත්තානං ආජීවභූතානි ජීවිකාවුත්තිසතානි. **පසුග්ගහණෙන** එළකජාති ගහිතා, **මිගග්ගහණෙන** රුරුගවයාදිසබ්බමිගජාති. **බහූ දෙවාති** චාතුමහාරාජිකාදිබ්‍රහ්මකායිකාදිවසෙන තෙසං

අන්තරභෙදවසෙන බහූ දෙවා. තත්ථ චාතුමහාරාජිකානං එකච්චෙ අන්තරභෙදා **මහාසමයසුත්තවසෙන** (දී. නි. 2.331 ආදයො) දීපෙතබ්බා. **මනුස්සාපි අනන්තාති** දීපදෙසකුලවංසාජීවාදිවිභාගෙන මනුස්සාපි අනන්තභෙදා. පිසාචා එව **පෙසාචා,** තෙ මහන්තමහන්තා අජගරපෙතාදයො. ඡද්දන්තදහමන්දාකිනියො කුළීරමුචලින්දනාමෙන වදන්ති.

පවුටාති සබ්බගණ්ඨිකා. **පණ්ඩිතොපි…පෙ…. උද්ධං න ගච්ඡති**. කස්මා? සත්තානං සංසරණකාලස්ස නියතභාවතො.

අපරිපක්කං සංසරණනිමිත්තං සීලාදිනා **පරිපාචෙති නාම** සීසංයෙව විසුද්ධිප්පත්තියා. **පරිපක්කං** කම්මං **ඵුස්ස ඵුස්ස** පත්වා පත්වා කාලෙ පරිපක්කභාවාපාදනෙන **බ්‍යන්තී කරොති නාම. සුත්තගුළෙති** සුත්තවට්ටියං. **නිබ්බෙඨියමානමෙව පලෙතීති** උපමාය සත්තානං සංසාරො අනුක්කමෙන ඛීයතෙව, න තස්ස වඩ්ඪීති දස්සෙති පරිච්ඡින්නරූපත්තා. **නිබ්බෙඨියමානමෙව** සුත්තගුළං **ගච්ඡතීති** වුච්චති. තඤ්ච ඛො සුත්තපමාණෙන, සුත්තෙ පන අසති කුතො ගච්ඡති සුත්තගුළං. තෙනාහ – **“සුත්තෙ ඛීණෙ න ගච්ඡතී”**ති. **තත්ථෙව තිට්ඨති** සුත්තපරියන්තන්ති අධිප්පායො. **කාලවසෙනාති** අත්තනි වෙදෙත්වා ඨිතං සුඛදුක්ඛං යථාවුත්තස්ස කාලස්ස වසෙන නිබ්බෙඨියමානො බාලො ච පණ්ඩිතො ච පලෙති ගච්ඡති, නාතික්කමති සංසාරං.

මහාදිට්ඨිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11-18. අන්තවාසුත්තාදිවණ්ණනා

216-223. **එකතො වඩ්ඪිතනිමිත්තන්ති** එකපස්සෙන වඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං. **ගාහෙනාති** ලාභී ඣානචක්ඛුනා පස්සිත්වා ගහණෙන. **තක්කෙනාති** න ලාභී තක්කමත්තෙන. **උප්පන්නදිට්ඨීති** ‘‘ලොකො’’ති උප්පන්නදිට්ඨි. **සබ්බතො වඩ්ඪිතන්ති** සමන්තතො අප්පමාණකසිණනිමිත්තං. **එකමෙවාති** ‘‘එකමෙව වත්ථූ’’ති උප්පන්නදිට්ඨි. **අට්ඨාරස වෙය්‍යාකරණානීති** වෙය්‍යාකරණලක්ඛණප්පත්තානි අට්ඨාරස සුත්තානි. **එකං ගමනන්ති** එකං වෙය්‍යාකරණගමනං.

අන්තවාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියගමනාදිවග්ගවණ්ණනා

224-301. **දුක්ඛවසෙන වුත්තන්ති** ‘‘ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, දුක්ඛෙ සති දුක්ඛං උපාදාය’’තිආදිදුක්ඛවසෙන වුත්තං. තාදිසමෙව දුතියං වෙය්‍යාකරණගමනං. තෙනාහ **“තත්‍රාපි අට්ඨාරසෙව වෙය්‍යාකරණානී”**ති. **තෙහීති** ‘‘රූපී අත්තා හොතී’’තිආදිනයපවත්තෙහි වෙය්‍යාකරණෙහි සද්ධිං. **තන්ති** දුතියං ගමනං.

ආරම්මණමෙවාති කසිණසඞ්ඛාතං ආරම්මණමෙව. **තක්කි**සද්දෙන සුද්ධතක්කිකානං ගහණං දට්ඨබ්බං.

අනිච්චදුක්ඛවසෙනාති ‘‘යදනිච්චං, තං දුක්ඛං, තස්මිං සති තදුපාදාය එවං දිට්ඨි උප්පජ්ජතී’’ති වුත්තඅනිච්චදුක්ඛවසෙනාති. **තෙහියෙවාති** දුතියෙ පෙය්‍යාලෙ වුත්තප්පකාරෙහියෙව. **තිපරිවට්ටවසෙනාති** තෙහියෙව ඡබ්බීසතියා සුත්තෙහි චතුත්ථපෙය්‍යාලෙ තිපරිවට්ටවසෙන වුත්තොති යොජනා.

දුතියගමනාදිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරත්ථප්පකාසිනියා සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය

දිට්ඨිසංයුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. ඔක්කන්තසංයුත්තං

1-10. චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා

302-311. **සද්ධාධිමොක්ඛ**න්ති සද්දහනවසෙන පවත්තං අධිමොක්ඛං, න සන්නිට්ඨානමත්තවසෙන පවත්තං අධිමොක්ඛං. දස්සනම්පි සම්මත්තං, තංසිජ්ඣානවසෙන පවත්තනියාමො **සම්මත්තනියාමො,** අරියමග්ගො. **අනන්තරායතං දීපෙති** කප්පවිනාසපටිභාගෙන පවත්තතත්තා. තථා චාහ **“තෙනෙවාහා”**තිආදි. කප්පසීසෙන භාජනලොකං වදති. සො හි උඩ්ඩය්හති, න කප්පො, **උඩ්ඩය්හනවෙලා**ති ඣායනවෙලා. ඨිතො කප්පො ඨිතකප්පො, සො අස්ස අත්ථීති **ඨිතකප්පී,** කප්පං ඨපෙතුං සමත්ථොති අත්ථො. **ඔලොකන**න්ති සච්චාභිසමයසඞ්ඛාතං දස්සනං. **ඛමන්ති** සහන්ති, ඣායන්තීති අත්ථො.

චක්ඛුසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඔක්කන්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උප්පාදසංයුත්තවණ්ණනා

312-321. **සබ්බං පාකටමෙව** අපුබ්බස්ස අභාවතො.

උප්පාදසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කිලෙසසංයුත්තවණ්ණනා

322-331. **එසොති** චක්ඛුස්මිං ඡන්දරාගො. උපෙච්ච කිලෙසෙතීති **උපක්කිලෙසො. චිත්තස්සාති** සාමඤ්ඤවචනං අනිච්ඡන්තො චොදකො **“කතරචිත්තස්සා”**ති ආහ. ඉතරො කාමං උපතාපනමලීනභාවකරණවසෙන උපක්කිලෙසො ලොකුත්තරස්ස නත්ථි, විබාධනට්ඨො පන අත්ථෙව උප්පත්තිනිවාරණතොති අධිප්පායෙනාහ **“චතුභූමකචිත්තස්සා”**ති. චොදකො **“තෙභූමකා”**තිආදිනා අත්තනො අධිප්පායං විවරති, ඉතරො **“උප්පත්තිනිවාරණතො”**තිආදිනා. අරියඵලපටිප්පස්සද්ධිපහානවසෙන පවත්තියා සබ්බසංකිලෙසතො නික්ඛන්තත්තා නෙක්ඛම්මං, මග්ගනිබ්බානානං පන නෙක්ඛම්මභාවො උක්කංසතො ගහිතො එවාති ආහ **“නෙක්ඛම්මනින්නන්ති නවලොකුත්තරධම්මනින්න”**න්ති. **අභිජානිත්වාති** අභිමුඛභාවෙන ජානිත්වා. **සච්ඡිකාතබ්බෙසූති** පච්චක්ඛකාතබ්බෙසු. **ඵලභිඤ්ඤාධම්මෙසූති** අරියමග්ගසම්පයුත්තධම්මෙසු.

කිලෙසසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සාරිපුත්තසංයුත්තං

1-9. විවෙකජසුත්තාදිවණ්ණනා

332-340. **න එවං හොතීති** එත්ථ ‘‘අහං සමාපජ්ජාමී’’ති වා, ‘‘අහං සමාපන්නො’’ති වා මා හොතු තදා තාදිසාභොගාභාවතො. ‘‘අහං වුට්ඨිතො’’ති පන කස්මා න හොතීති? සබ්බථාපි න හොත්වෙව අහඞ්කාරස්ස සබ්බසො පහීනත්තා.

විවෙකජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සූචිමුඛීසුත්තවණ්ණනා

341. **තස්මිං වචනෙ පටික්ඛිත්තෙති** – ‘‘අධොමුඛො භුඤ්ජසී’’ති පරිබ්බාජිකාය වුත්තවචනෙ – ‘‘න ඛ්වාහං භගිනී’’ති පටික්ඛිත්තෙ. **වාදන්ති** දොසං. **උබ්භමුඛොති** උපරිමුඛො. පුරත්ථිමාදිකා **චතස්සො දිසා**. දක්ඛිණපුරත්ථිමාදිකා **චතස්සො විදිසා**.

ආරාමආරාමවත්ථුආදීසු භූමිපරිකම්මබීජාභිසඞ්ඛරණාදිපටිසංයුත්තා විජ්ජා **වත්ථුවිජ්ජා,** තස්සා පන මිච්ඡාජීවභාවං දස්සෙතුං **‘‘තෙස’’**න්තිආදි වුත්තං. **තෙසං තෙසං** අත්තනො පච්චයදායකානං. **තත්ථ තත්ථ ගමනන්ති** තෙසං සාසනහරණවසෙන තං තං ගාමන්තරදෙසන්තරං. **එවමාරොචෙසීති** අත්තුක්කංසනපරවම්භනරහිතං කණ්ණසුඛං පෙමනීයං හදයඞ්ගමං ථෙරස්ස ධම්මකථං සුත්වා පසන්නමානසා එවං ‘‘ධම්මිකං සමණා සක්‍යපුත්තියා’’තිආදිනා සාසනස්ස ගුණසංකිත්තනවාචං කුලානං ආරොචෙසි.

සූචිමුඛීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරිපුත්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නාගසංයුත්තං

1. සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා

342. **අණ්ඩජාති** අණ්ඩෙ ජාතා. **වත්ථිකොසෙති** වත්ථිකොසසඞ්ඛිතෙ ජරායුපුටෙ **ජාතා. සංසෙදෙති** සංසින්නෙ කිලින්නට්ඨානෙ උප්පන්නා. **උපපතිත්වා වියාති** කුතොචිපි අවපතිත්වා විය නිබ්බත්තා. **පුග්ගලානන්ති** තථා විනෙතබ්බපුග්ගලානං.

සුද්ධිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-50. පණීතතරසුත්තාදිවණ්ණනා

343-391. **විස්සට්ඨකායාති** ''යෙ චම්මෙන වා රුධිරෙන වා අට්ඨිනා වා අත්ථිකා, තෙ සබ්බං ගණ්හන්තූ''ති තත්ථ නිරපෙක්ඛචිත්තතාය අධිට්ඨිතසීලතාය පරිච්චත්තසරීරා. **දුවිධකාරිනොති** ''කාලෙන කුසලං, කාලෙන අකුසල''න්ති එවං කුසලාකුසලකාරිනො. සහ බ්‍යයති පවත්තතීති සහබ්‍යො, සහචාරො. තස්ස භාවො සහබ්‍යතා, තං **සහබ්‍යතං**. අදනීයතො **අන්නං**. ඛාදනීයතො **ඛජ්ජං**. පාතබ්බතො **පානං**. නිවසනීයතො **වත්ථං**. නිවසිතබ්බං **නිවාසනං**. පරිවරිතබ්බං **පාවුරණං**. යාන්ති තෙනාති **යානං,** උපාහනාදියානානි. ආදිසද්දෙන වය්හසිවිකාදීනං සඞ්ගහො. ඡත්තම්පි පරිස්සයාතපදුක්ඛපරිරක්ඛණෙන මග්ගගමනසාධනන්ති කත්වා **''ඡත්තුපාහන''**න්තිආදි වුත්තං. තෙන වුත්තං **''යං කිඤ්චි ගමනපච්චය''**න්ති. **පත්ථනං කත්වා...පෙ.... තත්ථ නිබ්බත්තන්ති** චම්පෙය්‍යනාගරාජා වියාති දට්ඨබ්බං.

පණීතතරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාගසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුපණ්ණසංයුත්තවණ්ණනා

392-437. **පත්තානන්ති** උභොසු පක්ඛෙසු පත්තානං. **වණ්ණවන්තතායාති** අතිසයෙන විචිත්තවණ්ණතාය. අතිසයත්ථො හි අයං **වන්ත**-සද්දො. **පුරිමනයෙනාති** නාගසංයුත්තෙ පඨමසුත්තෙ වුත්තනයෙන. **උද්ධරන්තීති** සමුද්දතො උද්ධරන්ති, පථවන්තරපබ්බතන්තරතො පන තෙසං උද්ධරණං දුක්කරමෙව. **පණීතතරෙති** බලෙන පණීතතරෙ, බලවන්තෙති අත්ථො. **අනුද්ධරණීයනාගාති** ආනුභාවමහන්තතාය ච වසනට්ඨානවිදුග්ගතාය ච උද්ධරිතුං අසක්කුණෙය්‍යා නාගා. තෙ ''සත්තවිධා''ති වත්වා සරූපතො වසනට්ඨානතො ච දස්සෙන්තො **''කම්බලස්සතරා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **කම්බලස්සතරා ධතරට්ඨාති** ඉමෙ ජාතිවසෙන වුත්තා. **සත්තසීදන්තරවාසිනොති** සත්තවිධසීදසමුද්දවාසිනො. **පථවිට්ඨකාති** පථවන්තරවාසිනො, තථා **පබ්බතට්ඨකා.** තෙ ච විමානවාසිනො. තෙ නාගෙ කොචි සුපණ්ණො උද්ධරිතුං න සක්කොතීති සම්බන්ධො. **සෙසන්ති** ''කායෙන ද්වයකාරිනො''තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං සබ්බං **නාගසංයුත්තෙ වුත්තනයමෙව,** තත්ථ ච වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො.

සුපණ්ණසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ගන්ධබ්බකායසංයුත්තවණ්ණනා

438-549. මූලගන්ධාදිභෙදං ගන්ධං අවන්ති අපයුඤ්ජන්තීති ගන්ධබ්බා, තෙසං කායො සමූහො ගන්ධබ්බකායො, ගන්ධබ්බදෙවනිකායො. චාතුමහාරාජිකෙසු එකියාව තෙ දට්ඨබ්බා, තප්පරියාපන්නතාය තත්ථ වා නියුත්තාති **ගන්ධබ්බකායිකා**. තෙසං තෙසං රුක්ඛගච්ඡලතානං මූලං පටිච්ච පවත්තො ගන්ධො මූලගන්ධො, තස්මිං **මූලගන්ධෙ. අධිවත්ථාති** මූලගන්ධං අධිට්ඨාය, අභිභුය්‍යා වා වසන්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. **තං නිස්සායාති** තං මූලගන්ධං රුක්ඛං පච්චයං කත්වා නිබ්බත්තා. න කෙවලං තත්ථ ගන්ධො එව, මූලමෙව වා තෙසං පච්චයොති දස්සෙන්තො **''සො හී''**තිආදිමාහ. **උපකප්පතීති** නිවාසට්ඨානභාවෙන විනියුඤ්ජති. **ගන්ධගන්ධෙති** ගන්ධානං ගන්ධසමුදායෙ. **මූලාදිගන්ධානං ගන්ධෙති** මූලාදිගතඅවයවගන්ධානං ගන්ධෙ, තිමූලාදිගතසමුදායභූතෙති අත්ථො. පුබ්බෙ හි ''මූලගන්ධෙ''තිආදිනා රුක්ඛානං අවයවගන්ධො ගහිතො, ඉධ පන සබ්බසො ගහිතත්තා සමුදායගන්ධො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **''යස්ස හි රුක්ඛස්සා''**තිආදි. **සොති** සො සබ්බො මූලාදිගතො ගන්ධො ගන්ධසමුදායො ඉධ ගන්ධගන්ධො නාම. **තස්ස ගන්ධස්ස ගන්ධෙති** තස්ස සමුදායගන්ධස්ස තථාභූතෙ ගන්ධෙ. සරික්ඛං සදිසං පටිදානං එතිස්සාති **සරික්ඛදානං,** පත්ථනා. යථාධිප්පෙතඵලානි සරික්ඛදානත්තාව අධිප්පෙතඵලං දෙන්තු, අසරික්ඛදානං කථන්ති? තම්පි දෙතියෙව පුඤ්ඤස්ස සබ්බකාමදදත්තාති ආහ **''අසරික්ඛදානම්පී''**තිආදි.

ගන්ධබ්බකායසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. වලාහකසංයුත්තවණ්ණනා

550-606. ලොකං වාලෙන්තා සංවරන්තා ඡාදෙන්තා අහන්ති පරියෙසන්තීති වලාහා, දෙවපුත්තා. තෙසං සමූහො වලාහකදෙවකායොති ආහ **"වලාහකකායිකා"**තිආදි. **සීතකරණවලාහකා**ති සීතහරණවලාහකා. **සෙසපදෙසූ**ති උණ්හවලාහකාදිපදෙසු. **එසෙව නයො**ති ''උණ්හකරණවලාහකා''තිආදිනා අත්ථො වෙදිතබ්බො. **චිත්තට්ඨපනන්**ති ''සීතං හොතූ''ති එවං චිත්තස්ස උප්පාදනං. **වස්සානෙ**ති වස්සකාලෙ. **උතුසමුට්ඨානමෙවා**ති පාකතිකසීතමෙවාති අත්ථො. **උණ්හෙපී**ති උණ්හකාලෙ. **අබ්භමණ්ඩපො**ති මණ්ඩපසදිසඅබ්භපටලවිතානමාහ. **අබ්භං උප්පජ්ජතී**ති තහං තහං පටලං උට්ඨහති. **අබ්භෙයෙවා**ති අබ්භකාලෙ එව, වස්සානෙති අත්ථො. **අතිඅබ්භන්**ති සතපටලසහස්සපටලං හුත්වා අබ්භුට්ඨානං. **චිත්තවෙසාඛමාසෙසූ**ති වසන්තකාලං සන්ධායාහ. තදා හි විද්ධො විගතවලාහකො දෙවො භවිතුං යුත්තො. **උත්තරදක්ඛිණාදී**ති ආදි-සද්දෙන පච්ඡිමවාතාදිං සඞ්ගණ්හාති. **පකතිවාතො**ති පකතියා සභාවෙන වායනකවාතො. **තං උතුසමුට්ඨානමෙවා**ති ආහාරූපජීවීනං සත්තානං සාධාරණකම්මූපනිස්සයඋතුසමුට්ඨානමෙව. එස නයො උතුසමුට්ඨානසීතුණ්හවාතෙසුපි. තම්පි හි ආහාරූපජීවීනං සත්තානං සාධාරණකම්මූපනිස්සයමෙවාති.

ගීතන්ති මෙඝගීතං. **සච්චකිරියායා**ති තාදිසානං පුරිසවිසෙසානං සච්චාධිට්ඨානෙන. **ඉද්ධිබලෙනා**ති ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධිආනුභාවෙන. **විනාසමෙඝෙනා**ති කප්පවිනාසකමෙඝෙන. අඤ්ඤෙනපි කණ්හපාපිකසත්තානං පාපකම්මපච්චයා උප්පන්නවිනාසමෙඝෙන වුට්ඨෙන සො සො දෙසො විනස්සතෙව.

වලාහකසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. වච්ඡගොත්තසංයුත්තවණ්ණනා

607-661. **අඤ්ඤාණාති** අඤ්ඤාණහෙතු, සච්චපටිච්ඡාදකසම්මොහහෙතූති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන ඉමමෙව අත්ථං හෙතුඅත්ථෙන කරණවචනෙන දස්සෙතුං **"අඤ්ඤාණෙනා"**ති වුත්තං. **සබ්බානීති** ''අඤ්ඤාණා අදස්සනා අනභිසමයා''තිආදීනි පදානි එකාදසසු සුත්තෙසු ආගතානි, පඤ්චපඤ්ඤාස වෙය්‍යාකරණානි වුත්තානි සුත්තෙසු පඤ්චන්නං ඛන්ධානං වසෙන වෙය්‍යාකරණස්ස ආගතත්තා.

වච්ඡගොත්තසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. ඣානසංයුත්තං

1. සමාධිමූලකසමාපත්තිසුත්තවණ්ණනා

662. **සමාධිකුසලොති** සමාධිස්මිං කුසලො. තයිදං සමාධිකොසල්ලත්තං සහ ඣානඞ්ගයොගෙන චතුබ්බිධො ඣානසමාධි, තස්මා තං තං විභාගං ජානන්තස්ස සිද්ධං හොතීති ආහ – **‘‘පඨමං ඣාන’’**න්තිආදි. තත්ථ විතක්කවිචාරපීතිසුඛෙකග්ගතාවසෙන පඨමං පඤ්චඞ්ගිකං, පීතිසුඛෙකග්ගතාවසෙන දුතියං තිවඞ්ගිකං, සුඛෙකග්ගතාවසෙන තතියං දුවඞ්ගිකං, උපෙක්ඛෙකග්ගතාවසෙන චතුත්ථං දුවඞ්ගිකමෙවාති එවං තස්මිං තස්මිං ඣානෙ තංතංඅඞ්ගානං වවත්ථානෙ කුසලො. **සමාපත්තිකුසලොති** සමාපජ්ජනෙ කුසලො. **හාසෙත්වාති** තොසෙත්වා. **කල්ලං කත්වාති** සමාධානස්ස පටිපක්ඛධම්මානං දූරීකරණෙන සහකාරීකාරණඤ්ච සමාධානෙන සමාපජ්ජනෙ චිත්තං සමත්ථං කත්වා. **සෙසපදානීති** සෙසා තයො කොට්ඨාසා. තතියාදීසු නයෙසු අකුසලොපි ඣානත්ථාය පටිපන්නත්තා ‘‘ඣායීතෙවා’’ති වුත්තො.

සමාධිමූලකසමාපත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-55. සමාධිමූලකඨිතිසුත්තාදිවණ්ණනා

663-716. දුතියාදිසුත්තෙසු **ඨිතිකුසලොති** එත්ථ අන්තොගධහෙතුඅත්ථො **ඨිති**-සද්දො, තස්මිඤ්ච පන කුසලොති අත්ථොති ආහ – **‘‘ඣානං ඨපෙතුං අකුසලො’’**ති. **සත්තට්ඨඅච්ඡරාමත්තන්ති** සත්තට්ඨඅච්ඡරාමත්තං ඛණං ඣානං ඨපෙතුං න සක්කොති අධිට්ඨානවසීභාවස්ස අනිප්ඵාදිතත්තා. **යථාපරිච්ඡෙදෙන** කාලෙන **වුට්ඨාතුං න සක්කොති** වුට්ඨානවසීභාවස්ස අනිප්ඵාදිතත්තා. කල්ලං ජාතං අස්සාති **කල්ලිතං,** තස්මිං කල්ලිතෙ කල්ලිතභාවෙන කසිණාරම්මණෙසු ‘‘ඉදං නාම අසුකස්සා’’ති විසයවසෙන සමාපජ්ජිතුං අසක්කොන්තො **න සමාධිස්මිං ආරම්මණකුසලො. න සමාධිස්මිං ගොචරකුසලොති** සමාධිස්මිං නිප්ඵාදිතබ්බෙ තස්ස ගොචරෙ කම්මට්ඨානසඤ්ඤිතෙ පවත්තිට්ඨානෙ **භික්ඛාචාරගොචරෙ ච** සතිසම්පජඤ්ඤවිරහිතො **අකුසලො**. කෙචි පන ‘‘කම්මට්ඨානගොචරො පඨමජ්ඣානාදිකං, ‘එවං සමාපජ්ජිතබ්බං, එවං බහුලීකාතබ්බ’න්ති අජානන්තො තත්ථ අකුසලො නාමා’’ති වදන්ති. **කම්මට්ඨානං අභිනීහරිතුන්ති** කම්මට්ඨානං විසෙසභාගියතාය අභිනීහරිතුං **අකුසලො. සක්කච්චකාරීති** චිත්තීකාරී. **සාතච්චකාරීති** නියතකාරී. **සමාධිස්ස උපකාරකධම්මාති** අප්පනාකොසල්ලා. **සමාපත්තිආදීහීති ආදි**-සද්දෙන සක්කච්චකාරිපදාදීනංයෙව සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො චතුක්කානං වුත්තත්තා. තෙනාහ **‘‘යොජෙත්වා චතුක්කා වුත්තා’’**ති. **ලොකියජ්ඣානවසෙනෙව කථිතං** ‘‘සමාධිකුසලො’’තිආදිනා නයෙන දෙසනාය පවත්තත්තා. න හි ලොකුත්තරධම්මෙසු අකොසල්ලං නාම ලබ්භති. යදි අකොසල්ලං, න කුසලසද්දෙන විසෙසිතබ්බතා සියාති.

සමාධිමූලකඨිතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඣානසංයුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච සාරත්ථප්පකාසිනියා

සංයුත්තනිකාය-අට්ඨකථාය ඛන්ධවග්ගවණ්ණනා.